

Verske bajke, stare in nove
Bajke in povesti o Gorjancih

Napisal

Janez Trdina

V Ljubljani 1904

Založil L. Schwentner

Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani

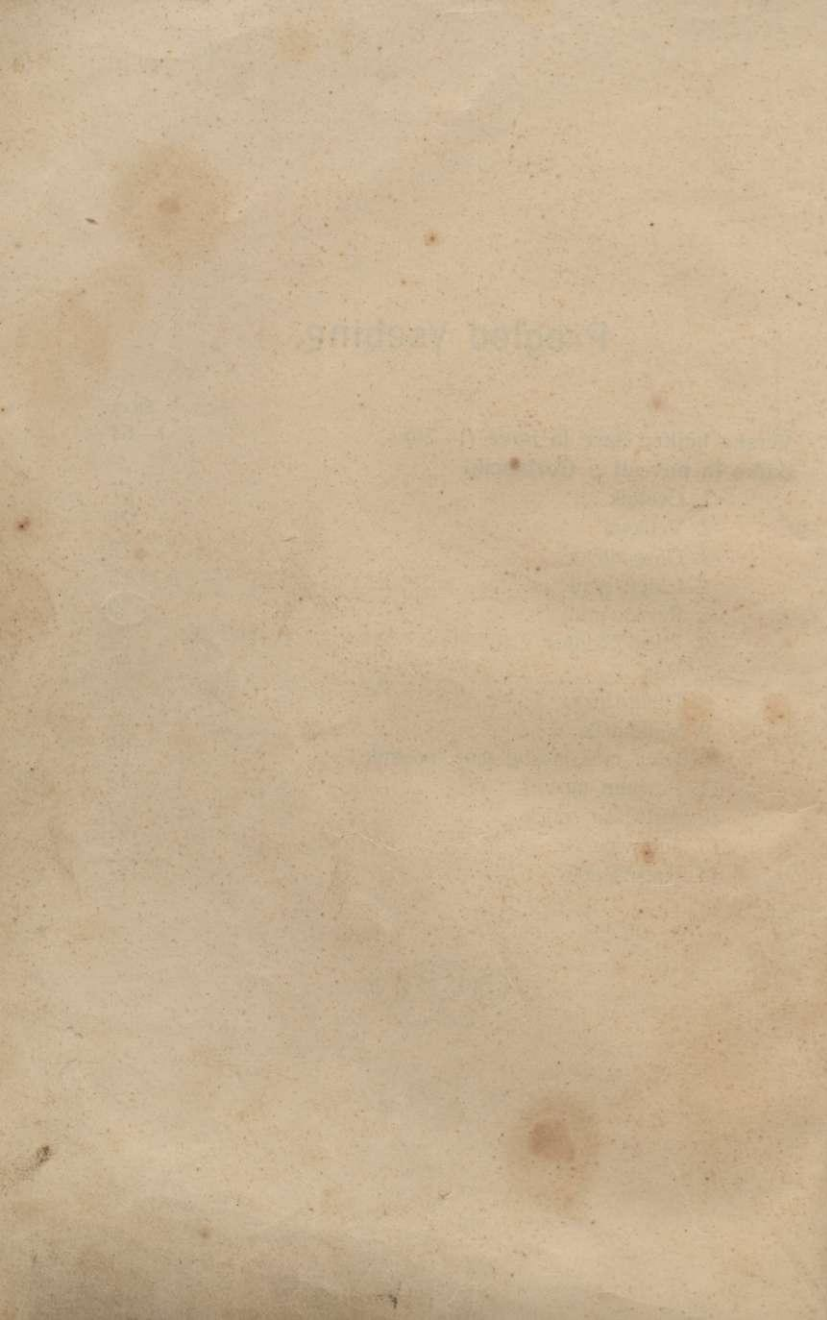

942/63

Pregled vsebine.

	Stran
Verske bajke, stare in nove (1—50)	1—63
Bajke in povesti o Gorjancih.	
1. Cvetnik	67
2. Velikani	71
3. Gospodična	73
4. Ukleti grad	75
5. Rajska ptica	79
6. Ptica Zlatoper	82
7. Vila	86
8. Gluha loza	91
9. Volkodlak	97
10. Divji mož, hostni mož, hostnik	102
11. Povodni mož	115
12. Mrtvaška srajca	127
13. Jutrovica	141
14. Kresna noč	147

Verske bajke, stare in nove

1. Dokler so bili ljudje še ajdje, niso vedeli, kako je Bog svet ustvaril, pa so si pripovedovali to tako, kakor jih je učila kriva vera. Mislili so, da je Bog od konca spal. Ko pa je prišel čas, da se je zbudil in se je začel ozirati, ustvaril je njegov prvi pogled našo lepo zemljo, njegov drugi pogled naše preljubo sonce, njegov tretji pogled našo prijazno luno, vsak poznejši pogled pa bliščečo zvezdo. Bog se je začudil čudnim rečem, ki so jih ustvarile njegove oči, in jih je hotel razgledati. Ali kolikor dalje je prišel, tem več je bilo zvezd, ker so se vsak trenutek za eno pomnožile. Bog se je naveličal potovati in se je vrnil nazaj na našo zemljo. Z obličja mu pade na zemljo kaplja potu in iz te kaplje se je rodil prvi človek. Ustvarjen je bil iz božjega potu v večni spomin, da si mora s potom svojega obličja svoj kruh služiti.

2. Ajdje so si tudi pripovedovali, da je bila zemlja od konca pusta, vse sama skala. Rodila ni nič, pa tudi ni trebalo, da bi rodila kaj za živež. Med ljudmi je stanoval Bog sam z duhom in s truplom in jih hranil

z nebeško mano. Ali ljudje so bili nesrečni, ker so se bali božje mogočnosti in bliščobe. Od vednega trepeta niso mogli v slast ne jesti ne piti, nikar se po svoji volji kratkočasiti. Bogu so se ljudje smilili. Ločil se je od svojega trupla in se preselil v nebesa. Truplo pa mu je na zemlji zgnilo in se izpremenilo v rodovito prst. V božji prsti so si iskali ljudje sami svojega živeža in niso več potrebovali nebeške mane. In zdaj šele so se začeli veseliti svojega življenja in so bili srečni.

3. Od konca so živeli ljudje brez velikega truda. Bog jim je bil podaril tako mogočno voljo, da so imeli vsega, karkoli so poželeli. Takrat ni bilo na svetu ne mrzle zime ne pekočega poletja. Vsako žito in drevje je zelenelo, cvetelo in rodilo sad celo leto, kadar je kdo sam hotel. Pšenica je bila še enkrat višja od sedanje in klasje ji je šlo od vrha do tal. Jed je trebalo za živež le pripraviti; družega dela z njo ni bilo: zrasla in prišla je k ljudem sama. Človek je rekel jablani: Daj mi zrelih jabolk in tisti hip se je drevo napolnilo z najslajšimi jabolki in se nagnilo k njemu, da si jih natrga. Če ga je mikala riba ali kaka druga žival, priklical jo je z eno besedo k sebi in si jo skuhal ali spekel, kakor se mu je zljubilo. V tej obilnosti in sreči pa so pozabili ljudje Boga in se razvadili. Jeli so se med sabo črtiti, preganjati in moriti. In delali so lahko strašno škodo eden drugemu, ker je bila tako močna njihova volja, da se je izpolnila vsaka nesreča, ki jo je želel človek svojemu bližnjemu. Mati je bila nejevoljna, da ji je dal Bog devet hčeri in samo enega sina, pa je velela: O da bi se ve, moje hčere, moja nadlega, izpremenile v jato belih gosi! In kakor je to

izustila, zletela je na ograjo jata devet belih gosi in z ograje je šla jata daleč daleč naprej tja v deveto deželo. Bratu so se sestre smilile in šel jih je iskat. „To pa je dolga povest (je rekla Mirnjanka, ki mi je to pravila), ki sem jo že pozabila; samo to vem, da je brat svoje sestre nazadnje našel in jih rešil materinega prokletstva.“ Ali drugi ljudje niso bili vselej tako srečni. Hudobni sinovi so želeli staremu očetu, da naj se živ v zemljo pogrezne in to se je res zgodilo. Prijatelj je hlinil prijatelju ljubezen. Imel je na jeziku med, na srcu pa led. Želel je prijatelju, da naj se utopi v kaplji vode in tudi to se je precej zgodilo. Ko je videl Bog te in še mnoge druge take grdobe, se je pokesal, da je dal človeku tako mogočno voljo in mu jo je vzel. Odslej je moral trdo delati, če je hotel živeti; brez truda mu se ni nobena želja več izpolnila. Tudi so izgubili ljudje presilno oblast eden do drugega: s samo mislijo si niso mogli več škode delati in se moriti.

4. Zavrženi angeli so prileteli z nebes na zemljo. Tisti, ki so padli v ravnino, so predrli zemljo in se pogreznili v peklo. Drugi, ki so padli na višave, niso mogli zemlje predreti in so ostali na njej. Sezidali so si na hribih silne gradove in z ugrabljenimi babami so zarodili neusmiljene grofe in druge velikaše, ki so ubogega kmeta toliko sto let tako krvavo mrcvarili in zatirali.

5. Bog je ustvaril Evo iz rebra spečega Adama in je zbudil Adama in ga vprašal, ali mu je všeč? Ta trenotek je porabil hudič in je dihnil v Evo. Ko se je Adam zbudil in rekel, da mu je Eva jako všeč, dihnil je vanjo tudi Bog, ali poleg njegove sape je ostala v njej tudi — hudičeva! To je vzrok, da so ženske tako hudobne in zvijačne. (Godčevska burka.)

6. Sveto pismo govori v vseh rečeh resnico ali jo zavija včas v lepo priliko, da ne pohujša nedolžnih otrok. S tako priliko nam pripoveduje tudi zgodbo prvega greha. Pravzaprav pa je bilo to tako. Eva je zaželela lepih jabolk, ki so rasla na drevesu sredi raja, in pokliče tja tudi Adama. Zase si natrga manj lepih jabolk, najlepše poda Adamu. Adam jo pogleda, spozna nje ljubezen in tudi on se zaljubi vanjo. Odtod je dobila jablana ime „drevo spoznanja“, ker sta se pod njo Adam in Eva spoznala, kako neskončno da se ljubita. Bog je dal Adamu in Evi trdno voljo in bistro pamet. Izkušnjava bi bila lahko premagala, ali nista hotela, zato, ker sta eden drugemu bolj ljubila kakor Boga. To je bil težek greh, katerega sta trpela ona dva in so trpeli tudi vsi njuni nasledniki. Prvi sad te grešne ljubezni je bil Kajn. Kar se je iz greha spočelo, se je tudi za greh rodilo: Kajn je umoril svojega brata. Adam in Eva sta morala raj zapustiti. Zunaj raja pa jima je volja tako oslabela in pamet tako potemnela, da se nista več mogla upirati izkušnjam svoje ljubezni. In zato jima je bil zakon zdaj dovoljen, in Abel in drugi otroci, ki sta jih pozneje dobila, so bili pobožni in Bogu prijetni.

7. Kranjci smo utajeni nasledniki utajenih Evinih otrok, zato smo tako siroti. Adam in Eva sta imela sto otrok. Bog je vprašal Evo, koliko ima otrok? Eva pa se je sramovala povedati za vseh sto in je rekla, da petdeset. Bog ji je blagoslovil petdeset otrok, drugih petdeset pa je ostalo brez božjega blagoslova. Od onih so se rodili bogatini, od utajenih pa reveži. Tako je prišla na svet revščina.

8. Ko je pregnal Bog prve starše iz raja, ustvaril je svojo deklenco Smrt. Smrt je prav majhna, manjša

od vsakega otroka, pa ustrahuje vsakega junaka. Truplo ji je spretno in urno, da preleza vsak zid, obenem pa voljno in prožno, da prileze skoz vsako ključavnico. Ne potrebuje ne kose ne nobenega družega orožja. Kadar je človeku namenjeno umreti, pride k njemu in mu zavije vrat. Ali črnega petelina in mačke pa se boji in se ogiblje hiše, v kateri se nahajata. Berač je hotel iti k bogatinu in ga prositi za dar. Smrt ga ustavi in prosi, da naj jo dene v svojo maliho*) in nese v hišo. Berač jo vpraša: kdo je in kaj bi rada? Smrt veli: jaz sem božja deklica in sem poslana semkaj, da zavijem bogatinu vrat. Bogatin pa ima črnega petelina in črno mačko, ki mi branita prestopiti prag. Berač dene Smrt v maliho in gre v hišo. Bogatin je bil zdrav in dobre volje. Obiral je ravno kopuna in ga zamakal s sladko starino. Smrt šine najprej za peč, da se ogreje, potem pa za mizo k bogatinu in mu zavije vrat. Bogatin zjavka. Smrt mu zavije vrat še v drugo in tretje. Bogatin se uleže in žena mu pošlje po gospoda, da ga previdi. Kmalu potem umrje. Zdaj prosi Smrt berača, naj jo dene spet v maliho in odnese iz hiše. Berač jo vpraša, kaj mu bo dala za plačilo? Smrt veli: Veliko — to, da me boš pri vsakem bolniku videl. Če mu bom stala pri nogah, vedi, da ne bo še umrl. Daj mu kako zdravilo, in ko ozdravi, bo mislil, da si ga ozdravil ti in ti bo izkazal rad svojo hvaležnost. Kadar me boš pa videl pri glavi, ne ponujaj se za zdravnika, ker takemu bolniku je namenjeno umreti. Berač se obveseli, dene Smrt spet v maliho in jo odnese iz hiše. Kmalu se razširi po vsem obližju glas, da ga ni bilo

*) Tako izgovarjajo to besedo Boduli na Kvarnerskih otokih, napačno je torej pisati mavha ali malha.

in ne bo boljšega zdravnika od tega berača. Komurkoli je dal zdravilo, mu je odlagnilo in je ozdravel. Denarjev je dobil toliko, da ni vedel, kam bi jih spravil. Ali bil je v svojo nesrečo preveč usmiljenega srca, da bi bil rad pomogel tudi tistim, katerim je bilo namenjeno umreti. Ugledavši Smrt pri glavi, prestavil je posteljo, da je stala Smrt bolniku pri znožju. Ta pot se mu je res posrečilo, da jo je prekanil in bolnika otel. S to prevaro pa je berač božjo deklico smrt tako razžalil, da mu se nikoli več ni prikazala, ne pri glavi ne pri nogah. On sam pa je postal spet to, kar je bil prej, največji revež, in je moral vesel biti, da je dobil za svojo lakoto košček črnega kruha.

9. Vsak človek ima svojo zvezdo. Kadar človek umrje, ugasne tudi njegova zvezda. Samo dve zvezdi nista ugasnili ob smrti svojih gospodarjev. Prelepo se svetita in migljata ena poleg druge ali ne stojita na miru, ampak se zaganjata ena proti drugi. To sta zvezdi Kajnova in Abelova, ki sta ostali na nebu vsem ljudem na spomin in svarilo.*)

Vsak človek pa ima tudi svojo kačo, ki z gospodarjem vred pogine. Samo kači Kajnova in Abelova nista poginili do današnjega dne. To je zvedel pobožen drvar, ki je zašel k njima v brlog. Gredé po hosti zapazil je pod skalo jazbino, ki je ni prej še nikoli videl. V jazbini se je svetilo, kakor da gori v njej velika luč. Drvar se usrči in gre v jazbino. Čez pol ure pride v prostorno votlino in se tako prestraši, da mu vsi lasje po konci stopijo. V votlini je gorela grmada, pri grmadi pa sta se metali dve silni kači,

*) Zvezdi Kajn in Abel sta v zvezdoslovju Kastor in Poluks.

kakor dve žrdi. Ena kača je bila črna, ena bela. Črna kača se je zavalila na belo in jo začela strašno daviti in mesariti. Bela kača zavriskne: Človek pomagaj mi, pa bom pomagala tudi jaz tebi! Drvar zavihti gorjačo in udari črno kačo, da se zvrne z bele in pobegne. Bela kača veli drvarju: Hvala ti za dobro pomoč! Vedi, da si rešil kačo Abelovo, ki jo je hotela zadušiti kača Kajnova, kakor je umoril Kajn brata Abela. Za dar prejmi tri drage kamene! Prvi kamen je svetel, da se vidi pri njem o polnoči ravno tako dobro kakor opoldne na solncu. Ta kamen prodaj kralju in kralj ti bo dal zanj toliko denarjev, da bode te živeli brez skrbi ti in tvoji nasledniki do desetega rodu. Drugi kamen je rdeč in še večje vrednosti od prvega. Kdor ga pritiska na rano ali kako drugo bolečino, mu tisti hip odleže. Ž njim se zaceli vsaka rana, ozdravi vsaka bolezen. Največ pa je vreden tretji kamen, ki je čistejši od vsakega ogledala. V njem boš videl vse svoje sovražnike, da se jih boš mogel varovati in jih o pravem času ali potolažiti ali pa jim se v bran postaviti. Šele ta kamen ti bo dal sladko spanje in brezskrbno življenje. Ti dragoceni kameni ostanejo tvoji, dokler boš znal molčati, kje, od koga in zakaj si jih dobil. Ali gorje ti, ako ne boš brzdal jezika! Čakala te bom na tvojem domu pod kapom in te raztrgala tisti trenotek, ko boš hotel stopiti čez prag svoje hiše. Drvar obljubi kači, da bo molčal, zapusti jazbino in gre domov. Svetli kamen proda kralju, in kralj mu da zanj toliko denarjev, da si je kupil graščino in živel v obilnosti vseh zemeljskih dobrot kakor največja gospoda. Za vse drugo je bil srečen, samo to ga je bolelo, da ga je žena noč in dan nadlegovala, kje, od koga in zakaj je

dobil dragocene kamene. Drvar se je izgovarjal, da ne sme tega nikomur povedati. Žena pa je hotela na vsak način skrivnost zvedeti. Ko je videla, da se mož ne da omečiti, začela je od žalosti in jeze hirati. Mož se je zbal, da bo umrla in je šel vprašat za svet svojega izpovednika. Izpovednik mu veli, da ne sme svoji ženi ničesar prikrivati. Ako bi mu umrla, imel bo nje smrt na svoji vesti in težek odgovor bi moral Bogu dati. Drvar se vrne in pove ženi, kje, od koga in zakaj je dobil drage kamene. V mestu je imel opravek, pa je rekel hlapcu, naj zapreže kočijo. Hlapec zapreže kočijo in gospodarja pokliče. Drvar pride do praga, ko pa vzdigne nogo čez prag, zgrabi ga zanj kača in mu jo odtrga. Drvar se zgrudi nazaj v vežo in si da primesti rudeči kamen. Kamen položi na rano in kakor bi trenil, vzraste mu nova noga, da je vstal in se umaknil kači v hišo. Ali to ga je pa grozno hudo skrbelo, da ne bo smel nikdar več prestopiti praga svoje hiše. Spisal je ponižno prošnjo do papeža, naj mu pošlje svoj veliki blagoslov in ga reši hudobne kače. Ko pa pogleda v kamen, ki je bil čistejši od vsakega ogledala, vidi v njem, da je papež njegov največji sovražnik. Drvar doda prošnji še eno pismo. V tem pismu je vprašal papeža, zakaj ga sovraži in ga prosil prelepo za zamer, če ga je kedaj nevedoma razžalil. Razložil mu je tudi vse na tanko, kako da je dobil drage kamene in da je povedal zanje ženi ne iz svoje volje, ampak po zapovedi svojega izpovednika in papeževega služabnika. Ponižno pisanje ublaži papeža, da pošlje drage volje svoj veliki blagoslov in ga reši Abelove kače. Drvar je smel spet iti, kamor je hotel. Živel je še veliko let v zdravju in veselju in je

umrl v božji milosti in trdno uverjen, da se bo godilo dobro tudi njegovim otrokom.

10. Matuzelj je bil majhen človek, tak, kakršni bodo ljudje, ko se bo približal sodnji dan. Pobegnili je, ne vem, ali sovražnikom ali svoji hudobni ženi pod mernik in je čepel pod njim celih devet let. Sveto pismo pripoveda, kako star je umrl, ali takrat so bila leta dolga le po ene kvatre. Pa tudi tako je učakal starost, kakršne nobeden človek ne prej ne pozneje. Takrat so imeli ljudje še divjaško navado, da so starce pobijali. Že so prišli, da bi ubili tudi Matuzlja, ali sin ga je skril pod kad in pod kadjo je tičal Matuzelj celih tri sto let. V deželo je prišla silna lakota. Ljudje so cepali od glada kakor muhe. Sin je vprašal Matuzlja za dober svet. Matuzelj mu veli, naj omlati streho in porabi zrnje za hrano in posetev. Sin je Matuzlja poslušal, in ko je vsaka živa stvar stradala in od lakote umirala, imel je on obilo dobre hrane in ni bil nikoli lačen. Ljudje so ga prišli vprašati, kdo mu je dal dobri svet, da naj se hrani s žitom, in on jim razodene, da njegov stari oče pod kadjo, ki so mu ga hoteli pred tri sto leti umoriti. In tako so se ljudem oči odprle, da so spoznali svojo neumnost. Začeli so tudi oni sejati žito in od takrat niso ubijali več starcev, ki za težko delo res niso ali znajo dajati dobre svete, ki so dostikrat še veliko več vredni kakor delo. Matuzelj je bil zdaj že silno star ali še zmirom zdrav in krepak. Razkladal je ljudem svojo modrost in jih učil, delal pa nič. Če človek nič ne dela, mu pride na misel vsaka neumnost, in ko bi bil tudi stokrat modrejši od kralja Salomona. Tudi stari Matuzelj je dobil v glavo neumno misel, da se je hotel še enkrat oženiti. Prva žena ga

je hudo pestila, zato si je želel in iskal zdaj ženske, ki bi bila za vse reči dobra, brez greha in madeža. Povpraševal je po njej v bližnjih in daljnih krajih ali brez uspeha. Svet puščavnik mu razodene, da ve zanjo najstarejši mož v deveti deželi. Matuzelj vzame popotno palico in je gre iskat. Bilo mu je iti čez devet gorá, devet vodá in devet deželá. Čez vsako goro je hodil devet dni, čez vsako vodo se je vozil devet dni in vsaka dežela je bila široka za devet naših cesarstev. Na konci devete dežele najde Matuzelj starca, ki je poznal žensko, za vse reči dobro, brez greha in madeža. Matuzelj prosi starca da mu pove za njo, ker jo je prišel snubit. Starec se zamisli in veli: A dà, jaz sem poznal res tako žensko, ali je minilo že gotovo sto let, kar je umrla. Od silne žalosti se Matuzelj zruši in umrje. Živel je 969 let. Namenjeno mu je bilo 1000 let, in gotovo bi jih bil tudi učakal, da ni zmotilo sivega starca abotno hrepenenje po ženitvi.

11. Najstarejša in Bogu najbolj zoperna kletev je „šentaj!“ „Šentaj smo leteli!“ zakrohotali so se zavrženi angelji, ko so iz nebes pahnjeni prileteli v pekel.

12. Ko je začel Noe po božjem povelju tesati ladijo, nagajali so mu hudobni ljudje, kolikor so mogli. Kar je naredil po dnevu, to so mu ponoči spet razdrli in razmetali. Noe je potožil Bogu svojo nadlogo in Bog mu je obljubil čuvajev, ki bodo ladijo varovali. Ko je začel Noe spet tesati, izpremenila se je vsaka trska in tnalica v hudega psa. Zvečer je stražilo ladijo že vse polno psov, ki so strašno lajali in hudobne ljudi popadali. Ljudje so jih hoteli pobiti, pa so se kmalu uverili, kako nevarno se je bojevati z Noetovimi

čuvaji. Če je dobil rano pes, si jo je oblizal, pa mu se je kmalu zopet zacelila. Če pa je ugriznil človeka pes, mu se rana nikakor ni hotela zazdraviti. In tako so morali hudobni ljudje mirovati in Noe je dogotovil ladijo, še predno je nastopila splošna povodenj. V ladijo je vzel s sabo tudi svoje zveste pse, dede vsega pasjega rodu.

13. Osel je bil od konca najpametnejši izmed vseh živali in tudi glas mu ni bil nič slabejši od konjskega. Ko je Noe dogotovil ladijo in so šle vanjo tudi živali, vpraša Bog osla, ki se ni ganil, kaj čaka, da ne gre v ladijo. Osel odgovori: V taki čudni omari še nisem nikoli bil in vanjo nikoli ne pojdem. Bog veli: Saj tudi druge živali še niso bile nikoli, notri, pa se ni nobena branila. Osel zarenči: Jaz delam za se, drugi pa za se. Ta nerodna ladija se utegne razbiti; kako se bom rešil, če bom v njej zaprt? Bog ga tolaži: Ne boj se! Le poglej, kako debela so bruna in kako čvrsto so zbita. V takej ladiji vožnja ni nevarna. Osel se zadere: Če bi bilo tudi res, kar govoriš in kar oči kažejo, ali kdo ve, kak pa je tale most, po katerem treba iti gori v ladijo? Bog pravi: Če je nesel most slona in druge težke živali, se menda tudi pod tabo ne bo podrl. Pa če ne verjameš, potiplji s sprednjimi nogami, pa se boš sam prepričal, kako trdne so mostnice in tudi podpore. Osel zagodrnja: Mostnice in podpore naj so trdne, kolikor hočejo, meni se pa vendarle tako zdi, če se dam zapreti v ladijo, da bom poginil. Bog ga nagovarja še enkrat in mu reče: Ne bodi tako uporen! Saj te bom skrbno pazil in varoval, da ne boš izgubil ne ene dlake, nikar življenja! Osel se odreže: Jaz ne grem pa ne grem. Rajši se dam ubiti. Bog se je

naveličal modrijana poučevati. Nejevoljen veli: En osel več ali manj notri, kaj za to! Potem zapre ladiji vrata in voda začne prihajati. Osel je bil kmalu ves moker in zdaj bi bil šel rad v ladijo, ali je bilo prepozno. Plaval je do bližnjega griča, z griča do visoke gore ali voda je zalila tudi goro, pa je trebalo spet dalje plavati. Strašno je rigal, se pehal in premetaval po valovih, ki so zagrnili tudi najvišje hribe. Bog je hotel oslovski rod ohraniti, zato ni dal poginiti plavajočemu oslu. Ali ko se je voda spet odtekla, bil je od straha, truda in lakote tako zbežan, da je ostal popolnoma brez uma in je zarodil tudi brezumne naslednike. Od vednega riganja mu je grlo tako ohripelo, da dela zdaj njegov trdi glas vsakemu živemu ušesu strah in bolečine.

Opazka. V prvotni podobi je prišla ta basen med ljudi iz ust črmošnjiškega župnika g. Holmarja. Ko se je podpisovala zaupnica papežu Piju IX., nago-varjal je kakor drugi duhovni tudi on svoje župljane, da bi se podpisali. Kočevarji pa so se branili in rekli, da to podpisovanje ne pomeni nič dobrega, prišle bodo zaradi njega vojske, višje štibre ali pa kake druge nadloge, nekaj gotovo. Zastonj jim je g. Holmar dokazoval, da se ničesar ni bati, podpisi da ne pomenijo nič drugega kakor udanost rimskej stolici in voljo zvestih katoličanov razveseliti žalostno srce svojega cerkvenega poglavarja. Ko niso nič izdali ne nauki in dokazi, ne opomini in prošnje, prijel je nejevoljni gospod svoje župljane s prižnice, primerjaje jih oslu, ki se je branil kakor oni z vsakovrstnimi praznimi pomiselki in izgovori, izpolniti božjo voljo. Ta pridiga je naredila strašen šum v Črmošnjicah. Tudi po slovenskem obližju se je še tisto nedeljo zvedelo, kako v živo je zadel

župnik Holmar svojo uporno čredo. V narodnih ustih pa se je basen kmalu predrugačila in dobila bistveno drug pomen in nauk. G. Holmar ni rekel, da je bil osel od konca najpametnejša žival in da je rezgetal po konjsko. Z besedami: „En osel več ali manj v ladiji — kaj za to!“ je končal svojo dobro priliko; kaj pa se je godilo z oslom pozneje, ni povedal nič in tudi ni mogel povedati, ker bi bila s tem njegova zabavljica izgubila ost in basen svoj namen. Narod je tedaj g. Holmarjevo priliko zasukal po svoje in jo dalje razvil. V tej novi obliki ne maha basen po nikomer (Črmošnjičanov še ne spomina), ampak nam pripoveduje povse drugo reč: kedaj, kako in zakaj je dobil osel tiste lastnosti, ki so mu pomogle do čudne slave, da služi zdaj za zgled duševne toposti in nemnosti.

14. Brez kože Noe ne bi bil iznašel vina. Plezaje po rebri je zašla koza v skalovje in se namerila na trto, polno zrelega grozdja. Ko se je grozdja nazobala, začela je tako veselo semtertjā poskakovati, da so se ji vse živali čudile, še bolj pa Noe. Šel je gledat, kaj je koza v skalovju našla, in grozdje se je zdelo tudi njemu tako prijetno, da je presadil trto v položen breg in naredil sčasoma vinograd. Neprilичno je bilo samo to, da se je grozdje po zimi tako brž posušilo. Noe se domisli in ga zmečka. Sok dene v čisto posodo in počaka, dokler bi se pomladil. Tako je naredil prvo vino. Prav dobro seveda ni bilo. Moral ga je sam piti, ženi in otrokom se je gnusilo. Ker Noe vinu še ni poznal lastnosti, se je upijanil in ležal na planem nag, da so ga otroci videli in se mu smejali. Radi tega pohujšanja se žena tako ujezi, da ves vinograd poseka.

Iz štorov pa so pognale drugo leto prelepe mladice in so rodile več grozdja in slajši sad, kakor je zrastel prejšnja leta. Noe namečka zopet vina in bilo je zdaj tako dobro, da so ga pili v slast tudi Noetova žena in otroci. Tako je ljudi vsak nekaj naučil: koza, da grozdje zobljejo, Noe, da delajo iz grozdja vino in Noetovka, da obrezujejo trtje.

15. Babe so se naveličale žgati trske pa so rekle možem: Sezidajte nam turen, ki bo tako visok, da bo moči doseči nebeške zvezde. Bomo jih snele in ž njimi svetile, ker gore lepše od trsak in jih ni treba zmerom užigati in utrinjati. Možje so jih debelo pogledali in dejali: Ali ste se steple s pametjo, kaj ne vidite, kako je visoko do nebes? Babe so pa rekle: Postavite turen na ono visoko gofo, na katero je hoda sedem dni; od vrha do nebes ne more biti daleč. Možje so odgovorili: Hrib ni naš, ampak cesarjev. Babe se zadero: Če nočete vi, bomo ga pa same od cesarja kupile. In babe so šle in vprašale cesarja, koliko hoče imeti za hrib. Cesar pravi: Denarja ne potrebujem, ali če mi pogodite tri uganke, dal vam bom za plačilo hrib. Babe se zasmijejo: Le postavi te svoje uganke, ni zlodej, da jih ne bi pogodile. Kralj veli: „Kateri malin zmerom teče in ne potrebuje nikoli popravila?“ To je prva uganaka. „Kaj je daljše kot človeška pamet?“ To vam je druga uganaka. „Po kateri reči vsak hrepeni, čeprav je nihče ne pozna?“ To vam je tretja uganaka. Babe se na ves glas zakrohočejo: O cesar! kaj nam tako ujedljivo zabavljaš, da nam daješ take uganke? Malin, ki zmerom teče in ne potrebuje nikoli popravila, je naš babji jezik. Daljši kot naša kratka človeška pamet, so naši dolgi babji lasje. Tista reč, po kateri vsak hrepeni, če-

prav je nihče ne pozna, pa smo me babe. Vsak dedec nas hoče imeti in vendar še nihče ni pogruntal našega zvijačnega srca. Cesar se začudi babam, da so tako dobro pogodile njegove uganke in jim podari zaželeni hrib. Hrib dobi ime „Babji-lon“, ker so ga babe prejele za lon ali plačilo svoje bistrumnosti. Možje splezajo na hrib in začno zidati turen. Kakor hribu, reklo se je tudi turnu, da je babji-lonski ali bolj na kratko babilonski. Turen so dozidali tako visoko, da so že slišali peti nebeškega petelina. Bog se je pa razsrdil na človeški napuh in je zmešal ljudem govorico. Do takrat je bil na svetu samo en jezik in en narod. Ko se niso ljudje med sabo več razumeli, so se razšli in vsak rod si je našel drugo deželo in novo domovino.

16. Predno so se razšli narodi po širokem svetu, jih je Bog še enkrat zbral in vprašal vsakega, kak dar želi dobiti. Kranjec je rekel: Daj mi pridne roke, da si bom mogel pošteno svoj kruh služiti!. Bog je pohvalil Kranjca za tako lepo prošnjo in mu rekel: Imel boš pridne roke, zato pa ti ne bo treba dobre zemlje; priden človek si povsod lahko kruh najde. Bog vpraša Hrvata, kaj bi on rad. Hrvat veli: Ne zameri, jaz sem rad, veš, nekako bolj nemaren in tako naj ostane tudi zanaprej. Bog pravi: E pa dobro! Ker boš bolj nemaren, ti moram pa dati rodovito deželo in Kranjca za soseda, da ti bo hodil pomagat. Zdaj vpraša Bog Madžara in Madžar pravi: Meni se najbolj dobro godi, kadar sem umazan, kakor že moje ime pove.*) Daj mi dovolj nesnage! Bog mu veli: Naj bo po tvoji

*) Naš narod veli: Mažar in zove tako tudi zamazanega človeka.

volji! Dal bom tvoji zemlji toliko blata, da se boš lahko po njem valjal, kakor svinja. Potem vpraša Bog Nemca, kaj bi bilo njemu najljubše? Nemec odgovori: Jaz se najrajši ekselciram. Bog veli: Naj se ti želja izpolni! Ali da ti bo ekselciranje kaj koristilo, boš imel v svoji domačiji večne punte in vojske. Zdaj vpraša Bog Talijana. Talijan pravi: Jaz bi pa hotel zmerom kaj novega zidati. Bog veli: Dobro! Bodi tedaj zidar! Ali da ti dela ne bo nikoli zmanjkalo, se bo vse, kar boš sezidal, kmalu spet podrlo in tako boš zidal lahko zmerom kaj novega. Bog vpraša Turka. Turek odgovori: Mene pa najbolj veseli ljudi moriti. Bog pravi: Ne bom ti branil. Le mori jih, ali drugi bodo morili tebe, ker si radovoljno ne bo dal nihče glave odrezati. Bog vpraša Francoza. Francoz pravi: Meni pa daj dosti Micik, da me bodo povsod rade imele, kamor bom prišel. Bog veli: Naj ti bo! Imel boš dosti lepih Micik, zaradi njih pa tudi dosti ostudnih bolezni, ki se bodo imenovalle po tebi, zaljubljena prismoda! Bog vpraša Juda. Jud ga zaprosi za veliko denarja. Bog veli: Tudi tebi naj se izpolni želja — ali vedi, da bodo tvoji denarji smrdeli, da se te bodo ljudje že od daleč bali in ogibali. Nazadnje vpraša Bog tudi cigana. Cigan pravi: Daj mi najprej čik, ker so mi usta tako suha, da ne morem govoriti. Cigan dobi čik in veli: Jaz, Gospod! sem ponižna in dobra duša. Zase ne zahtevam nič ali te prosim na kolenih, da podeliš drugim ljudem še veliko več konj, kuretine in drugih dobrot, kakor si jih pa sami žele. Bog se zasmije in veli ciganu: Oh, ti črni vran, le nikar se ne delaj tako lepega! Premoženja želiš drugim zato, ker se da bogatinom več ukrasti kakor revežem. Ali ker sam ne boš nič imel, ti

res ne bo družega kazalo, kakor da boš jemal drugim. Zastran mene delaj, kar hočeš, ali to ti pa moram že zanaprej prepovedati, da ne boš klical mene na pomoč, kadar ti bodo plesale po mršavi grbi batine.

17. Sveti Elija ni umrl. Brez smrtnih bolečin je bil premaknjen z zemlje v podnebje. Kadar dirja v težkih, ognjenih kolih ali pa kadar jaha na bistrem konju semtertja nad oblaki, takrat pravimo da grmi. Blisk so iskre, ki jih krešejo kopita njegovih vrancev ob modrem, jeklenem nebu; vihar puh dirjajočih konj; strele puščice, ki jih meče sv. Elija z nebes, kadar se bojuje s hudobnim duhom. Kadar se mu konji upehajo, uliva se curkoma njihov pot na zemljo, in ta pot imenujemo dež. Sveti Elija je stari hrvaški ljubljeneč, ali mu izkazujejo visoko spoštovanje že odnekdaj tudi naši dolenjski Slovenci. Njemu je posvečena župna cerkev v Prečini pri Novem mestu in na najvišjem vrhuncu Kukove gore ali Gorjancev do 4000 čevljev nad morjem je stala poleg cerkve sv. Jederti starodavna in staroslavna cerkev sv. Elije, v kateri so opravljali zedinjeni staroverci službo božjo v svojem krasnem narodnem jeziku. Ta božja hrama sta zdaj oba podrti in razsuta, ali večkrat, sosebo v kvaterne večere, vidijo ljudje leteti svetinje iznad Gorjancev proti Prečini in iz Prečine zopet nazaj na Gorjance. Tod se vozi in jaha tudi najrajši sv. Elija, zato ni nikjer na vsem Dolenjskem toliko neviht in gromonosnih viharjev kakor v obližju tega pota, med lukenjskim gradom, Grčevjem in podgorskim Gaberjem. — O vremenskih prikazkih pa imajo Dolenjci še razne druge misli in pravljice. Grom smatrajo kakor tudi drugi Slovenci za neposredni glas božji, za božje karanje. O predrznem

človeku se veli, da se ne boji niti grmečega Boga. Ravno tako se čuje, da je blisk jezni pogled razžaljenega Boga. Nekateri izreki pa so bolj podobni šali kakor kakemu verskemu nazoru. Taki so n. pr. „Sveti Elija pljuje“ (kadar gre redek pa debel dež), „oblak kokodaka“ (če grmi brez dežja), „nedolžni otročiči so iztresli cukar“ (drobna toča), „v nebesih se tajajo vode, pa pada na zemljo led“ (drobna toča), „v nebesih lupijo debel česen“ (debel snega), „v nebesih strižejo ovce pa padajo na zemljo kosmine“ (sneg). Pohleven dež so solze Matere božje zaradi grešnikov. Burja je zato tako mrzla, ker ji povsod zapirajo, da se ne more nikjer pogreti. Sneg se joka (taja). Oblaki so nebeška žolca. Oblaki so graja, kamor v nebesih perilo obešajo. Kadar je zima brez snega, se govori, da ga je pojedel otrok, ki se je ravno takrat rodil, ko je začel sneg padati itd.

18. Tisto noč, v kateri se je rodil Kristus, izpolnilo se je vsakemu človeku vse, karkoli si je želel. Kdor je hotel zlata, našel ga je drugi dan poln rudnik. Kdor je rajši imel rodovitno polje, plenjalo mu je od takrat žito desetkrat bolje, kakor vsem sosedom. Komur se je zdela voda premrzla, pritekel je studenec, ki je bil po zimi gorak, da ga je bilo veselje piti, po letu pa mrzel, da so delavci po pol ure daleč ponj hodili. Takrat se je odprl Pod-turnom bistri Radež, hladni in krhki izvirek pri Ždinji vasi in druge dobre vode. Nekaterim se je tožilo, da se po zimi ni moči kopati in drugo jutro jim je bruhal pred hišo iz zemlje vroč studenec, da so se brez škode v njem lahko kopali. Tako so postale vse toplice. Ni mogoče prešteti vseh dobrot, katere so prišle tisto noč na zemljo. Pa tudi dandanašnji ima sveti večer veliko moč. Ta in pa kresni

da jih je izdalo znamenje sv. križa. Namazale so se pod pazduho s hudičevo mastjo in pobegnile na Klek k svojemu novemu ženinu hudiču. Sv. Trije kralji pa niso marali za vlado, ampak so se oblekli po meniško in šli oznanjevat sveto vero, vsak po svoji deželi: eden tamo, kjer solnce vzhaja, drugi tamo, kjer solnce zahaja, tretji pa tamo, kjer solnce opoldan stoji. Bog jih je sprejel za prve svetnike v nebesih, njihove napuhnjene babe pa hudič za prve copernice na zemlji.

20. Ljudje pravijo o grlici ne le, da poje, grli, kruli in golči, ampak tudi, da ziblje in tuta. Ko je bil Ježušek še v zibeli, je imela enkrat njegova mati Marija opravilo zunaj hiše in je velela grlici, da naj namesto nje ziblje Ježuška. Grlica pa je bila nerodna in je Ježuška prevrnila. Marija se vrne v hišo in v strahu in nejevolji da grlici zaušnico. Od takrat se grlica, kadar poje, drži po strani in poje tako, kakor da bi zibala, golčeč z otožnim in zamolklim glasom v enomer: Tu-ta-tu, tu-ta-tu.

21. Ko sta sv. Jožef in Marija z malim Ježuškom pobegnili v Egipt, je poslal kralj Herodež za njimi svoje vojake, da jih umore. Vojaki so jih že skoraj došli in sv. Jožef in Marija sta klicala z milim glasom Boga na pomoč. V tistem kraju je imel hud razbojnik svoj brlog. Razbojnik je zaslišal kričanje in prišel gledat. Mali Ježušek se mu smili, da bi moral poginiti tako mlad, lep in nedolžen. Brž pripelje iz brloga konje, enega zase, enega za sv. Jožefa in enega za Marijo in Ježuška. Dobri konji odneso svete popotnike vojakom izpred oči in jih rešijo. Razbojnik poljubi Ježuška in ga vpraša dobrovoljno, kaj mu bo dal za plačilo. Ježušek izpregovori prvikrat in veli razbojniku:

večer gore zakladi, da lahko obogati, kdor jih ume vzdigniti. Sveti in kresni večer se pogovarja tudi živina, kaj se bo čez leto zgodilo. Kdor ima pri sebi praprotovo seme, jo dobro sliši, ali ni nikomur svetovati, da jo gre poslušat, ker zve človek lahko svojo smrt ali kako drugo nesrečo, ki ga čaka bodoče leto. Kdor pri- nese na polunočnico s seboj vštiriperesca deteljo, spozna vsako čarovnico, ker so obrnjene takrat vse proti cerkvenim vratom. In tako se vidi in doseže tisto noč še veliko drugih imenitnih reči, če je človek brez smrtnega greha, sosebno rado pa se posreči takemu, ki je še popolnoma nedolžen. Moliti je vselej dobro in Bogu prijetno, ali nikoli nas ne usliši rajši, kakor sveti večer, o polunočnici, ker se mu je rodil to uro edini sin in je vladalo radi njega obče veselje na nebu in na zemlji.

19. Ko so šli sv. Trije kralji iskat novorojenega kralja nebes in zemlje, nagovarjali so tudi svoje žene, da bi šle z njimi. Kraljice pa so se strašno raztogotile in rekle, da ne bodo nikoli spoznale višjega kralja nad saboj. In tako so se šli sv. Trije kralji sami poklonit Kristusu. Po njihovem odhodu so se kraljice posvetovale, kaj bi storile, da ne pridejo pod oblast novorojenega kralja nebes in zemlje. Uganile so tako, da se treba zapisati hudiču in ga prositi za svet. Hudič jim svetuje, da naj kralje, svoje može, ostrupijo in zavladajo mesto njih same. Sv. Trije kralji so se poklonili Kristusu in se potem vrnili domu. Kraljice so jih prelepo pričakale in jim pripravile dobro kosilo, golobiče in grlice. Sv. Trije kralji se usedejo. Predno začno kositi, naredo nad jedjo novo znamenje, znamenje sv. križa. Golobiči in grlice začrne, da so bili bolj črni kot oglje. Kraljice pa oblede in se stresejo, ko vidijo,

truda tako noge bolele, da ni mogel zaspati. V temnej noči se mu je zdelo strašno pusto in žalostno. Globoko je vzdihnil: Oh, da bi me hotela kratkočasiti zdaj vsaj kaka tičica s svojim petjem — rad bi prosil zanjo Boga, naj ji podeli najlepši glas med vsemi tičicami, da bo sebe in ves svet z njimi razveseljevala. Slavček sliši Ježuškove besede in mu začne prepevati in prepeval je tako lepo, tako sladko, da je Ježušek kmalu zadremal in zaspal. Zdaj slavček ni več žaloval, veselo je pel vso noč svojo srečo, božjo slavo malega Ježuška in neskončno čast njegove matere Marije. Precej drugi dan so napravili tiči nov zbor, in na tem zboru so venglas potrdili, da tiča ni bilo in ga ne bo, ki bi se mogel s slavcem kosati. In kar so razsodili tiči, so potrdili tudi ljudje. Slavček prepeva še zmerom najrajši in najlepše po noči, v hvaležni spomin tiste noči, v kateri mu je po Ježuškovi prošnji podelil Bog dragoceni dar sladkega, ves svet razveseljujočega petja.

25. Sv. Jožef, Marija in Ježušek so počivali na potu v Egipt enkrat pod lipo, enkrat pod gabrom in enkrat pod brinjevim grmom. Bog je blagoslovil ta drevesa, da nikoli v nobeno njih ne bo treščilo. In res se tudi še nikoli ni slišalo, da bi udarila strela kdaj v kak gaber ali brinjev grm. V lipo pa je treščilo že dostikrat, zato, ker je sama Boga prosila, da bi ji preklical svoj blagoslov. Rekla mu je: Mene sade najrajši k cerkvam. Kadar bo namenjeno, da bi moralo treščiti v cerkev, naj zadene strela rajša mene, malo vredno drevo, kakor tvoje dragoceno svetišče, da se ne zgodi kaka nečast svetemu Rešnjemu Telesu v altarju. Bog je lipi lepo prošnjo uslišal ali ji je zato podelil druge mnogo več vredne darove in časti kakor gabru in bri-

„To, kar bom sam imel.“ Razbojnik se je vrnil v svoj brlog in je še mnogo let napadal ljudi in grabil tuje blago. Potem pa so ga ujeli in križali. Visel je na Golgati, na Kristusovi desni strani, in Bog mu je podelil milost, da je spoznal svoje grehe in se zanje pokesal. Kristus pa mu je izpolnil svojo obljubo in mu dal to, kar je sam imel: svoj sveti raj in večno izveličanje.

22. Sv. Jožef, Marija in Ježušek so potovali v Egipt. **Pot** je bil pust in peščen. Ježušku pride v čeveljček droben kamenček, da se je moral sezuti in stopiti z boso nožico na gola tla. Tamo, kjer je stala bela nožica Ježuškova, je pognala iz peščene zemlje lepa, neznana cvetica — bela lilija, znamenje njegove angelske nedolžnosti in čistosti.

23. Sv. Jožef, Marija in Ježušek so prišli na potu v Egipt v goščavo bodečega trnja. Sv. Jožef in Marija sta lepo pazila, da Ježuška ne uprasne trn ali grmovje; bilo je tako gosto, da ga nista mogla obvarovati. V ročico se mu je zasadil oster trn in iz rane je padla na zemljo kaplja krvi. Iz zemlje pa je pognala najlepša vseh cvetic na božjem svetu, veselje za vsako človeško oko, živordeči in žlahtnodišeči šipek ali gartroža.

24. Preljubi slavček je bil od konca slab pevec, da so ga ljudje zaničevali in poslušali rajši vrabca kakor njega. Tiči so se izkušali, kateri da zna najlepše peti, in so tako obsodili, da najlepše poje veseli škranec, najgrje pa otožni slavček. Ta sodba je ubogega slavčka tako užalila, da ni mogel ne jesti ne spati. V istem kraju so prenočili takrat sv. Jožef, Marija in Ježušek. Sv. Jožef in Marija sta spala, Ježuška pa so od silnega

njevemu grmu. Postavil jo je, kakor je želela, za varuhinjo svojih cerkva in pobožnih kristjanov, ki se v njih nahajajo. Dal ji je mehek in gladek les, da delajo iz njega podobarji svetnike in svetnice, ki stoje v altarjih. Dal ji je plemenitodišeče cvetje, na katerem nabirajo čebele najslajši med za ljudi in najboljši vosek za blagoslovljene sveče, ki gore pri maši in sploh pri službi božji. Dal ji je lepo rast, ravno deblo, košate veje in svetlo perje, da se je obveseli vsak človek, že ko jo od daleč zagleda. Podaril ji je zdravilno moč za mnogotere bolezni in nje senci tako prijeten hlad, da trudni popotnik pod nobenim drugim drevesom tako povoljno in v slast ne počiva. Dasi je mehka in nežna, ima vendar ta posebni blagoslov, da tudi v najhujši zimi ne pozebe. Okolo nje pokajo od mraza najmočnejši hrasti, bukve in gabri, ona pa ostane zmerom zdrava in cela, kakor da raste kje tamo doli na gorkem Talijanskem, ne pa v naši mrzli deželi. In če vanjo tudi trešči, se še nikoli ni primerilo, da bi se od tega razčesnila in posušila. Strela ji odbije vrh ali kako vejo in deblo nekoliko osmodi in ogrebe, čez malo let pa se rane zopet zacelijo in drevo tako zabrsti in zagosti, da se mu malokje še kak kvar pozna.

26. Ko so prišli sv. Jožef, Marija in Ježušek v Egipt, so bili silno žejni, ker več dni ni bilo najti nikjer studenca. Pri prvem vodnjaku prosijo ljudi, da bi smeli piti. Ti ljudje so pa bili neusmiljenega srca in jim niso dovolili, da bi si žejo pogasili. Vprašali so jih zaničljivo, če so mar pozabili pot do svojega doma, da se potepljejo tako po svetu. Pitali in žalili so jih z najgrjimi pridevki in kletvami; rekli so jim celo, da so cigani, kar je bilo pri Egipčanih najhujše raz-

žaljenje in zasramovanje. Jokaje je šla sveta rodbina dalje. Bog je pa kaznil neusmiljene ljudi še tisto uro, da so pozabili pot do svojega doma, in se jeli potepati po širokem neznanem svetu. Kamorkoli so prišli, jih je vsak človek črtil in preklinjal, jih podil od svojega praga in jim še vode ne privoščil. Nihče jim ni rekel drugače, kakor cigani in Egipťarji in tako pravimo njihovim naslednikom še dandanašnji v svarilo in spomin, da pade vsaka kletev nazaj na tistega, ki jo nameni svojemu bližnjemu.

27. Marija se je, kar je bila živa, samo trikrat zasmejala. Prvikrat, ko je mali Ježušek zagledal na drevesu lepo jabolko in rekel: Jabolček, vidiš, kako sem jaz še majhen, da te ne morem doseči. Ker ne morem jaz do tebe, pa pridi ti do mene, ker bi te tako rad pojedel. Tem preprostim besedam se je Marija zasmejala. Ali jablana je poslušala Ježuška in se nagnila k njemu, da je mogel jabolko utrgati. Vdrugo se je to tako-le zgodilo: Marija je Ježušku urezala prvo suknjico in ga šaljivo vprašala, če ve, kako jo je treba narediti. Ježušek veli: O, to ni nič težko. Vidiš, ta rokavček se mora strniti tako, in ta tudi tako in oba rokavčka se morata prijeti stana tukaj pa zopet tukaj in tako se napravi vse drugo tako, da bo suknjica lepa in tako močna, da jo bom lahko nosil, še ko bom velik. Marija se nasmeje preprostim besedam Ježuškovim. Suknjica pa se strne in naredi brez šiva vse tako, kakor je rekel Ježušek. In ta suknja je z njim vred rastla in ostala cela in lepa, dokler je živel. Nosil jo je do svoje smrti. Po njegovi smrti so pa vadjali vojaki zanj, kakor je pisano v svetem pismu. Tretjokrat se je nasmejala Marija Ježušku, ko je bil že ne-

koliko odrastel in je pomagal svojemu krušnemu očetu sv. Jožefu delati. Sv. Jožef je potreboval deske. Desko je našel, ali ko primeri, se mu zdi, da je nekoliko prekratka. Ježušek veli: Pa kaj zato, če je prekratka, dajva jo potegniti! Marija se zasmije preprostim besedam. Sv. Jožef in Ježušek pa primeta desko in deska se jima tako potegne, da sta jo mogla porabiti.

28. Ko je šel Kristus v puščavo, se je nameril na zmrzlo kačo. Kača se mu je smilila, pa jo je vzdignil, ugreel in oživil. Hudobna kača pa se je zavila Kristusu okolo roke in ga vpičila. Ker je znal vsak strup zagovoriti, mu ni mogla škoditi, ali nehvaležnost ga je tako unevoljila, da je kačo preklel in obsodil, da ne bo nikdar več nobene gorkote občutila v svojem truplu. Ta sodba se izvršuje še dandanašnji. Kače se ne prime noben žarek poletnega solnca. Kdor jo potipa, se lahko uveri, da ostane mrzla tudi v najhujši vročini.

29. V puščavi je hudič trikrat Kristusa izkušal in ga ni mogel zmotiti. Ta hudič je bil Lucifer, kralj vse peklenške vojske. Ko je Lucifer videl, da je premagan, je bežal v svoje peklo nazaj. Hudiči pa so že vedeli, kako strašno se je osramotil in so se nanj tako ujezili, da so mu peklenška vrata zaklenili. Zastonj je trkal in jih prosil, da bi mu odprli in ga spet sprejeli za svojega kralja. Hudiči so mu rekli, da ne marajo tako slabega kralja, naj se pobere nazaj, odkoder je prišel, in naj se potruži, da izbriše in popravi grdo nečast, ki jo je na zemlji nakopal nase in na vso peklenško vojsko. Lucifer je spoznal, da nobena prošnja nič ne pomaga in je prosil hudiče, če mu nečejo odpreti, da naj mu dado vsaj kako društvo, drugače mu bo na zemlji od

puščobe poginiti. Tej prošnji so se hudiči dali omečiti in so mu vrgli pred vrata dve babi: vojaško in financarsko ljubico. In tako je prišel Lucifer spet na našo zemljo in je zarodil na njej s svojima nečednima babama — nemškutarje! Odtod dohaja, da je to plemo tako sovražno Bogu in bogoljubnim Slovencem in tako prijazno nevernemu divjaku Turčinu. Kako neki bi mogli marati nasledniki peklerskega kralja za božjo čast in kako neki bi mogli ljubiti slovenski rod in jezik vnuki vojaških in financarskih ljubic.

Opazka: To burko je zložil domoljubni in šaljivi kovač, ki stanuje blizu Novega mesta. Po duhu in obliki je močno podobna 4. bajki (o hudičih, ki so zarodili grajščake). Morebiti je kovač posnel svojo basen po tej, ki je na vsak način starejša, mogoče pa je tudi, da sta prišli obe iz njegove kovačnice. Starec je kmetiškega rodu in je hodil v svoji mladosti tlako delat. Na tlaki ga je udaril grajski hlapec brez vzroka z lopato po ušesu, kar ga je tako razkačilo, da je pustil očetov dom in kmetijstvo in se šel učiti roko-delstva. Ni torej čudo, da je na grajščake tako hud. Vpričo mene je prosil neko ženo, da bi mu posodila goldinar, ker je denar doma pozabil. Žena ga vpraša, čemu bo goldinar? On veli: Ravno danes je 25 let, kar je tlaka nehala, pa bom dal goldinar za mašo, da se bo brala za cesarja Ferdinanda, ki je odpravil tlako in porezal parklje tem prekletim itd.

30. Kranjska dežela je bila nekdanj dobra in rodovita, da malo takih. Prave sreče pa v njej ni bilo, ker so si ljudje brez konca in kraja drug drugemu zavidali. Kristus pride na Kranjsko, in ko vidi tako nevoščljivost, prekolne kranjsko deželo, da je izgubila rodovitost in

postala menda najslabša med vsemi deželami. Zdaj so Kranjci spoznali svojo hudobnost in so se resnično za svoj greh pokesali in spokorili. Sveti Peter pride Kristusu to povedat in ga prosi, da bi se jih usmilil. Kristus se vrne v Kranjsko deželo, naredi čez njo svoj križ, ji da svoj sveti blagoslov in veli: „Ostala boš med deželami najslabša, ali mesto bogastva prejmi dar, ki je več vreden kot vsi zakladi tega sveta, prejmi moj mir, moj večni mir, ki ga ne bo kalil noben punt, nobena vojska.“ — Ta blagoslov Kristusov se je potrdil. Od takrat, ko ji je bil podeljen, niso vznemirjali naše dežele ne punt, ne vojske. Vsa ljudstva blagrujejo Kranjce za to dobroto vseh dobrot, mi pa smo še vedno tako nehvaležni in slepi, da ne spoznamo, kako je srečna dežela, v kateri prebivamo.

31. Kristus se je nameril na kmeta, ga pozdravil in vprašal: Oče kako je? Kmet veli: E, ko bi človek imel vsaj svojega konja, da ne bi bilo treba zmerom najemati, bi bilo še-še, tako pa je slabo, da ne more biti slabeje. Kristus ga tolaži in reče: Svojega konja boste precej dobili, če odmolite z zbranim duhom brez posvetne misli en očenaš. Kmet se obveseli in začne moliti. Predno še primoli do sredine, se zagleda v Kristusa in vpraša: Ali tudi uzdo? — Tak je bil ta kmet, tako raztreseni pa smo v molitvi tudi mi drugi in potem pa se še čudimo, da nam Bog neče uslišati blebetanja!

32. Kristus in sv. Peter sta potovala. Sv. Peter je vzel s seboj meč, če bi se nameril na hudiča, da bi mu glavo odsekal. Po cesti pride hudič in za njim baba. Sv. Peter mahne, ali tako nerodno, da odseka glavo mesto hudiču babi. Ves srdit plane nad hudiča

in odseka glavo tudi njemu. Kristus se unevolji in zapove sv. Petru obema glavo nazaj postaviti. Sv. Peter izpolni Kristusovo zapoved, ali v naglici spet tako nerodno, da je dal hudiču babino glavo, babi pa hudičevo. To je vzrok, zakaj je hudič zdaj tako neumen, babe pa vse hudičeve. (Godčevska burka.)

33. Kristus in sv. Peter sta prišla zvečer h kmetu in ga prosila, da bi ju prenočil. Kmet veli: Prav rad vaju bom prenočil in vama dal tudi večerjo, ali jutri zjutraj mi bosta pa morala pomagati mlatiti, drugače vaju nečem. Kristus in sv. Peter sta bila zadovoljna. Po večerji sta se ulegla na teme in zaspala. Zjutraj ju pride gospodar klicat. Ona dva sta bila trudna in nista mogla vstati. Gospodar ju pride klicat vdrugič in ves nejevoljen, da ga nista precej ubogala, namaha sv. Petra, ki je spal pri kraju. Kristus in sv. Peter sta si pa hotela še malo odpočiniti in sta ostala na temenu. Sv. Peter se je bal, da ga gospodar ne bi še enkrat pretepel in se ulegel zdaj za Kristusa. Gospodar prihrumi vtretjič s strašnim vpitjem, da takih lenuhov še nikoli ni imel pod streho in veli: Ta pri kraju je že nekoliko dobil, zdaj treba nažgati še onega. Sv. Peter je bil spet tako našeškan, da se je od bolečin kar zvijal. Kristus in sv. Peter vstaneta in gresta na pod. Gospodinja jima ukaže, da naj delata, Kristus pa veli: To se lahko opravi bolj zlahkoma, in snopje zažge. Gospodinja se silno prestraši, pa se kmalu zopet uto-laži, videč čudo, ki se godi na podu. V en konec so odletele pleve, v drugi konec čisto zrnje, na sredi je pa ležala mesto snopja lepa, nestolčena slama. Kristus posvari gospodinjo, da naj nikar ne dela tega, kar je njega videla in odide s sv. Petrom dalje. Baba je pa

se vrte, premetavajo po trnju, da so bili kmalu vsi razpraskani in krvavi. — Tlačani so spravljali grajsko mrvo. Ko se oglasijo Kurentove gosle, so jeli plesati in so plesali brez oddiha, dokler privrši nevihta in jim vso mrvo premoči. Gospoda to zve in gre napovedat koscem hudo kazen, ki jih čaka radi te samopašnosti in nemarnosti. Ubogi tlačani pokličejo na pomoč Kurenta, krivca preteče kazni. Kurent se približa gospodi in ji zagode. Graščak zgrabi svojo gospo, njegovi sinovi svoje sestre in je šlo hop, hop! naokolo po travniku. Gospodi se pridružijo še enkrat tudi tlačani in še mnogi drugi ljudje, ki so prišli gledat in poslušat. — V nedeljo je pop ljudi ostro svaril, da naj se skrbno ogibljejo nevarne družbe negodnega Kurenta. Kurent to zve, pa hajd v cerkev! Bilo je ravno veliko opravilo. Komaj je začel gosti, popadajo ljudem bukve in brojanice na tla in vsa cerkev se izpremeni v plesišče. Pop je hotel ljudi karati, ples pa šine v noge tudi njemu; držeč v rokah sv. zakrament, se je vrtil pred altarjem kakor obseden. To je bilo strašno pohujšanje! Kurent ni hodil rad v cerkev in še zdaj, ko je prišel, bi bilo bolje, da bi bil ostal doma. V peklu so se hudiči že zanaprej veselili, da bodo dobili medse tako izvrstnega umetnika. Poslali so k njemu svojega prvaka, tistega hudiča, ki na eno nogo šveplje. Hudič pozdravi Kurenta v ime vse peklenške družine in mu pove, s kakim veseljem ga v peklu čakajo. Kurent prime gosle in veli: Kdor je vesel, naj tudi pleše! Začel je brenkati in prvak vseh hudičev je moral plesati. Za švepasto nogo to ni majhna reč. Hudič prosi Kurenta, da bi prenehal, ali poredni godec se ne da tako brž preprositi. Hudič je javkal in tulil, da je bilo groza. Godba

rekla: Kar zna ta, bom tudi jaz naredila. Nametala je poln pod snopja in ga užgala, ali o joj! zgorelo ji je ne le snopje z zrnjem in plevami, ampak tudi pod, hiša in vsa druga poslopja.

34. Ko je mati Kurenta nosila, je šla na Trško goro na božjo pot in prosila Boga, da bi podaril tri dobrote otroku, ki ga bo rodila. Naj bi bil v tisti umetnosti, ki ga bo najbolj veselila, mojster, da svet še takega ni videl; naj bi ga ljudje, kamor bi prišel, radi sprejemali in naj bi v svojem življenju vsaj toliko dobrega storil, da bi mogel priti v nebesa, če ostane prav samo za vrati. Ker je Kurentova mati tako pobožno molila, so se ji vse tri prošnje izpolnile.

Kurentu se je zdel kmetiški stan preveč trd in težaven, zato se je izučil rajši za kovača. Kovači so vsi pijanci, pijanec je bil tudi Kurent. Smrdelo mu je vsako delo, tudi kovaško. Tem rajši je pa godel in gosti je znal tako lepo, da svet še ni takega videl. Živel je lahko brez truda, ker so ga povsod radi imeli in ga vabili na vsako veselico. To je bil direndaj, kjer so pele Kurentove gosle! Kdor je to godbo le oddaleč zaslišal, je začel plesati, naj je bil mlad ali star. In četudi ni hotel, je plesati moral, ker so mu jele noge kar same drencati in poskakovati. Tako moč je imel Kurent v svojih goslah! Ali dostikrat je pa ljudem tudi nagajal in jim delal kvar in sramoto, da so ga hudo preklinjali. Zenske so nesle v mesto v košarnah jajca na prodaj. Kurent pride za njimi in jim zagode. Babe začno od radosti vriskati in plesati, košarne jim popadajo na tla, da se jim vsa jajca pobijejo. — Pastirji so iskali po trnju in grmovju tičjih gnezd. Kurent se prikaže in jim začne gosti. Ubogi pastirji skačejo,

dolgo nisi nič poskočil, moram ti stare ude malo ugreti. Vzel je gosle in začel gosti, berač pa je plesal s takim veseljem, kakor ga še nikoli ni začutil, kar je bil na svetu. Na ves glas je hvalil Kurenta, da mu je napravil tako srečen dan in prosil s sklenjenimi rokami Boga in vse svetnike, da bi blagega kovača, kadar umrje, vzeli k sebi v nebesa.

Kurentu se je bližala zadnja ura. Hudiči niso mogli pričakati, da bi k njim sam prišel, pa so poslali ponj svojega švepastega prvaka. Hudič pride v kovačnico, se zareži hudobno Kurentu in mu veli, da naj se pripravi na pot. Kurent pravi: Ni taka sila, usedi se na ta-le stol, da se malo odpočiješ. Švepec je bil truden in se usede. Kurent razbeli klešče in ga začne tako neusmiljeno ščipati in žgati, da se mu vse peklenske muke ne zde senca trpljenja, ki ga je moral zdaj prebiti. Zastonj se je izkušal od stola odtrgati ali s stolom vred pobegniti. Rotil se je Kurentu z vsemi peklenskimi kletvami, da nikdar več ne bo blizu prišel, če ga izpusti. Ko se je Kurent že utrudil, mu dovoli, da naj se slobodno pobere, odkoder je prišel. Mesto enega pride kmalu potem celo krdelo hudičev po Kurenta. Njih vodnik mu veli, da naj gre brž z njimi, ker je do pekla precej daleč, na potu nemajo nikogar, ki bi jih hotel pogostiti, radi njega nečejo stradati. Kurent povabi hudiče, če so lačni, naj se nazobljejo lepih črešenj, katerih visi vse polno pred kovačnico. Hudiči planejo na črešnjo in začno zobati. Kurent pa skliče družino in vse sosede in udri! po hudičih s koli, drogi, sekirami, vilami in z vsakim drugim orožjem, ki so ga mogli dobiti. Hudiče so tolkli, bodli, sekali, suvali, dokler so mogli roke gibati. Ko jim Kurent dovoli

in ples sta trajala ves teden. Kurent je pozabil na jed in pijačo, tako silno ga je veselila ta kratkočasnica s hudičem. Izpustil ga ni prej, dokler mu niso omahnile trudne roke. V peklu so se ga zdaj nehali veseliti, noč in dan so hudiči premišljevali, s kakimi strahotami ga bodo trpinčili in mrcvarili, kadar jim pride v pest. Zdelo se jim je sploh nemogoče, da bi utekla njegova duša njihovim parkljem.

H Kurentu sta prišla Kristus in sv. Peter. Kurent je bil velik grešnik, ali kar je imel, je dal iz srca rad svojemu bližnjemu. Pogostil je Kristusa in svetega Petra, kar je najboljše mogel. Kristus ga vpraša, če hoče za povračilo nebesa. Kurent se lepo zahvali in veli: Nebesa mi tako ne odidejo, daj mi mesto njih rajši tri druge darove. Daj mi najprej to, da s tega-le stola nihče ne bo mogel proč iti, razen če jaz dovolim. Podeli tako lastnost tudi tej-le črešnji pred kovačnico, da nihče ne zleze z nje drugače kakor z mojim privoljenjem in tako blagoslovljen naj bo — to je moja zadnja prošnja — še moj kovaški meh; kar vanj pride, da ga ne bo smelo zapustiti, dokler bom jaz živel, brez moje volje in vednosti. Kristus da Kurentu darove, za katere ga je prosil in gre s sv. Petrom dalje.

Kmalu potem je prišel h Kurentu berač in ga je prosil za miloščino. Kurent veli: danes je zame vesel dan. Prejel sem tri lepe dari, pa bom dal tudi vse tebi, kar premorem. Moje hiše se berači ogibljejo, ker menda vedo, da nič nemam. Danes pa sem nekaj bolj založen. Prinesel sem s svatbe kračo, bokal vina in plašč, ki so mi ga podarili veseli svatje, da me na podu ni zeblo. Na — vse to je tvoje! Berač poje kračo, popije vino in ogrne plašč. Kurent veli: Čakaj malo! Morebiti že

zlesti z drevesa, tekli so s tako silo, da so se drug čez drug zgrebali in se ljudje niso mogli nasmejati. Kmalu potem pa prigrmi po Kurenta mesto enega krdela cela peklena vojska. Kurent veli hudičem, da drugače ne gre z njimi, kakor če mu pokažejo pravico, da ga smejo vzeti. Hudiči prineso pismo in reko Kurentu, da naj ga prebere in se sam uveri, da imajo res pravico ga vzeti s sabo. Kurent vzame pismo in ga vrže v meh. Hudiči šinejo za pismom v meh, in zdaj je imel Kurent pod svojo oblastjo vso pekleno vojsko. Poiskal je tisto kladivo, ki je bilo med vsemi najtežje, in je velel tudi svoji družini, da naj mlatijo po hudičih, kar jim sile zmorejo. Ko so se utrudili, so nekoliko počivali, potem pa se lotili dela iznova in tako so hudiče noč in dan nabijali in mečkali, dokler je Kurent živel. Po smrti se je obrnil najprej proti nebesom. Sveti Peter mu pa veli, ker ni hotel nebes, ko so mu bila na ponudbo, naj si gre iskat prebivališča v peklo. Kurent neče delati nikomur nadleže in koraka brez strahu proti peklu. Ko ga zagleda straža, oznani brž hudičem, da pride Kurent. Hudiči se prestrašijo, zaklenejo peklena vrata, se vpro vanja in jih tišče s tako močjo, da jim kremplji predero vrata in se pomole še na ono stran. Kurent vzame kladivo in jim zatolče kremplje k vratom. Vrnivši se pred nebeška vrata prosi sv. Petra, da bi mu vsaj toliko odprl, da bo videl, kaj in kako je notri. Sv. Peter mu odpre; precej za vrati zagleda Kurent plašč, ki ga je bil dal beraču, in zraven plašča kravo in bokal vina. Po bliskovo puhne na plašč in se nanj usede. Ko ga sv. Peter začne proč goniti, ga zavrne Kurent z besedami: Bog je dal tako pravico, da vsak na svojem svobodno sedi.

35. Kristus je šel s svojimi učenci skozi vinograd. Prepovedal jim je, da naj nikar ne trgajo grozdja. Ko so prišli iz vinograda, veli Kristus svojim učencem: Pljunite na ta-le krožnik! Vsi učenci pljunejo samo slino, sv. Andrej pa s slinami tudi jagodo. Kristus mu reče: Prestopil si mojo zapoved, jedel si tuje grozdje, zaslužil si smrt na grmadi. Sv. Andrej spozna svoj greh in se zdaj pokesa. Molče zneso drvo in zapalivši jih sam se na grmadi sežge. Truplo mu zgori, ne-sežgano ostane le srce in nekaj jeter. Kristus spravi te ostanke v robec in veli gospodinji tiste hiše, v kateri je hotel prenočiti s svojimi učenci: Prosim vas, da mi shranite ta robec, ali Bog varuj, da bi pogledali, kaj je v njem! Te besede sliši mlada deklica, domača hči! Vsa zvedljiva pogleda v robec in zdajci jo obide čudna slast do pečenega srca in koscev jeter. Ali komaj jih poje, se začuti nosečo in čez 9 mesecev rodi — sv. Andreja. Pravijo, da mu je bila za njegovo trdo pokoro dana milost, da bi se bil lahko še v tretje rodil, ali ni hotel. V telesu druge matere mu je ostala vsa pamet in zavednost, ki jo je imel v prvem življenju, pa se je dobro spominjal, kako hudo je bil žejen vseh devet mesecev. Takega trpljenja ni hotel več prebiti.

36. Kakor imajo čevljarji svoja lesena kopita in gole-nice, tudi krojači nekdanje niso merili z nitjo, ampak s težkim lesenim možem. Neki krojač je šel nekam daleč s takim lesenim možem. Sreča ga Bog v beraški podobi in vpraša, kako mu je? Krojač odgovori ponižno: E prav težavno. Moram iti nekam daleč delat, pa me je to orodje tako upehalo, da komaj diham. Bog pomagaj! In Bog je ponižnemu možu pomogel. Dal mu je misel, da je začel meriti z nitjo in si tako svoj stan olajšal.

Kmalu potem sreča Bog črevljarja, ki je nesel s sabo svoja kopita in golenice. Bog ga vpraša, kako mu je? Črevljar odgovori osorno: Kaj me vprašaš? Saj te nisem prosil, da mi pomoreš. Svoje orodje nosim lahko brez tebe. Ta napuh je zakrivil, da se črevljarji ne morejo znebiti svojih nerodnih in težkih kopit in golenic.

37. Judež, izdajavec Kristusov, je bil gosposki krojač. Škarijot se mu je reklo zato, ker je rabil — škarije! Judež si je veliko zaslužil, ker je slano računal in prodajal ostanke sukna čižmarjem. Tako delajo gosposki krojači še dandanašnji, zato jim vele Hrvatje po pravici: „krajači“, to je po naše kradljivci ali tatovi. (Rokodelska burka.)

38. Kristus in sv. Peter sta prišla h kovaču in ga prosila za malo kruha, ker sta bila lačna. Kovačica pa se je zadrta: Za take vlačugarje kakor sta vidva, nemamo nič kruha. Kovačevi stari materi pa se je milo storilo, da bi morala iti lačna dalje, in je jima dala to, kar je dobila od gospodinje zase: kos kruha in skledico mleka. Kristus in sv. Peter sta pojedla kruh in mleko, potem pa je Kristus prijel staro kovačevo mater in jo vrgel v ogenj. Sam pa se je usedel in začel goniti meh. Dolgo mu ga ni bilo treba goniti, ker je kovačeva mati prav kmalu skočila iz žrjavice, ali ne več stara in nagrbančena, ampak mlada in lepa, kakor je bila takrat, ko je šla k poroki. Kristus posvari kovača, da naj nikar ne dela tega, kar je njega videl, in odide s sv. Petrom dalje. Kovač pa veli: Taka postava se mi ne zdi pravična, da bi imel človek mlado in lepo mater, poleg nje pa staro in grdo ženo. Brž zgrabi babo in jo vrže v ogenj. Kakor je videl Kristusa, se je usedel in začel goniti meh. Gonil ga je dolgo, da mu je tek

pot curkoma po obrazu. Zgorelo je oglje, zgorela je z njim tudi hudobna kovačica. Kristus se je pa razsrdil na nepokornega kovača in ga za kazen prestavil v mesec. Tam gori sedi še zdaj pri ognju in goni meh in ga bo gonil do sodnega dne. Ta kovač je tisti temni mož, ki ga v luni vidimo.

39. Mati sv. Petra je umrla in prišla v peklo. Sv. Peter je lepo prosil Kristusa, da bi se je usmilil in jo iz pekla rešil. Kristus veli: To se bo zgodilo, ako najdeš le eno samo dobroto, ki jo je izkazala kakemu revežu. Sv. Peter gre iskat in najde povesmno prediva, ki ga je podarila njegova mati beraču. Kristus veli: Naredi iz povesma nit in jo spusti v peklo, da se zanjo prime tvoja mati in se reši! Sv. Peter naredi nit in jo spusti v peklo. Njegova mati se prime za nit in sveti Peter jo začne vleči iz pekla. To vidijo druge pogubljene duše in se obesijo nanjo, da bi se z njo vred rešile. Mati sv. Petra jim je pa to srečo zavidala in jih jela otresati. Zdajci se utrga nit in mati sv. Petra in vse druge duše padejo nazaj v peklo brez upanja, da bi jim prišla še kaka prilika iz njega se rešiti.

40. Ko so Judje Kristusa na križ pribili, jim je za eno nogo žreblja zmanjkalo. Rekli so: umrl bo tudi tako, naj mu ostane ta noga zdrava! Baba to sliši in veli: Čemu? Pribijte mu nogi navskriž, pa bo en žrebelj za obe. Kar je baba svetovala, so Judje storili. Do takrat so imele ženske oblast soditi hudodelnike ravnotako, kakor jo imajo moški. Radi neusmiljenosti te babe so svojo sodniško pravico izgubile.

41. Na podobah drži križani Izveličar glavo postrani. Bog je pred svojo smrtjo na križu nagnil glavo nastran, zato, ker se je pokesal, da je dal človeku svobodno voljo.

42. Kristus je hotel, da bi se njegovo vstajenje povsod kmalu zvedelo, zato se je prikazal najprej — babi! (Godčevska burka.)

43. Judje so hoteli Kristusa križati, ali niso mogli narediti križa. Če so dali sekati zeleno drevo, so se sekire obračale in pobijale sekače. Če so vzeli za križ suho deblo, je strohnelo in se razpadlo, še predno je bil križ sestavljen. Šli so gledat v šembiljske bukve, iz kakšnega lesa da mora biti križ. V šembiljskih bukvah so našli, da Kristus ne more biti križan na nobenem drugem drevesu, kakor na drevesu spoznanja, na katerem je rasel prepovedani sad, Adamu in Evi in vsem ljudem v pogubljenje. Judje so šli iskat drevesa spoznanja in so ga našli v Rimu, kamor so ga bili Rimljani presadili. Judje vprašajo Rimljane, za koliko bi jim hoteli prodati drevo spoznanja. Rimljani jim odgovore, da jim ga ne dajo po nobeni drugi ceni, kakor če jim zapišejo v last vsa svoja mesta in vasi, vse svoje hiše in tudi sami sebe. Judje se prestrašijo. Višji duhovni pa jih potolažijo: Rimljani so neumni ljudje; ni straha, da bi jih ne prekanili. In višji duhovni napišejo precej dolžno pismo, v katerem so dali Rimljanom v last vsa svoja mesta in vasi, vse svoje hiše in tudi sami sebe. Napisali pa so dolžno pismo s takim črnilom, ki je ostalo na papirju samo 40 dni, potem pa pobledelo in se izbrisalo. Dolžno pismo pošljejo Rimljanom in Rimljani jim pripeljejo zanje drevo spoznanja. Judje so zdaj križ naredili, da bi bili lahko Kristusa križali, ali so počakali še 40 dni, dokler bi črnilo v dolžnem pismu pobledelo in se izbrisalo. Čez 40 dni so Kristusa prijeli in križali. Po njegovi smrti so dobili od Rimljanov zapoved,

da jim izroče vsa svoja mesta in vasi, vse svoje hiše in sami sebe. Judje so vprašali Rimljane, po kaki pravici to zahtevajo? Rimljani so jim hoteli pokazati dolžno pismo in so se silno začudili, da jim je papir ostal, pismo pa izginilo. Mislili so in mislili, kaj to pomeni, ali se nikakor niso mogli domisliti. Na vso moč jih je skrbelo, da ne bodo dobili izlepa uganjenega plačila, brez pravice v rokah si ga pa tudi niso hoteli iskati, ker so se bali Boga, ki je podaril obljubljeni deželi Judom. Pilatuž pa bi bil rad postal judovski kralj in je odkril Rimljanom, kako so jih Judje prekanili. Rimljani se razsrdijo, porušijo Jeruzalem, poženo Jude po svetu in se polaste judovske dežele. Kar so obljubili Pilatužu, so mu tudi storili, razglasili so ga za kralja judovskega. Pilatuž je pa rekel: „Ne maram biti kralj brez dežele in ljudi“ in je skočil v morje in se utopil.

44. Kristus je podaril apostolom oblast, izganjati hudiče, ozdravljati bolezni, ukazovati vsi naravi in odvrčati vsako škodo, ki jo dela ljudem vreme, človeška in peklena hudobnost. To moč so dobili po apostolih njihovi nasledniki — duhovni. Tako zna n. pr. vsak duhovnik odvrniti točo. Če kje pobije, je to znamenje, da imajo tam hudobnega ali pa nemarnega duhovna, ki svojim župljanom kvar še privošči, ali se pa ne briga za njihovo blagostanje. Vendar se pa včasih pripeti, da bi duhoven iz srca rad odgnal točo, pa je ne sme, ker mu pride od Boga prepoved. To se zgodi, ako preklinjajo župljani Boga in Mater božjo, ali pa če zakriva kak vnebovpijoč greh. Sploh pa gre toča največkrat zato, ker se ujezi župnik na svojo duhovnijo in se hoče maščevati. Tudi če odide v kako drugo župnijo, se toča kaj rada uspe, kajti duhoven ima moč

jo odpoditi, samo doma. Brez njega se nahajajo ljudje ob hudi uri vselej v nevarnosti. K—ški župnik je šel obiskat svojega tovariša in prijatelja v bližnji župi. Ko se je začela zbirati nevihta, je dal brž zapreči, da ubrani preteči kvar. Konji so morali na vso moč dirjati, da ne zamudi. Gospod se je tresel od straha kakor šiba in se je šele pomiril, ko je prišel spet v svojo duhovnijo. Voznik ga je dobro slišal, ko je prekrižavši se globoko vzdihnil: Hvala Bogu! zdaj je dobro. Toča je bila jela naletavati, ali je prenehala tisti trenutek, ko je došel čez mejo sosednje župe, da ni naredila nič škode. Po drugih bližnjih duhovnijah, kjer niso imeli tako dobrega župnika, je pa vse čisto stolkla, da niso dobili še semena. Če preteče kje veliko let brez toče, se v takem kraju navadno razširi govorica, da je rekel župnik precej o svojem priходу: Dokler bom jaz tukaj, se vam ni bati toče — in župljani ga za to dobroto bolj časte kakor si sam želi, bire in drugih prihodkov mu dajo radi še več, kakor mu je uganjeno. Če pa nesreča pri- nese točo, to spoštovanje hitro spet izgine. Zaničljivo mu očitajo, da je nehvaležen potuhnjenec. Med prazno- vernimi Dolenjci ni lahko biti za duhovnika, človek iz- gubi dostikrat zaupanje in ljubezen, da sam ne ve, kako in zakaj. V š. p.—ski duhovniji so župljani svojega župnika strašno sovražili in ga tožili večkrat tudi pri škofu, kako je nemaren za božjo službo. Vselej so tožbi dodjali nujno prošnjo, naj jim pošlje kakega boljšega. Škof je dal pritožbe natanko preiskati, pa jim ni mogel najti temeljitega vzroka. Tožbe so trajale veliko let, kar nagloma so pa potihnile. Vprašal sem župana, ki je bil vodja župniku sovražne stranke, kdaj in kako so se z gospodom spet zbgali. On se mi nasmeje in

veli: E kaj čete, mi kmetje imamo že to neumno
vero, da nam točo nabrskajo duhovni, ker je nečejo
odvrniti. V ti veri nas je potrdilo najbolj to, da je tri
leta zaporedoma nam faranom toča vse pobila, župni-
kove zemlje se je pa komaj dotaknila, toliko da se ni
moglo reči, da je ni nič bilo. Ali letos, vidite, pa se je
to tako presukalo, da je stolkla njemu ves vinograd,
naše gorice je pa vse pustila pri miru. In tako smo se
preverili, da nam toče ni pošiljal župnik, ampak Bog,
ker smo preveliki grešniki, in zato bi bilo neumno in
tudi nepošteno, ko bi ga hoteli še zmerom sovražiti.
Če je nemaren za božjo službo, nas presneto malo
briga. Odgovor bo on sam dajal, ne pa mi. To ne-
marnost smo porabili le za izgovor, da bi se iznebili
človeka, ki nas neče varovati nesreče. — Pravijo, da
duhoven zagovori točo najlažje na pokopališču. Večkrat
se čuje, da je ta pa ta župnik ali kaplan ob nevihti
prišel molit na pokopališče in je grede naglo gori pa
doli mahal z bukvami proti oblakom in da takrat
nikoli ni bilo toliko toče, v tem ko je sosednje župnije
vse pobila. To se po takem razume skoraj samo po
sebi, da odganja coprnice in točo vse, kar duhoven
blagoslovi, n. pr. zvonovi, strelni prah i. t. d. Ali obilna
izkušnja je ljudi nekoliko izmodrila, da ob nevihti ne
postavljajo več tako trdnega zaupanja v zvonjenje,
blagoslovljene šibe, smodnik i. t. d. Vera v nadčloveško
oblast cerkvenih predstojnikov pa je ostala skoraj ne-
omajana, to seve, kolikor to dovoljuje prirojena ne-
zaupnost in zabavljivost, ki sta v dolenjskem značaju
ravnotako globoko ukoreninjeni kakor lahkovernost in
praznoverje. Točo delajo po dolenjskem prepričanju s
hudičevo pomočjo coprnice, ali jo znajo narediti tudi

duhovni, ki se uče te umetnosti že v višjih latinskih šolah. Večkrat se je že pripetilo, da je za šalo ali za stavo kak učenjak v hiši nasipal toče, da so ljudje iz nje komaj videli, ali je vselej pred vrata in okna dobro zaprl in zamašil, kajti, ko bi bil ostal le najmanjši dušek, ušla bi mu bila toča na plan in pobila devet fara. Če zna točo delati že učenec višjih šol, kako ne bi razumel tega duhoven, ki premore razen šolske učenosti tudi vse apostolske darove!

Duhovni trdijo, da coprnici ni, to pa zato govore, ker bi jih coprnice raztrgale, ko bi jih izdali. Kadar jih taje, pa se jim pozna včasih že na obrazu, da jim take besede ne gredo prav iz srca, ker se takrat nekako čudno muzajo, češ, kdor je pameten, nas bo že razumel! Kar zna narediti coprnica, zna tudi najslabši duhoven; tisti, ki imajo od papeža posebne blagoslove, pa še veliko več, takim se razodeva vsaka skrivnost. Ali je treba premisliti, da duhoven ne sme čarati, ker bi se mu štela coprnija za težek greh, ki ga ne more nihče drug odvezati kakor edini papež. Duhoven n. pr. dobro ve, katere številke bodo prišle v loteriji, in še veliko takih reči, ali mu to nič ne koristi, ker svoje umetnosti ne sme rabiti. Dovoljeno mu je samo, kar povišuje čast božje službe. Če vidi, da bo ostalo dalje časa lepo vreme, sme brez greha prekriti cerkev ali v nji kaj pozidati in popraviti. Na to bi morali ljudje bolj paziti. Kadar se loti župnik kakega večjega popravila v cerkvi ali na zvoniku, je to gotovo znamenje, da pred koncem dela ne bo deževalo in se da torej marsikak kmetiški posel brez nevarnosti opraviti. Med duhovniki pa se nahajajo tudi taki, ki se ne boje ne greha ne pekla. Zapišejo se hudiču, ki jih postavi potem copr-

nicam za vodnike. Ni dolgo, kar se je preveril o tem kosec. Ko je zabučal vihar, je pobegnil v zavetje pod skalo in je videl in čul, kako so se od vseh strani zbirale coprnice in tulile: „Vihar je tukaj, naš ljubi vihar. Zdaj pride še far, naš ljubi far!“ In zdajci je privršal po zraku, ne dotikaje se tal, župnik bližnje duhovnije. Coprnice ugledavši ga so zavriskale od veselja in se sklenile okolo njega. Potem se on vzdigne v zrak in izgine hipoma v oblaku. Babe jo udero za njim po vrsti druga za drugo, in komaj je zadnjo megla zakrila, se je začela usipati toča, debela kakor kurja jajca.

Včasih pa narejajo duhovni točo tudi kar sami, da se ne zapišejo nič hudiču. Največji reveži so ljudje tam, kjer se dva bližnja si župnika sovražita. Da se znosita in maščujeta, zaganjata točne oblake drug drugemu v duhovnijo, da trpe potem zaradi njiju jeze vsi župljani. Kakor v nobeni reči tudi v ti ni vsak enako umeten. Župnik, ki je bolj izveden, zasiplje s točo vso duhovnijo svojega nasprotnika, njemu samemu in njegovi fari pa se ne more nič žalega zgoditi. Prejšnje čase sta imela med seboj posebno hude boje župnik šmarješki in prečinski. Prečinski je bil modrejši in je svojega sovražnika izdelaval, da je bilo strah. Najhuje pa sta se vojskovala stopiški in brusniški župnik. Včasih sta se dvignila oba celo v oblake, ki so se potem vrtili semtertja in tako neznansko vršali, da so ljudje od groze skoraj umirali. Zmagoval je večjidel stopiški; enkrat je vrgel brusniškega iz megle na tla, da je komaj ostal živ. Če toča pobije in župljani mislijo, da jim jo je nametal župnik, ga strašno preklinjajo, želeč mu vsako nesrečo in tudi naglo smrt. V S—u je prišla po

nevihti k župniku baba s peharjem toče in jo zagnala preden tresoč se od jeze z besedami: Nate biro od pšenice, ki ste nam jo danes pridelali! — Dober duhoven pa ne odvrča samo toče od svoje župnije, ampak tudi vsako škodo in nadlogo, ki dohaja od coprnice. Kdor išče svojemu otroku botra ali botre, najbolje stori, ako vpraša svojega župnika in vzame za botra ali botro tistega človeka, katerega mu on nasvetuje. Botrstvo daje coprnicam oblast do otrok, da jih smejo zajahati. Z Mokrega Polja je šel grajski hlapec v nedeljo večer domu, ko se še ni bilo prav stemnilo. Zviškoma plane mu na hrbet baba in ga obrzda, potem pa požene kvišku! Mrha se je nalašč zmotila in rekla: Alo, med lesom smuk! Morala bi bila reči: nad lesom. Zaradi te zmotnjave se hlapec nikakor ni mogel nad hosto vzdigniti in je letel s coprnico skoz goščavo, da je bil kmalu ves razpraskan in krvav. Spustila ga je šele, ko ju je srečal za Tolstim Vrhom človek in pozdravil: Hvaljen bodi Jezus Kristus! Pot ga je bil tako upehal, da je kar pene tiščal in dolgo ni mogel vstati. Domu je prišel šele drugo jutro, ves blede in razcapan, in je povedal ljudem, kako neusmiljeno ga je jahala coprnica, ki jo je dobro poznal, da je bila njegova krstna botra. Pa kolikokrat se je že brez tega slišalo, kako so gonile in trpinčile coprnice tega pa tega, tudi se nahaja dosti ljudi, ki poznajo te hudičeve ljubice po posebnih znamenjih. Vkljub toliko izkušnjam in resničnim prigodbam pa je vendar le še dalje več takih neverjetnih Tomažev, ki trdijo, da so si coprnice izmislili bedaki in stare babe! O coprnice so res na svetu, Bog hotel, da bi tako ne bile! Kako neumno in predrzno je tajiti jih, vidi se tudi odtod, da je celo

med svetniki en, ki je bil prej sam coprnik in se imenuje zato sv. Coprijan. Sv. Coprijan je služil hudiču veliko let, ali ker je bil usmiljen do ubogih, mu je Bog podaril milost, da je svojo zmotnjo spoznal in se zanj pokesal. Namenil se je potovati v Rim, da bi prosil papeža za odvezo, ker je dobro vedel, da mu dolge zaveze s hudičem ne more odpustiti noben drug duhoven razen papeža. Ali hudič ne izpusti tako brž iz parkljev tistega, ki se mu zapiše. Ko je zapazil, da namerava Coprijan iti v Rim, se je dvignil z vso svojo vojsko in se udril za njim. Že ga je bil skoraj dohitel, kar se oklene sv. Coprijan pri potu stoječega križa. Hudič se je križa zbal in umaknil. Ko se je sv. Coprijan malo odpočil, je šel naprej. Hudič je to videl in ga začel spet preganjati. Sv. Coprijan mu pobegne v cerkev. Hudič se cerkve zboji in umakne. Ko se je sv. Coprijan malo oddahnil, je potoval proti Rimu naprej, ali kmalu je videl, da ga je jel hudič iznova preganjati. Sv. Coprijan si zdaj ne zna drugače pomagati, pa zgrabi nedolžnega otroka. Hudič se otroče nedolžnosti zboji in se umakne. Sv. Coprijan se je uveril, da ne bo nikakor mogel priti v Rim, pa je dal otroku palico in otrok je naredil s palico okolo hribčka ris. Na tem hribčku se je sv. Coprijan ustavil, da bi počakal, dokler bi mu prišla od papeža odveza. Hudič risa ni mogel prestopiti ali je prežal na sv. Coprijana iz obližja in ga oblegal z vso peklensko vojsko. Sv. Coprijan ni zapustil nikoli več svojega pribežališča. Pa še po smrti se je duša bala iti iz trupla, ker ji še ni bila došla papeževa odveza. Mrtev je klečal sv. Coprijan v svojem risu še veliko let, dokler mu je pokazal duhoven pismo in v pismu papeževo odvezo. Kakor bi trenil,

se je truplo razpadlo v prah, iz njega pa se je vzdignil bel golobček, ki je zletel naravnost kvišku proti nebesom.

O čarovnicah in čarobijah se na Dolenjskem toliko sliši, da bi se napolnile lahko debele bukve. Jaz sem omenil samo tiste vraže, katere v gostem duševnem mraku blodeči Dolenjec izpeljuje iz nerazumljenih nauk in ustanov krščanske vere.

45. Kadar umrje papež, se zbero škofje z vsega sveta v Rimu in molijo vsi skupaj, da bi dal Bog katoliški cerkvi poglavarja, ki bi ji kakor rajni pove-ličeval čast in pospeševal nje rast in napredek med kristjani in ajdi. Bog jim molitev vselej usliši in pošlje v zbor sv. Duha, ki se usede v podobi belega goloba na glavo tistemu, ki je najbolj vreden najvišjega cerkvenega dostojanstva. Kakor se je našel med Kristusovimi apostoli izdajalec, tako je prišel tudi med škofo častilakomen, nekrščanski duhoven, ki je hotel postati papež proti božji volji s sleparstvom. Naučil je doma belega goloba, da je čakal mirno kje na kaki omari ali polici, ko pa je zakašljaj, da mu je priletel na glavo in zobal proso, ki si ga je nasul na teme. Po papeževi smrti je šel v Rim tudi ta škof, s seboj je vzel goloba. Komaj so zbrani škofje začeli moliti, je priletel golob, ki ga je bil nekamo skril, in se mu usedel po stari navadi na glavo. Ko so to drugi škofje videli, so se mu globoko priklonili in ga razglasili za papeža. Hudi časi so nastopili zdaj za katoliško cerkev. Vstale so v nji nerodnosti in zmešnjave, kakršnih svet še nikoli ni videl. Novi papež je vladal brez božjega potrjenja in blagoslova in ni mogel varovati in braniti svete vere, ko bi bil tudi hotel.

Hudič je vse to videl in se veselil. Prišel je k Martinu Lutru in ga vprašal, kaj si želi? Martin Luter odgovori: Dobro življenje že na tem svetu in lepo nuno Katrico za ljubico. Hudič veli: Dobil boš nuno Katrico in denarja in vsega družega toliko, da boš živel lahko po cesarsko, ali moraš iti oznanjevat krivo vero. Martin Luter precej obljubi, da bo to storil. Hudič pravi: Tvoja beseda mi je všeč, ali meni ne zadostuje, da boš samo krivo vero učil. Ti moraš znati tudi ljudi omečiti in napotiti, da ti bodo verjeli. Če boš temu poslu kos, dobiš premoženja, kolikor hočeš, in za nameček lepo nuno Katrico. Martin Luter se zasmije in veli: Ne boj se! jaz dobro poznam svet in vem, kako ga je treba slepiti in varati, da človeku verjame. Po ti pogodbi s hudičem je šel Martin Luter precej v samostan in se dal posvetiti za meniha. Živel je tako bogoslužno, da so začeli ljudje kmalu govoriti: Ta menih ni navaden človek, on je svetnik. Postil se je na vso moč ostro, da si ni privoščil družega kakor suhi kruh in vodo. V molitvi je prebil cele dni in prečul cele noči in tako pobožno in goreče kakor on ni molil noben menih, noben duhoven. Na prižnici in v spovednici učil in opominjal je tako ganljivo, ljubeznivo in uspešno, da so se najtrši grešniki izpreobrnili in izpokorili. Posebno so ga pa povzdigovali venglas reveži: da takega dobrotnika ni bilo in ga ne bo, ki bi skrbel za nje tako po očetovsko in neutrudno kakor on. Ostanke jedi in pijače je deval vsak dan v koš in jih nosil sirotam, starcem in bolnikom sam na dom tudi čez najvišje hribe in v najhujši zimi. Hodil je prosit za dari tudi druge samostane in bogatine, in ker so spoznali njegovo svetost in neskončno ljubezen do bližnjega, so mu

povsod radi dajali. Dobil je toliko, da je nahranil in okrepčal vse siromake in bolnike ne le v obližju ampak še po daljnih krajih. Slava se mu je tako razširila, da so ga hodili vprašat za svet in nauk celo škofje in kralji in se je slišala povsod ena misel, da po papeževi smrti ne sme biti njegov naslednik noben drug, kakor Martin Luter.

Ko je slepar videl, da je ljudi tako premotil in udelal, da so mu vse verjeli, je vrgel hinavščino s sebe. Še enkrat je šel v bližnji deviški samostan, kjer je vsak dan dobival ostanke jedi in pijače, ali mesto kruha, mesa in vina je spravil v koš lepo nuno Katrico in jo odnesel na svoj dom. Še tisti dan je začel učiti krivo vero. Sprejeli so jo v srce ne samo neučeni posvetni ljudje, ampak tudi mnogi menihi, duhovni in celo škofje in cesarji. Mati je lepo prosila Martina Lutra, da bi ji odkritosrčno povedal, katera vera je boljša, katoliška ali njegova. Martin Luter ni hotel svoje matere pogubiti in ji je rekel: Za ta svet moja, za oni svet katoliška. In tako je ostala ta žena pravi veri zvesta in se je izveličala. Martin Luter je živel z nuno Katrico kakor mož s svojo poročeno ženo. Hudič mu je nosil denarja in vsega, kar je zaželel, in tako je v vednih veselicah, kratkočasnicah in vseh pozemeljskih dobrotah pozabil popolnoma na Boga, na svojo ubogo dušo, na strašno večnost in celo na smrt. Šele takrat, ko se je bil že silno postaral, mu je prišlo na misel, kako bi mogel prekaniti in odgnati hudiča, ko bo prišel po njegovo dušo. Martin Luter je bil velik modrijan in je rekel: Ni straha! Orožje, ki je kos vsemu peklu, mi je znano. Kadar pride pome hudič, bom začel moliti: „Oče naš, ka-

teri . . .“ Dalje ni mogel moliti, ker je bil v posvetnem hrupu in veselju pozabil očenaš. To ga silno prestraši in je precej začel iskati bukev, da bi se naučil spet moliti. Zdajci se pa odpro vrata in v hišo stopi hudič s košem na plečih. Martin Luter je poizkusil vso svojo učenost, ali ga ni mogla rešiti, ker ni znal moliti. Hudič ga je vrgel v koš in ga odnesel s tega sveta ravno-tako, kakor je on bil odnesel iz samostana zapeljano nuno, lepo Katrico.

46. V sedanji šent-jarnejski duhovniji so prebivali od nekdanj svobodni kmetje, ki so imeli vsa svoja zemljišča v pravo last, ne pa v najem, kakor drugi. Med njimi ni bilo nič „vaših gnad“, nič graščakov, in zato tudi nič tlake, desetine in gorščine. Ker so kmetili zgolj sebi in uživali vse svoje pridelke sami, so živeli lahko in dobro, vsi sosedje so jim zavidali. Ti srečni kmetje niso od konca poznali Boga in krščanske vere, bili so še malikovavci. To je izvedel neki sveti mož na Francoskem in naši ljudje so se mu smilili. Prišel je na Dolenjsko in se naselil tam, kjer stoji zdaj Pleterski grad. Branil mu ni nihče, ker je bil prostor brez gospodarja, pust in prazen. Ta prostor je svetnik ogradil s plotom in za silo malo pokril, od tega plota je dobilo njegovo prebivališče ime Pleter ali Pleterje. Sveto vero je oznanjeval malikovavcem tako goreče in ganljivo, da so jo v kratkem času sploh sprejeli in se dali krstiti. Tako so si pridobili ti naši predniki k svoji časni sreči tudi večno.

Njihovi nasledniki pa jih niso marali posnemati. Dobro življenje jih je pokvarilo in izpačilo. Za božjo čast in svete reči so se tako malo brigali, da so pozabili celo ime svojega največjega dobrotnika, francos-

kega svetnika, ki je prinesel Dolenjcem pravo vero. Ker se ne nahaja nikjer nič zapisanega, ga tudi po imenu ne poznamo, kar je gotovo grozno čudno, še bolj pa za nas grdo in sramotno. Ohranil se je samo spomin, v katerem kraju je navadno stanoval in učil. Na tem svetem kraju so si sezidali samostan tisti črni menihi, katerim so dejali jezuitarji. Prišli so na Dolenjsko ravno o pravem času, ko se je bilo začelo širiti Martin Lutrovo krivoverstvo tudi po naši deželi. Oni so bili jako učeni in bogoslužni možje, popolnoma kos novi veri, ki je zbežala pred njimi kakor megla pred solncem. Vneli so Dolenjce zopet za čast božjo, nekaj z lepimi pridigami, še bolj pa s svojim angelskim življenjem. Ljudje so jih spoštovali in ljubili bolj kakor očeta in mater. Ker niso imeli čisto nič premoženja, so jim začeli za prejete nauke hvaležni gospodarji zapisovati na smrtni postelji po kak kos njive, travnika ali vinograda. Kmetom se ta izguba ni dosti poznala, ker so imeli zemlje, da niso mogli vse obdelovati. Teh zapisanih darov se je sčasoma toliko nabralo, da je premogel samostan več, kakor marsikateri graščak. Bogastvo pa menihov ni zapeljalo, da bi bili začeli živeti razuzdano ali pa spravljati denar na kup. Ostali so zmerom enako pobožni, ponižni in krščanski. Svoje velike prihodke so delili, kakor zapoveduje vera, z reveži in sirotami. Kadar je prišla slaba letina, so se odprle na stežaj samostanske žitnice, da noben Dolenjec ni kruha stradal. Ljudje so jim dobroto s tem povračevali, da so jim zemljo zastonj obdelovali. To so storili iz svoje dobre volje. Ker je od menihov vsak kaj dobrega prejel, jim je hodil vsak tudi rad na tlako; delal je pa, kolikor je sam hotel in kadar je sam hotel; dolžnosti

ni bilo nobene. To je bilo prijetno in koristno za oboje, za jezuitarje pa tudi za kmete. Kakor da bi bilo treščilo iz jasnega, se je lakomna gospoda polastila samostana in njegovih posesti. Prepodivši jezuitarje je rekla kmetom: ker ste delali tlako menihom, morate jo delati tudi nam, dolžnosti grajskih kmetov so tudi vaše dolžnosti, gorje tistemu, ki bi se predrznil kaj ugovarjati in se protiviti. Tako so izgubili Dolenjci svojo starodavno svobodo in pravico. Jeli so jih zatirati s tlako, desetino in z drugimi davščinami brez konca in kraja. Šele 1848. leta je padel z njih ta težki jarem, ki ga po božji in človeški pravici ne bili smeli nikdar nositi. —

47. Kar sem bila na Kumu, je preteklo že več kot 60 let. Sedanji rod te božje poti skoraj ne pozna. V moji mladosti pa se je o nji pripovedovalo veliko lepega in čudnega, vmes pa tudi kaj za smeh. Zdaj sem že marsikaj pozabila, starega človeka spomin zapušča. Kar še vem, Vam bom povedala. Obljubila sem se bila na Kum zaradi bolezni. Bila sem vrdna, čez život vsa otekla; nisem mogla ne dosti jesti, ne lahko hoditi. Z mano je šla moja vrstnica, sosedova Meta. Boleli so jo zobje dve leti z malimi presledki. Pravijo, da se čudeži več ne gode. Kar človek sam doživi, pa mislim, da ni greh, če verjame. Od kraja sem strašno težko hodila. Za prvo uro hoda sva potrebovali poltretjo uro. Potem se je obrnilo na bolje. Ko sva prišli do srede hriba, so mi bile noge že tako lahke in urne, da jih nisem nič čutila, in začela mi je tudi jed dišati. Domov sem prišla zdrava kakor riba, samo život je bil še nekaj malega otekel, pa mi je tudi to kmalu splahnilo. Tudi Meto so na potu čimdalje manj zobje boleli,

na Kumu je zavriskala kakor kak fant. Ko jo pogledam, mi veli: Bolečina je prešla, zdaj sem spet vesela. In odtakrat ni potožila nikoli več, da bi jo zobje boleli. Tako naglo je pa na Kumu ozdravelo razen naju dveh še veliko drugih romarjev. Pot v hrib je sila dolg in tudi dosta težaven. Kdor gre na Kum, ni pameten, če se po praznično obleče. Midve nisva vedeli za najbližjo stezo v goro, zato sva se pridružili drugim romarjem. Šli smo dalj časa po čudni plavi zemlji, kakršne še nisem nikoli videla, pa smo bili kmalu vsi plavi. Potem naprej gori smo prišli na rumeno zemljo, da smo bili kmalu vsi rumeni. Na vrhu smo se začeli gledati, in drug drugemu smejati: bili smo tako otepeni, pikasti in marogasti, kakor da bi se bili valjali bogve po kakih kotanjah in jarkih. Kum je na vrhu razcepljen na dva griča. Na vsakem stoji cerkev. Na enem, če nisem pozabila, svetega Jošta, na drugem, če se ne motim, svete Neže. Ko sem vprašala ljudi, kdo je ti cerkvi zidal in zakaj tako visoko, je bilo največ takih, ki niso nič vedeli. Kdor je kaj vedel, je pa vsak drugače pripovedoval. Najlepša se mi je še zdela ta-le povest.

V deželo so bili prihrumeli divjaki, ki niso delali družega, kakor požigali in morili. Izvedeli so, da stanuje pod Kumom pobožen in bogat gospod, kateremu se je reklo Jošt. Prišli so ga iskat, da bi ga ubili. On je pa pobegnil s svojo gospo Nežo na Kum. Divjaki so šli za njim. Stojč na griču je videl, da ga iščejo in je zbežal z gospo skoz goščavo za drugi grič. Ko so ga prišli iskat na drugi grič, umaknil se jim je z gospo za prvi grič. Divjaki so dejali: Ni ga bilo tamkaj in ni ga tukaj, pojdimo ga iskat v jazbino. Ta jazbina je bila v dolini med gričema in je šla daleč v zemljo,

morda do dna hriba. Ko je Jošt videl, da so šli divjaki v jazbino, je šel za njimi in je zametal in zabil jazbino z debelim kamenjem. Nekateri so trdili, da tulijo divjaki še zdaj včasi pod zemljo v jazbini. Jaz pa mislim, da so gotovo poginili, ker niso imeli duška, pa tudi pri sebi nič hrane. Ti divjaki so bili strašni videti, mesto človeške glave se jim je držala vratu pasja, in so jim dejali zato tudi pesjani ali peslajnarji. Iz hvaležnosti, da ga je Bog rešil pesjanov, je sezidal Jošt na vsakem griču cerkev, eno na čast svojemu patronu, sv. Joštu, drugo na čast patroni svoje gospe, sveti Neži. Kmalu je Bog z veliko čudeži pokazal, kako ljubi sta mu ti cerkvi. Ljudje so čimdalje bolj k njima romali. Božja pot na Kum je dolgo časa ravnotako slovela, kakor Sv. Lušarje ali Sveta gora pri Gorici. Med čudeži, ki so se na Kumu zgodili, je bil največji, da se je neka žena iz trebanjske fare, ki je v spanju svojega otroka zadušila, priplazila po golih kolenih do cerkve svete Neže in s tem božjo jezo tako utolažila, da ji je mrtvi otrok zopet oživel. Zdaj se pripoveduje, da je to bilo na Zaplatah. Jaz pa prav dobro vem, da so za mojih otročjih let sploh govorili in trdili, da se je pripetil čudež na Kumu.

Zdaj bom pa povedala, zakaj se je ta božja pot tako opustila. Na Kumu je bil shod in na shodu je pridigoval pred cerkvijo sv. Neže duhoven, za katerega živa duša ni vedela, kdo je in odkod je prišel. Na gori se je zbralo veliko romarjev, ali noben ga še ni nikoli prej videl. Ta duhoven je pridigal, da so božja pota malokdaj kaj vredna. Dejal je: Ta gre zato na Kum, da bi kaj novega videl. Naj bi ogledoval rajši doma bolj pridno svoje njive in delavce! Drugi pride zato,

da bi podaril revežem ali cerkvi kaj miloščine, kakor da revežev ne bi imel doma in kakor da domača cerkev ne bi bila dostikrat veliko bolj potrebna pomoči kakor tista na božji poti. Tako se daje marsikdaj tujemu bogatinu, domači siroti pa nič. Nekateri misli, da ga bo Bog rajši uslišal v cerkvi, ki stoji na visokem hribu, kakor pa doma v dolini. To je tako, kakor da bi kdo rekel: Tega človeka bi rad prosil za to ali za ono potrebno reč, ali se tukaj na tleh bojim, da me ne bo uslišal. Zlezel bom na vrh zvonika. Če ga bom prosil od tam, mi bo prošnjo gotovo izpolnil. Ali ni abotno, kaj takega misliti?! Nekateri puščajo doma majhne otroke, pa bezljajo po božjih potih. Še na misel jim ne pride, kako se strašno pregreše s to nemarnostjo. In takih reči je neznani duhoven še več naštel. Poslušalci so kar strmeli. Kaj takega jim tako naravnost še noben pridigar ni nikoli povedal. Nekatere, bolj pobožne, je obhajala nejevolja ali žalost, da so začeli kar glasno godrnjati ali se pa jokati. Največ je pa bilo takih, ki so rekli: Duhoven nas uči prav, na Kum več ne pojdemo. Ti so precej obrnili cerkvi hrbet in so smeje šli domov. Na videz je ta pridigar res modro govoril. Ali na videz bo tudi Antikrist modro govoril, ker bi mu pametni ljudje drugače ne verjeli. Pobožnim romarjem je sv. Neža še tisti dan razodela, kako jo je pridiga globoko razžalila. Ko so šli po dokončani božji službi tudi oni proti domu, so zagledali v skalovju prelepo, v belo oblečeno žensko. Sedela je na skali in se bridko jokala. Opravljena je bila tako, kakor sveta Neža na podobah ali v altarih. Okolo glave se ji je svetil žar, kakor ga imajo svetniki. Romarji so spoznali, da je to sv. Neža, ki žaluje zaradi neznanskega po-

nazaj v skalovje, kjer je prej stala. Graščak se je ujezil in zapovedal hlapcem, da naj kravo razbijejo. Ko so se hlapci kravi približali, je začela strašno mukati in iz gobca ji je začel sukljati plav plamen, da se je niso drznili lotiti.

Ta prigodba se mi ne vidi tako resnična kakor neka druga. S kmetiškimi ženami je šla na Kum tudi grajska gospa. Ker ni bila vajena hoditi, so jo začele kmalu noge boleti. Sčasoma se je tako utrudila, da ni mogla več dalje iti, pa je poklicala kmetice in jim velela: kmetiške krave! nosite me, ali ne vidite, da sem opešala? Še tisti trenutek je baba okamenela in se spremenila v kravo. Kaj takega se je lahko pripetilo. Vem iz svoje izkušnje, da grajski ljudje niso govorili s kmeti nič lepše od te gospe. Tudi sem dostikrat slišala, če je rekel v starih časih človek človeku kaj grdega, n. pr. pes, osel, brglez — da ga je kaznil Bog kar precej in ga prestvaril v ravno tisto žival ali reč, s katero je zmerjal svojega bližnjega. Zdaj vam moram pa še povedati, kakšna hosta je na Kumu. Griča sta bila nekdanj vsa v drevju, dosti je bilo na njih tudi kamenja. Iz kamenja so naredili cerkvi, drevje pa so posekali menda romarji, da so si kurili. Nižje doli, v jarku, pa stoje še zdaj tako debele in visoke bukve, da bi imela vsaka kmečka hiša iz ene same dosti drv za vse leto in bi jih gotovo še veliko ostalo za drugo leto. Ali kaj to hasni, ko ni moči spraviti lesa v dolino. Bukve padajo od starosti in gnijo brez prida; nekatere podere tudi burja. Semtertja so ležale druga črez drugo, vse polomljeno in strohnelo. Zdaj pa poslušajte, kaj si je pripaljena mladina izmislila! Bolj na samem je stala lepa, takrat še bolj mlada bukev,

hujšanja, ki je prišlo po zvijačnem duhovnu med ljudi pred njeno cerkvijo. Od takrat posvetni romarji za Kum ne marajo. Svojim zvestim častilcem je pa dala sveta Neža očitno znamenje, kako ljuba ji je njihova božja pot in molitev. Solze, ki jih je točila v skalovju, so se izpremenile v sladek, hladen studenec, ki okrepčuje trudne in žejne romarje še dandanašnji in se imenuje po svetnici, ki ga jim je podarila, še zmerom „solze sv. Neže“. —

V tem skalovju se pa nahaja tudi neka druga prečudna prikazen — kamenita krava. Kakor sem pila solze sv. Neže, sem videla tudi to kravo in se dosti nasmejala. Pri kravah sem vzrastla in se postarala, pa če mi drugi ljudje ne bi bili povedali, jaz sama ne bi bila nikdar pogodila, da je ta nerodni kamen krava. Za to kravo, pripovedujejo, da začne silno mukati, kadar se približuje kaka velika nesreča, vojska, bolezen ali kaj družega. Tudi še več takih reči sem slišala, pa bi skoraj mislila, da niso vse resnične. Pravijo, da je hotel neki graščak, ki je bil krivoverec, ustaviti božjo pot na Kum in da je postavil pod hribom straže, ki so vsakega romarja preiskale in mu vzele kruh in drugi živež, ki ga je s sabo prinesel. Ta graščak je zabavljivo govoril: Kdor hoče na Kumu kaj jesti in piti, naj pomolze kamenitno kravo v skalovju. Pobožni romarji so šli na goro tudi brez hrane. Ko so prišli do kamenitne krave, ji je kapljalo iz sescev mleko. Romarjev je bilo veliko, pa je imela krava vendar za vse dosti mleka. Ko je to graščak zvedel, je poslal na hrib hlapce. Hlapci so kravo naložili in jo prenesli v grajski hlev. Na potu se ni ganila, v hlevu je pa tako rogovilila, da je vso živino pomorila, potem pa pobegnila in šla

pa so buhale vanjo dekleta, češ, če se bo bukev stresla in se ji vrh nagnil, da se bodo gotovo še tisto leto omožile. Jaz sem še sama videla, kako so se zaletavale vanjo s čelom. Marsikatera se je tako potolkla, da ji je iztekla debela bunka, doma je pa vsaka rekla, da je na hribu padla in da je dobila od tega buško. Zdaj pravijo, da v bukev več ne buhajo, in to rada verjamem, ker je od takrat zrastle in se zredila, da bi se komaj potresla, ko bi se zaletaval vanjo človek z železno bučo. Mene in Meto je ta bukev malo mikala, ker nisva bili tako fantovski, kakor nekatere. Pred mašo in tudi po božji službi sva sedeli ali stali pri cerkvi in gledali v dolino, kakor da bi bili zamaknjeni. Jaz poznam veliko hribov ali tako visokega in lepega, kakor je Kum, nobenega. Tod okolo trdijo ljudje, da so najvišja gora, kar je od Ljubljane doli, Gorjanci. Jaz pa pravim, da segajo Gorjanci Kumu komaj do rame. Kdor ima prav dobre oči, vidi s Kuma 33 burfov*) cerkva, z Meto sva jih našteli blizu 70. Mislili sva, če ni morebiti na ta hrib pripeljal hudič Kristusa in mu obljubil vsa kraljevstva tega sveta. Tako vesela in srečna kakor na Kumu nisem bila nikoli več v svojem življenju. Takrat nisem še dvajset let imela in po dolgi boleznì bila sem spet tako zdrava in lahka, da bi bila kar kvišku zletela. In tudi vreme je bilo tako lepo, tako prijetno! Na nebu ni visela nikjer nobena meglica, najmanjša sapica ni pihala. Vsi romarji so se prav po bratovsko veselili. Čeprav se med sabo niso nič poznali, ponujali so drug drugemu vina, potice, mesa, vsega, kar je kdo imel. Z Meto sva se večkrat spo-

*) Na burfe šteje se po navadi snopje, 1 burf so 3 snopi.

gledali in dejali: Ostanimo na Kumu, tako dobro, kakor tukaj, se nam ne bo nikoli več godilo! In govorili sva resnico.

(Tako mi je pravila o Kumu stara Kolenčeva Jera, rojena v mirenski duhovniji. Od drugih romarjev, ki so bili gori, nisem mogel skoraj ničesar izvedeti.)

48. Za Krko stoji samotna krčma. V to krčmo je prišel spomladi leta 1864. neznan popotnik. Imel je dolgo, belo brado in bele lase, kakor kak starec, v obraz in život je pa bil zdrav in čvrst, kakor kak petindvajsetleten mladenič. Krčmarica, stopivši v hišo, se mu začudi in ga vpraša, kod je prišel noter, ker ga skozi vežo ni videla iti. Gost veli: Po najkrajšem potu. Krčmarica: Najkrajši pot je skozi zid! Gost: To se ve da. Krčmarica: Ne zamerite, kdo pa ste? Gost: Jaz sem Netèk. Krčmarica: Za ime vas nisem vprašala, rada bi vedela, kaj ste? Gost: Jaz sem hlapec. Krčmarica: Kdo je pa vaš gospodar? Gost: Bog! Krčmarica: Kaj, da je kakemu človeku tako ime? Tega ne verjamem. Gost: Moj gospodar je bil tudi že človek, ali ni več. Krčmarica: Kaj pa je zdaj? Gost: Saj sem vam že povedal, da je Bog. — Krčmarica po tem pogovoru sama ni vedela, kaj bi si mislila, ali da se popotnik šali ali pa da se mu blede. Vprašala ga je, kaj bi rad. On veli: Napravite južino za dvanajst ljudi! Krčmarica: Kje pa imate svoje tovariše? Gost: Nikjer. Krčmarica: Pa hočete, da pripravim južino za dvanajst ljudi. Kako naj to razumem? Gost: Kakor sami hočete. — Krčmarica je bila dobrovoljna ženska, ki je ni kmalu kaka reč ujezila in tudi ne kratko in čudno odgovarjanje njenega gosta. Šla mu je pripravljat južino, ali je pogledovala pogostoma skozi linico v vratih, kaj

dela. Videla ga je vselej moliti. To ji je prirojeno izvedljivost še bolj vnelo, ker popotni hlapci nimajo navade, da bi v krčmi dosti molili. Ko je utegnila, prišla ga je zopet izpraševati: Ne zamerite, ali je kaj daleč do vašega doma? Gost: Kdor pot pozna, pride prej ko v eni uri, kdor ga ne pozna, tudi ne v sto letih. Krčmarica: Kako pa se pravi vaši vasi? Gost: Pri nas ni vasi. Krčmarica: Fara pa menda bo, kako pa se imenuje? Gost: Raj. Krčmarica: Ime je lepo, ali za tako faro še nisem nikoli slišala. Prosim vas še to, ali ste hodili že kdaj po tem kraju. Gost: Bil sem pri vas pred petdesetimi leti, ko je gospodaril še stari oča vašega moža, in še dobro vem, koliko mi je računal. Ali ste kdaj slišali, kaj je bilo potem? Krčmarica: Kdaj? Gost: No, pred petdesetimi leti, to je leta 1814. in naprej, ko so bili Francozi odšli in so prišli spet cesarski. Krčmarica: To se ve, da sem slišala in še kolikokrat! Tisti časi so bili grozno žalostni. Ljudje so stradali, da se je vanje videlo in od lakote tudi umirali. Zemlja ni rodila skoraj nič. Pa tudi če je človek kaj jedel, ni nič izdalo. Nosil je v usta, pa je bilo tako, kakor da ne bi bil nič zvečil, nič požiral, jed je med usti in zobmi usahnila in izginila. — Ko je bila južina skuhana, je vprašala krčmarica gosta, če bi mu prinesla vso ali samo za enega. Gost je rekel, da naj prinese vso. Postavila je na mizo skledo krompirja, skledo žgancev in skledo zelja. Popotnik je jedel hlastno, da je kar strmela. Izpraznil je vse tri sklede prej kakor v četrti ure. Še bolj čudno pa se je zdelo krčmarici to, da ni nič ne zvečil, ne požiral, da mu je jed nekam izginila, kakor je slišala, da se je godilo pred petdesetimi leti ob času lakote.

Bila je preverjena, da je moral biti gost neizrečeno sestradan. Ko' je odjužinal, šla mu je po vina in mu prinesla merico takega, ki ga je dajala poslom. Bilo je dosti kislo, zato mu ga pa tudi ni mislila računati. Gost popije vino in vpraša za račun. Usmiljena krčmarica veli: Bog ne daj, da bi vzela le en krajcar Vidim, da ste bili južine na vso moč potrebni, in dala sem Vam samo take reči, ki smo jih doma pridelali. Bog Vam blagoslovi! Gost vstane in reče krčmarici s slovesnim glasom: Vaša sreča, da mi niste nič računali. Bili bi se povrnili žalostni časi, kakršne so doživeli Vaši predniki pred 50 leti. Kakor se postreže meni, tako postreže Bog ljudem. O teh besedah se gost vzdigne in udari s popotno palico ob steno. Zid se razmakne in gost gre skozenj kakor skozi vrata, potem pa izginе. Krčmarica se je zdaj uverila, da se Netěk ni šalil in da se mu tudi ni bledlo, da je on res božji služabnik. Neizrečeno jo je veselilo, da mu je vse jedi dobro pripravila, samo to jo je jezilo, da mu ni prinesla boljšega vina. Zemlja je tisto leto obilo živeža obrodila, sosebnó veliko se je dobilo krompirja, ajde in zelja. Vino je pa bilo cviček, da najstarejši ljudje niso pomnili take kislice. Krčmarica se je dostikrat pokesala za svojo skopost in neznanemu človeku ni prinesla nikoli več slabega vina, ne za denar, ne zastonj, v vednem strahu, da bi utegnil biti zopet kak hlapec ali božji poslanec.

49. V stolni novomeški cerkvi se nahajajo svetinje, ki se imenujejo truplo sv. Feliksa *). Novomeščani jih slabo časte, menda zato, ker se ni ohranilo nobeno

*) Prosti Dolenjci govore mesto Feliks Felk's, Beli Kranjci tudi Faleks.

trdno poročilo, ne pismeno ne ustmeno, kdaj, odkod in ob kateri priliki so tja prišle. Skoraj še manj se brigajo zanje v bližnji prečinski duhovniji in sploh na levem bregu Krke; naprej gori proti Ljubljani sv. Feliksa mnogi še po imenu ne poznajo. Tembolj pa ga spoštujejo na desnem bregu Krke, na obeh straneh Gorjancev. Vsak Podgorec je preverjen, da spada on med prve božje ugodnike in da se je njemu posebno dobro priporočiti. Meni je bilo najbolj zanimljivo, da imajo Podgorci tega svetnika za svojega rojaka. Tri vasi se poganjajo za čast, katera njih bi mu bila dala življenje: Potavrhu, Ljubno in Smolinja vas. Vsaka trdi: On je naš, to nam je povedal ta pa ta gospod. Drugi Podgorci se v ta prepir ne mešajo, oni vsi imajo trdno vero, da se je rodil sv. Feliks na Potavrhu. Veliko dalje pa njihova vednost in pobožnost ne sega. Če sem jih vprašal, kdo je bil in kake čudeže je delal, niso nekateri nič vedeli, drugi so pa rekli: Bil je menda vojščak, ali kaj, in je za vero bliz tudi umrl, ali kako je že to bilo, saj sem že včasi slišal, ali kdo bi vse to v glavi nosil itd. Svoje prave častivce in prijatelje ima sv. Feliks šele onkraj Gorjancev, v Beli Krajini. Tudi Beli Kranjci ga smatrajo za rojaka in narodnega svetnika. In on je res njihov po živi veri, katero imajo vanj, po trdnem zaupanju, katero vanj postavljajo v vseh britkosti in stiskah tega življenja, po resničnem navdušenju, s katerim se ga o vsaki priliki spominjajo. Neki Poljanec mi je rekel: On je naš, če bi se tudi ne bil pri nas rodil. Izvolili smo si ga za varuha in on je varstvo prevzel, kar je dokazal s tem, da nam je že toliko dobrega storil. Slišal sem Bele Kranjce dostikrat trditi, da so drugi svetniki človeku

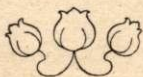
samo za eno reč v pomoč, nekateri za oči, ali za zobe, ali za kako drugo bolezen in nadlogo, sv. Feliks pa pomaga v vseh neprilikah in težavah. Odkar mu počiva truplo v Novem mestu, ni mogel tega mesta še noben sovražnik s silo dobiti. Ko so pridivjali Turki črez Kolpo, so bili kristjane že skoraj premagali. Črez Gorjance je pa prijezdil konjik po zraku na belem konju z gorečim mečem v roki, in te prikazni so se Turki tako zbal, da so pobegnili. Ta jezdec je bil sv. Feliks. — Ubog kmet je zvedel, da je v bližnji gori zakopan zaklad. Šel ga je iskat. Spotoma je večkrat vzdihnil: Sv. Feliks, pomagaj mi ga najti, da mi ne umrjo od lakote žena in otroci. Kmalu se mu je pridružil lep vojak na konju in ga spremil do votle bukve, ki je stala kraj pota, potem pa je brez sledu izginil. Kmet je začel bukev pregledovati in v votlini je našel zaklad. Tudi ta jezdec je bil sv. Feliks. Vseh dobrot, katere so prejeli Beli Kranjci po njegovi prošnji od Boga, ni mogoče naštet. Skoraj vsak pripoveduje, da se je v taki pa taki zadregi priporočil sv. Feliksu in bil uslišan. Neki mož, doma iz semiške duhovnije, mi je pravil, da je po očetovi smrti že obupal, da bi se mogel rešiti. Dolgov je bilo več, kakor je bilo vse premoženje vredno. Upniki so ga hodili vsak dan nadlegovat, da se mu je kar po glavi vrtilo. Ker je videl, da je ves trud prazen, se mu še delati ni več ljubilo. Mislil je vse popustiti in pobegniti v Ameriko. Sestra ga je tolažila in mu svetovala, naj prosi pomoči sv. Feliksa. Rekel je: Naj bo! Če še to ne bo nič izdalo, pojdem in midva se na tem svetu ne bova več videla. Šel je v Novo mesto, kjer so ravno praznovali sv. Feliksa. Goreča molitev mu je potrtega duha popolnoma po-

M. M. M. M. M.

živila in okrepčala. Vrnil se je domov ves predrugačen: poln zaupanja in veselja za delo. Z lepo prošnjo je pomiril upnike, da so mu obljubili, da bodo počakali. Prišle so zaporedoma dobre letine in si je dobil tudi vrlo ženo, ki mu je prinesla lepo doto. V petih letih je vse dolgove poplačal, pozneje je začel k svoji kmetiji prikupljevati še druge njive in vinograde. Ko mi je mož to povedal, me je vprašal, če mu verjamem, ker je našel že marsikoga, ki ne pripisuje sv. Feliksu nobene moči. To seve, da sem rekel, da mu prav lahko verjamem. Kajti se mi to ne zdi nič posebno čudnega, če pomaga komu tako živa in delavna vera, kakor je bila njegova; bil bi skoraj večji čudež, ko mu ne bi bila nič pomagala.

50. Žlahtni gospodje so dolenjske kmete strašno zatirali. Mati božja je to videla in iz oči so ji tekle bistre solze. Solze so kapljale na Gorjance in se izpremenile v prelep bister studenec. Voda se temu studencu ni nikoli zledenila, sneg ni ob njem nikdar obležal. Najlepše trave so tod zelenele, najslajše dišeče rožice so tod cvetele. Iz vseh krajev so se zbirali pri studencu slavčki in druge ptičice; njihovo milo petje ni potihnilo ne podnevi ne ponoči. — Leta 1848. so se iznebili kmetje težkega jarma žlahtnih gospodov, in studenec Matere božje je usahnil. Ljudje so se veselili svoje nove prostosti. Prišel je pa k njim stoleten starec in jih opominjal: Ne veselite se! Bližajo se nadloge, ki bodo še veliko hujše od tistih, ki ste jih prebili. Gruntje se Vam bodo prodajali v pusto ceno, tudi po pet goldinarjev. Kmetje so se starcu smejali in govorili: Kaj ve dedec, ki si še hlač ne more sam zapeti! Prišla je k njim zamaknjena devica in jih svarila: Gorje!

gorje! Bližajo se časi, ko Vam bodo prodajali to, kar imajo otroci pod ного. Kmetje so se ji smejali in govorili: Kaj ve baba, ki si še močnika ne zna sama skuhati! Leta 1875. so prerokovani grozni časi prišli. Kar je zemlja rodila, je zatrla toča, moča, suša, rja, snet, palež, zelena megla. Milosti ni bilo na nebu, še manj na zemlji. Zahtevali so se tekoči in zaostali davki in odškodovanje z obrestmi vred. Rubežniki so se ustavili v vsaki vasi in skoraj v vsaki hiši. Prodajala se je najprej živina; če ni zadostovalo, tudi hiša, poslopja in zemljišča. Gruntje so šli v pusto ceno, tudi po pet goldinarjev, kmet je izgubil ne samo svoje prebivališče, ampak tudi to, kar imajo otroci pod ного, svojo zemljo. Ljudje niso vedeli, kam bi se dejali in ob čem bi živeli. Mati božja je to videla in iz oči so ji tekale krvave solze. Solze so kapljale na Gorjance in se izpremenile v prežalosten krvav studenec. Rdeči led se na tem studencu nikoli ni raztopil, sneg ob njem nikdar skopnel. Tod ni cvetela nobena rožica, ni zelelena nobena trava. Iz otožnega kraja so vsi ptiči pobegnili, razen sov in čukov, ki vpijejo nad dolino s hripavim glasom vsako noč: Gorje! gorje!

Janeza Trdine zbrani spisi

II.

Verske bajke, stare in nove

Bajke in povesti o Gorjancih

V Ljubljani 1904

Založil L. Schwentner

Bajke in povesti o Gorjancih.

1. Cvetnik.

Nekje visoko gori na Gorjancih kipi črno pečevje. Med pečevjem se pa širi cvetnik, prav majhen vrtec, ves poln najlepših in najblagodušnejših rožic. To pečevje se težko najde, še teže pa se pride čezenj v čudoviti vrtec. In to je dobro. Kdorkoli je še za-blodil v cvetnik, zamaknila in prevzela ga je krasota in dišava rožic tako neskončno, da je nehal misliti na jed in pijačo, na spanje in tudi na povratek in je po-ginil ne čuteč nobene boli od predolgega bdenja in stradanja. Blagor pa si ga tistemu, ki dobi po sreči ali naključju kak cvet teh plemenitih rožic. Ako se ženi, naj ga dene svoji nevesti v venec in živel bo z njo v krščanski spravi in ljubezni do groba. Že eno samo peresce utolaži zakonsko zdražbo, ako se položi raz-prtima zakoncema pod zglavje. Kdor nosi tak cvet s seboj, ne obhaja ga nobena jeza in nobena žalost, ne premaga ga noben sovražnik, ne predere nobena krogla. Zdaj pa čujmo kratko povest o tem gorjanskem cvet-niku, ki mu ne najdemo para pod božjim solncem!

Vlah Elija je bil jako pošten in bogoslužben mož. Ko je sinove pooženil, hčere poomožil, dolgove poplačal in vse zamere poravnal, je pustil domačijo in se preselil na Gorjance, da bi brez zmotnjave Boga častil in se pripravljaval za srečno smrt. Med črnim pečevjem sredi trnja, osata in kopriv si je postavil hišico, ki je imela ravno dosti prostora zanj in za prijazno kozo, ki jo je vzel s seboj za tovarišijo in da ga hrani s svojim mlekom. Razen mleka je užival zdrave gorjanske zeli in korenine, žejo si je pa gasil z mrzlo studenčino, izvirajočo izpod pečevja. O tej hrani in pijači je živel pobožni puščavnik veliko let v vednem zdravju in veselju. V samoti ga ni nihče motil. Kraj ni mogel človeka mikati: bil je tako odljuden, gol in pust, da se ga je popotnik že oddaleč ustrašil. Pa niti Eliji se ni po ljudeh nič tožilo. Trikrat v letu: pred Božičem, pred Veliko nočjo in pred sv. Elijo je prišel k njemu sin in mu prinesel čutaro sladkega vivodince. Razen njega ni videl nikoli žive duše, pozabil je svet, kakor je svet pozabil njega.

V vihar ni noči, ko se je ravno ulegel, potrkala sta na vrata dva popotnika, dva bolna romarja. Elija jima je odprl in ju peljal v tesno kočico. Prelepo sta ga prosila, da bi jima dal prenočišče in tudi, če mu je moči, kako dobro jed in pijačo, da ne pogineta od truda, glada in bolezni. Mlajši popotnik še veli z otožnim glasom: „Romarjem se godi dandanašnji slabo. Prihajava iz svete dežele iz Nazareta in sva zdaj na potu v Marija-Celje, ali moči naju zapuščajo, morala bova tukaj umreti, ako se naju ne usmilita Bog in ti, častiti starec! Po morju sva se vozila srečno. Mornarji so dobri ljudje, dali so nama drage volje vse, kar so

sami imeli. Zapustivši ladjo sva hodila več dni po primorju. Primorci so bogati trgovci, ali skope duše. Brez plačila naju niso hoteli ne nasititi, ne voziti. Lačna in trudna sva prišla v Brod. Brojanci so dobri ljudje, ali sirote. Pomagali-bi nama bili radi, ali niso imeli kruha niti zase, nikar za druge. Bog jim stokrat povrni blago voljo! Onemogla od lakote in bolna od hudega pota dospela sva bolj mrtva nego živa v Kočevje. Kočevska gospoda je hudobna in beraška. Siro-maku ne bi dala ni skorjice kruha, ko bi kruha tudi kaj imela. Ali udarila jo bo strašno šiba božja, in ta-krat se bo pokesala, pa bo prepozno. Sam Bog je storil čudež in nama podaril toliko jakosti, da sva pri-romala do tvojega stanovanja.“

Pobožnemu Eliju se udero solze, ko sliši toliko bridkost in revščino. Postregel je popotnikoma boljše, nego sam sebi o največjih praznikih. Spekel jima je svojo preljubo kozo in postavil prednja tudi čutaro sladkega vivodinca, ki jo je bil komaj načel. Romarja sta jedla in pila, in ko sta se okrepčala, zahvalila sta prelepo svojega dobrotnika in sladko zaspala v njegovi postelji. Tudi puščavnik je spal sladko in dolgo na trdih tleh, kakor še nikoli ne, odkar je prebival na Gorjancih. V sanjah sta se mu prikazala sam Bog Jezus Kristus in njegov premili učenec sv. Peter. Kristus ga je prijel za roko in mu rekel: „Pogostil si svojega Stvarnika in Odrešenika in z njim velikega apostola sv. Petra. Za to dobroto ti ne bodeva dala denarjev, ki jih niti ne želiš niti ne potrebuješ. Dajeva ti boljše povračilo; za ta svet svoj blagoslov, za oni svet svoj nebeški raj.“

Ko se Elija prebudi, sta bila popotnika že odšla, pustivši mu ves svoj božji blagoslov. Zdaj se ni čutil

več starega in slabega: bil je zopet mlad in krepak, kakor kak štiriindvajsetleten mladenič. Grda kočica je izginila in se izpremenila v prijazno belo kapelico. Puščavniku ni bilo treba žalovati ne po kozi, ne po vinu. Ko je izpil svojo skledico mleka, se mu je napolnila precej z drugim, mnogo slajšim mlekom, nego mu ga je dajala koza, in tako je živel odslej brez truda in brige, kako bi jo prehranil v svoji nerodoviti puščavi. Ko je prizdignil čutaro, je bila polna, in kakor v skledi mleka tudi v nji nikdar ni izmanjkalo vina in to vino je bilo še mnogo, mnogo bolj prijetno in dišče, nego tolikanj sloveči vivodinec. Okoli žalostne kolibe so se poprej gonili grabljivi kragulji in jastrebi, zdaj so pa prepevali okoli vesele kapelice neznani ptički s tako milim glasom, da se jih Elija ni mogel naslušati. Trnje, osat in koprive so se nekam izgubile iz obližja puščavnikovega doma, mesto njih je narastel ponoči cvetnik, kakršnega noben grad ni imel, ves obsajen z nebeškimi rožicami, da takega čuda še nobeno človeško oko ni videlo. V studencu pod pečevjem je tekla bistra voda kakor prej, ali zdaj so mrgolele in se igrale po njih zlate ribice, ki so pozdravljale puščavnika z radostnim pluskanjem in celo s človeškim glasom. V tem prekrasnem zemeljskem raju je živel pomlajen Vlah Elija v sveti molitvi in radosti še celih sto let. Nadlegovala ga ni nikoli več ne bolezen, ne starost. Umrl je lahko in sladko, ker je vedel, da ga čaka na onem svetu še veliko večje veselje, nego ga je užival po Kristusovem blagoslovu že na zemlji, ki ni bila zanj kakor za druge dolina solz. Bela kapelica, ki je toliko let v njej prebival in Bogu služil, se je zdavna porušila; tudi neznane ptice in zlate ribice so

brez sledu izginile; edini cvetnik je ostal in spričuje še dandanašnji božje povračilo, ki pride dobremu človeku včasih že na tem svetu, gotovo pa onkraj groba.

2. Velikani.

Podgorec je šel polhe loviti. Prenočišča si je poiskal vrhu Gorjancev. Vzel je iz torbe večerjo in ko je odvečerjal, se je ulegel in zaspal. Ni dolgo spal, ko ga prebude debeli glasovi neznanih mož. Čudni glasovi so bobneli, kakor če trkaš na prazen sod. Možje so bili štirje enake velikosti, kakor najvišje smreke. Svetil je mesec in tako se je moglo vse videti, kakovi so in kaj delajo. Velikani sedejo na trato in vele: Kamenčkajmo se, da se zabavimo. Pobrli so mlinске kamene in se z njimi kamenčkali. Naveličavši se igre vele: Napolnimo si pipe in kadimo: Iz žepov privlečejo pipe, velike za zeljno kad, in jih napolnijo s tabakom. Zdaj se pa domisljijo, da nimajo ognja. Eden pravi: sklatimo si ga z neba! Velikani skočijo na noge in začno metati proti nebu mlinске kamene. Vsak si sklati zvezdo. Z zvezdami si prižgo tobak in zdajci zapuhajo z dimom vse Gorjance, kakor da bi jih bil pokrili črn oblak. Ko pokade, pravi eden: Čas je, da si pripravimo večerjo! Velikani se dvignejo in skočijo v globok prepad. Iz prepada privale štiri sode vina. Vsak sod je jemal deset veder, še rajši kak bokal več. Iz prepada si priženo tudi svojo večerjo, čredo srditih volkov. Volkov je bilo osemindvajset, na vsakega sedem. Velikani naredo velik ogenj, nataknejo volkove na velike ražnje in jih peko. Obenem so pa tulili nekako pesem, kakor da se grom razlega, in poskakovali okrog ognja, da se je kar zemlja tresla. Podgorec, ki je te strahote gledal

in poslušal, je priporočal svojo dušo Bogu in vsem svetnikom v neskončnem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in dejale na raženj morda tudi njega. Stisnil se je v klopčič kakor jež in se drznil komaj dihati. Poleg njega je stala čutara vina, ki jo je bil prinesel s seboj. Podgorec se domisli, da daje vino srčnost še babi, in začne vleči. Ker je bil srčnosti tako krvavo potreben, ni čudo, da je pil dolgo in veliko. Brž se je preveril, da je v takih zadregah vino res najboljši tolažnik in pomočnik. Bokal ga je bil zvrnil že za večerjo. Ali taka malenkost Podgorca ne ujunači, zato se je velikanov tako bal in tresel. Zdaj je pa vrgel v globočino svojega želodca dva bokala naenkrat in ta obilni požirek mu je srce tako pridvignil in razvnel, da bi se šel metat s samim peklenskim rogatcem, kaj ne s takimi nerodnimi rogovilami, kakor so bili ti velikani! Zdeli se mu niso nič več tako grozoviti kakor od konca, jel se je skoraj sramovati, da se jih je bil ustrašil. Predrzo se jim je grozil za grmom s pestjo in jim kazal osle in pomaljal fige. Ko so pa volkove spekli in se usedli k večerji, zagodrnjal je skoraj naglas: Se pač vidi, da ste zarobljeni hribovci, ki me še na volčjo pečenko ne povabite. Velikani so raztrgali in pohrustali volkove, kakor kak lakomnik svoje cipe, in težke založke so zamakali z ogromnimi curki vina. Ali njihovo vino je moralo biti precej cvičkasto, kajti držali so se strašno kislo in čemerno. En njih veli: Bratci, treba bo udariti spet v kak hram in si napolniti posodo s sladko, človeško kapljico. Te naše čobodre sem tako sit, da sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki bi mi prinesel par dobrih požirkov starega šentjarnejčana. Podgorec, to čuvši, plane kvišku, ponudi velikanu čutaro in veli:

En bokal ga je še notri. Nuj ga izpiti! Bog ti ga blagoslovi! Komaj je pa izustil božje ime, se je zaslišal udar, kakor da je kje blizu treščilo. Tisti hip je ugasnil tudi ogenj, pri katerem so velikani sedeli in vse obližje je pokril najgostejši dim, da se dolgo časa ni moglo nič razločiti. Ko se je dim zopet razkadil in razšel, ni videl Podgorec nikjer več ne mlinskih kamenov, ne žerjavice, ne ražnjev in vinskih sodov, pa tudi velikanov ne. Noč in gora jih je dala, noč in gora jih je vzela.

3. Gospodična.

Mihovski grad je spadal med največje in najmočnejše v deželi. Grajski gospod je peljal svojo gospo k oknu in ji rekel: Veseli se, ves svet kar ga odtod vidiš, je božji in najin. Gospa veli: Dobro vem, da je vse to božje in najino, ali veseliti se vendar le ne morem. Molila sem doma, hodila sem dosti tudi po božjih potih, ali Bog ni hotel uslišati najine želje, da bi nama podaril ali hčer ali sina. Jaz sem se zdaj že postarala in le predobro čutim, da bom nevarno zbolela.

Gospa se je kmalu potem vlegla in je ležala sedem let in sedem mesecev. Vsi sloveči zdravniki so jo hodili zdraviti, ali je niso mogli ozdraviti.

Gospa pogleda skozi okno na zeleni hrib in veli: Nekaj mi pravi, da bi bila gotovo srečna, če bi se sprehodila po naših prelepih Gorjancih.

Gospod pa ji odgovori žalostno: Preljuba moja sirotica, kako se boš sprehajala po Gorjancih, ko se ne moreš sama niti na postelji obrniti!

V grad pride star gobav berač. Hlapci zakriče: Poberi se hitro od tod, da ne nalezejo gob naša bolna gospa.

Gospa pa se oglasi: Ne gonite mi od hiše reveža. Ali ne veste, da so reveži božji prijatelji in naši zagovorniki pri Bogu? Dajte mu pečenke in vina in pripravite mu tudi gosposko posteljo.

Berač se v gradu naje, napoji in naspi. Predno odide dalje, dobro gospo prelepo zahvali in veli: Nate za slabo povračilo gorjanski koren. Rastel je sedemdeset in sedem sežnjev pod zemljo. Pomogel je do zdaj še vsakemu, kdorkoli si ga je na život privezal. Zdravemu da moč, da ga noben junak ne more premagati. Komur je umreti, živi od njega tri dni dalje nego mu je namenjeno. Bolniku odžene bolezen, nekateremu za zmerom, nekateremu vsaj za sedem let. Ta koren Vam bo dal jakost, da se pojdete, ako Vas bo volja, lahko še danes na Gorjance izprehajati.

Gospa poizkusi čudni koren, skoči zdrava na noge in gre na Gorjance. Pride do studenca in zajame vode.

Kupica se počrni.

Gospa izlije strupeno vodo in koraka dalje. Pride do drugega studenca in zajame vode.

Kupica se zakrvavi.

Gospa izlije ukleto vodo in koraka dalje. Pride do tretjega studenca in zajame vode.

Kupica se zasveti in zacvete. Na vodi se naredi rdeč nagelj in bela lilija. Gospa pije in pijača se ji zdi slajša od medu in malvazije. Popije prvo kupico, čuti se bolj zdravo, nego je bila pred boleznijo. Popije drugo kupico, čuti se bolj močno, nego je bila pred boleznijo. Popije tretjo kupico, čuti se mlado, kakor je bila takrat, ko je šla s svojim gospodom k poroki.

Kupico položi v zeleno travo pa si zaviha ro-
kave in si umije roke in obraz. Roke se ji pobelijo
ko sneg, lica pa zarde ko poljski mak, in v vodi je
sama videla, da ji je povrnil Bog vso lepoto prve
mladosti. Skakljaje in prepevaje teče proti domu nazaj.

Gospod je stal pri vratih in vprašal služabnico,
če ve, kdo je ta krasna gospodična, ki gre proti gradu?

Gospa je te besede slišala in se ga oklenila in
rekla: Kaj me gledaš tako čudno, kakor da bi ne poz-
nal svoje gospé? Saj sem vedela, da bom gotovo srečna,
če se izprehodim po Gorjancih. Zdaj mi pa nekaj pravi,
da nama bo Bog podaril tudi še sinove in hčere.

Gospod od samega veselja ni vedel, kaj bi počel.
Napravil je velik obed in povabil nanj tudi svoje pod-
gorske kmete. Podgorci so jedli in pili tako dolgo, da
so nekateri še zdaj siti in pijani.

Bistri studenec, ki je pomladil grajsko gospo, se
pa imenuje v spomin te prigodbe še dandanašnji Go-
spodična.

4. Ukleti grad.

Sinu je zbolela mati. Šel ji je iskat zdravilskih zeli
na Gorjance. Ko izdere iz zemlje sladko koreninico, za-
gleda miško.

Fant pozdravi miško: Dobro jutro, ne bodi kaj
huda, da te nadlegujem. Zboleli so mi mati pa iščem
jim zdravilskih zeli. Miška mu veli prijazno: Ti si
dober sin in zato ti je dal Bog, da si tako dobro po-
godil. Predno preteče štiriindvajset ur, bodo ti mati od te
korenine ozdraveli, kakor da ne bi bili nikoli nič bolni.

Fant se začudi takim besedam in vpraša miško:
Kdo pa si, da mi prerokuješ tako srečo in s pravim
človeškim glasom?

Miška pravi: Jaz služim svoji gospe. Bog jo je kaznil, meni pa ni dalo srce, da bi jo bila zapustila. Ker pod zemljo ne bi mogla prebiti v človeškem telesu, me je Bog prestvaril v miško.

Fant se začudi še bolj in veli: Jaz te ne razumem. Razloži mi to skrivnost bolj natanko!

Miška odgovori: „Prav rada. Poslušaj pazljivo, kako in kaj je bilo, pa me boš, mislim, lahko razumel in z menoj vred mojo gospo omiloval. Jaz sirota sem izgubila mater že za otročjih let. Usmilila se me je dobra gospa in me vzela k sebi. Ni me imela za podložno deklo, ampak kakor za svojo sestro. Moja gospa je govorila vse drugo po pameti, delala je vse po pravici, ali berače je na vso moč sovražila in jih gonila iz hiše z najgršimi besedami in pridevki. V hišo ji je prišel imeniten berač, sam Jezus Kristus. Kristus prosi gospo za božji dar. Gospa se pa zadere samopašno in veli: Misliš, da te ne poznam. Kaj izkušaš uboge ljudi? Ves svet je tvoj, pa te ni sram, da prosiš za kos kruha! Dobil ga boš takrat, ko bodo prebirali sv. pismo gorjanski pastirji, kar se pa tako brž ne bo zgodilo. To, vidiš, je bilo že pred več sto leti, ko ni znal še noben človek brati razen škofov in se ni učil sv. pisma še noben duhoven razen edinega papeža. Zdaj lahko sam presodiš, kaj je moja gospa mislila. Hotela je Kristusu dati na pomen, da mu ne bo dala nikoli nič. Kristus je preklel predrzno gospo in rekel: Prekleta bodi ti in preklet bodi tvoj grad, dokler ne bodo začeli gorjanski pastirji prebirati in se učiti sv. pisma. Samo tak pastir bo utolažil božjo jezo in te rešil. O teh strašnih besedah se je zemlja potresla in požrla gospo in nje grad. Jaz sem to grozo oddaleč

videla in moja blaga gospa se mi je smilila. Tekla sem za Kristusom in ga lepo prosila, da bi smela pri nji ostati tudi pod zemljo. Kristus me je pohvalil za to zvestobo in mi dovolil, da smem ostati pri gospe in da ne zadahnem, prestvaril me je, kakor sam vidiš, v miško. Jaz štrkam svobodno semtertja in ne trpim nobene sile. Moja uboga gospa pa dremlje na postelji. Po glavi ji rojijo strašne sanje, da neprenehoma ječi. Prebudila se pa bo šele takrat, ko pride nje rešnik: gorjanski pastir, ki bo tako učen, da bo prebiral sveto pismo. Strah me je, da ji bo treba še dolgo čakati.“

Čuvši take novice je začel fant od veselja vriskati in skakati in je rekel miški: Potolaži se. Sv. pismo se nahaja že v marsikateri podgorski kolibi in prebiramo ga tudi že mi pastirji. Kolikokrat sem ga bral ali sam zase na paši ali pa doma pri bolni materi. Povej mi torej, kaj mi je še storiti, da rešim tebe in tvojo dobro gospo!

Miška se začudi in veli: Hvaljen bodi usmiljeni Bog, ki je nama poslal odrešenika. Ali vedi, da boš pomogel ne samo meni in nji, ampak tudi sebi. Moja gospa je samica in te bo vzela za moža in z njo dobiš tudi graščino in neizmerne zaklade, ki se v nji nahajajo. Kaj ti je še storiti, da prekletstvo od naju odstraniš, mi ni natanko znano. Pojdi z mano v grad, na mizi leže bukve, v teh bukvah boš našel — vsako skrivnost in tudi to, kako naju boš rešil.

Miška mahne z repom po ključku, ki je tičal v skali, in skala se odpre na stežaj, kakor velika cerkvena vrata. Fant gre za miško, ki ga pelje skozi tako krasne izbe in dvorane, da po njegovi misli ni lepših niti v nebesih. Od zlata in srebra se je vse lesketalo in

bleščalo, da mu je kar vid jemalo. Nikjer ni zapazil nič lesa, nič železa: vse pohištvo in orodje je bilo ulito iz najžlahtnejših rud in izdelano po vseh pravilih najvišje umetnosti. Fant je strmel in zijal; ves osupel in omamljen po tolikih dragocenostih ni mogel nič govoriti in skoro še dihati ne. Ko ga pa dovede miška v spalnico in zagleda na postelji spečo gospo, ga nje čudovita lepota tako prevzame, da je obstal, kakor da bi okamenel in se zamaknil, kakor da se nahaja v nebesih in zamika v božje obličje. S silo ga miška potegne v drugo izbo, kjer so ležale na mizi skrivnostne bukve.

Fant začne brati, ali komaj prebere pol strani, se zruši na tla in zajoka tako bridko, da si začne tudi miška solze brisati in ga vpraša, kaj ga je tako strašno zbolelo.

Fant pove miški, da ne more rešiti uklete gospe. Bukve govore, da mora biti odrešenik nedolžen, on pa je svojo nedolžnost zapravljal na paši že v dvanajstem letu.

Miški se je milo storilo, ko je videla, da bota morali z gospo še nadalje ostati pod zemljo, vendar jo je tolažilo upanje, da utegne priti v kratkem kak drug podgorski pastir, ki ne bo samo prebiral sv. pisma, ampak nosil še tudi angelsko oblačilo nedolžnosti. Fantu je rekla: Prav rada bi te dobro obdarila, ali zlato in srebro, ki ga povsod vidiš, ni moje, sama ti pa ne morem veliko dati. Razglejva smeti, ki jih je vrgla na dvorišče še moja gospa. Kar se najde v njih, se sme pobrati in odnesti brez greha. To pravico sem pri gospe imela zmerom.

Miška in fant sta prebrskala smeti in našla v njih biservov in dragih kamenčkov za več tisoč goldinarjev vrednosti. Vse kar sta našla, je vzel fant s seboj domov.

S sladko koreninico je ozdravil še tisti dan bolno mater, bisere in drage kamenčke je pa prodal in si kupil gosposko pristavo in veliko kmetijo. Oženiti se ni hotel nikoli, ker ni mogel pozabiti svoje uklete, zanj za vekomaj izgubljene ljubice.

5. Rajska ptica.

Bil je imeniten grof. Ta grof je šel v Gorjance na lov. Velika družba prijateljev in lovcev ga je spremlila. Grof ugleda medveda in skoči za njim. Medved šine v goščavo, grof za njim. Medveda izmanjka in grof vidi, da se nahaja v neznanem kraju, po katerem še nikoli ni hodil. Ta kraj je bil najlepši gaj, kakršnega ni videl ne v domači, ne v tujih deželah. Z dreves so visela zlata jabolka, iz debel se je cedil iz nekaterih med, iz nekaterih dišeče kadilo; prelepo je dišalo v tem gaju vse: trava, cvetice in celo listje na drevju. In če je grof pogledal na zemljo, se je okoli njega lesketalo brez števila bistrih studencev, v katerih se je pretakala srebropena voda po zlatopeski glini. V senci krasnega gaja je bilo tiho, začudo tiho. Poskakovala je od veje do veje samo ena ptičica. Nihče ne bi bil rekel, da je ptičica lepa, ko ne bi bila imela zlatega kljuna. Ali še lepši, stokrat lepši od zlatega kljuna je bil nje mili, sladki glas, katerega se grof ni mogel naslušati. Ker se je bil utrudil, je sedel na klop, da se nekoliko odpočine, obenem pa kratkočasi z rajsko divnim petjem zlatokljune ptice. Tako je sedel in poslušal, kakor je mislil, dobro četrť, morebiti tudi pol ure. Prav nerad se je dvignil, ali se je dvigniti moral, da ga lovska družba ne bi pogrešila in se zanj bala. Iz prijetnega gaja je prišel kmalu nazaj v goščavo in

je zahteval od vsega, kar raste na polju in v vinogradu in od vsega, kar se pita in krmi v hlevu in v svinjaku. Zahteval jo je od revežev, kakor od bogatinov, o slabih letinah ravnotako, kakor o dobrih. Ljudje so strašno godrnjali in preklinjali. Baron je pa rekel zabavljivo: Naj se godi po vaši volji! Če nečete vi meni desetine dajati, dajal jo bom jaz vam. In začel je jemati kmetom ves pridelek in priredek, puščal jim je samo borno desetino. Mi smo poginjali od lakote in se jeli puntati. Baron je pa nabral krdelo žolnirjev in šel na lov. To je bil čuden lov, da svet takega še ni videl. Volkov, zajcev in druge živali se ni dotaknil, streljal in pobijal je samo kmete. Kadar so mu prišli prijatelji v gosti, napravil jim je tako igro, da so se je gotovo vsi hudiči veselili. Igral je z njimi s kmetskimi glavami za kmetska dekleta. To grozo in silo trpimo zdaj že veliko, veliko let. Ravno danes je trideset let, kar nam je vzel Bog dobrega grofa in z njim vred ves mir in vso srečo našega življenja. — Pazljivo je poslušal grof bridke tožbe ubogih oratarjev in se uveril, da ga je zadrževalo sladko petje zlatokljune ptice ne dobro četrť ali pol ure, ampak celih trideset let. Ko se je razodel oratarjem, spoznali so ga najstarejši med njimi in vsi so popadali pred njim na kolena in glasno zahvalili Boga za neskončno milost, da jim je povrnil dragega dobrotnika in odrešenika. Grof jim je rekel: Vstanite in si poiščite orožja! V moj grad gre iz goščave pod zemljo skrivna pot, ki sem jo izdolbel s svojimi rokami in nisem povedal nikomur za njo. Jaz pojdem pred vami; predno preteče 24 ur, bomo grad pridobili in vaše in moje sovražnike zasačili. Hmeljniški baron je napravil tisti dan veliko gostbo, na katero je

iz goščave na plan. Oziraje se na vse strani je klical prijatelje in lovce, ali nikjer ni bilo žive duše: lovska družba je izginila, kakor da bi se bila pogreznila v zemljo. Grof se je naveličal klicati in iskati, in šel domov. Ali silno se je čudil, da potov skoro ni več poznal. Koder je poprej rasla hosta, so se izprehajali po vinogradih veseli gorniki, in koder so pasli pastirji drobnico, so se zdaj trudili pridni oratarji. Grof je strmel in si mel oči, ne vedoč, kaj bi si mislil, da se mu je pripetilo. Vprašal je gornike, če niso videli njegove družbe? Gorniki so se mu začudili in dejali: kakove družbe? Kdo pa ste? Mi Vas ne poznamo, ker Vas še nikoli nismo videli. Vprašal je tudi oratarje, kdaj so šli domov grajski gosti in lovci? Oratarji so se začudili in dejali: kaki gosti in lovci? Naš graščak ne lovi zveri, on lovi nas uboge kmete. Dokler je živel naš rajni grof, nismo vedeli, kaj je hudo. O slabih letinah nam je dajal živež zastonj. Na tlako nas ni nikoli silil. Desetino smo mu nosili v grad, kolikor smo sami hoteli. Od revežev ne bi bil vzel ne enega klasa. V krčmah smo pili z njim in se gostili na njegov račun. Z našimi otroki se je šalil in igral in jih ljubil kakor svoje, da bi bil dal zanje svojo krščeno dušo. Blagi gospod je šel v Gorjance na lov in tam ga je medved raztrgal. Zdaj se veseli v nebesih, ki jih je tudi pošteno zaslužil. Njegovega praznega gradu se je polastil hmeljniški baron. Baron je delal s kmeti grje, nego s črno živino. Vole je prodal, mesto njih smo mu orali polje mi, naše žene in otroci. Za nami so pa hodili njegovi biriči in nas priganjali na delo z biči. Biči pa niso bili spleteni iz govejih jermenov, ampak iz kože, ki jo je baron urezal iz naših hrbtov. Desetino

ptica Zlatoper, ki si je naredila gnezdo v beli meglici med najtanjšimi vejicami visoke breze. Ta ptica ni zobala zrnja in pila vode kakor druge ptice, živela je samo o rumenem grozdju, ki ji je viselo okrog gnezda, in o nebeški rosi, ki je padala na brezo. Zlatoper so jo imenovali zato, ker je imela v desni peruti zlato pero. Čudna moč je bila v tem peresu. Kdor bi z njim napisal tri prošnje, morale bi se mu izpolniti vse tri, in ko bi jih poslal tudi cesarju ali papežu ali pa svojemu najhujšemu sovražniku. Veliko junakov je poskusilo priti na brezo, da bi izpukali ptici dragoceno pero, ali do gnezda ni priplezal noben. Vsi so zdrknili s polzke breze, popadali na hrastove in bukove veje in se pobili. V tisti dolini je prebival svet puščavnik, ki je poznal vsako skrivnost. Ljudje so ga hodili povpraševati, kako bi se dobilo zlato pero. On se jim je smejal in rekel: S koso in s tremi svetniki. Ljudje teh besed niso razumeli in so mislili, da se jim sveti mož roga. To je čul podgorec Mikec. Mikec je bil, kakor so sploh podgorci, včasih prav razumen fant, da malo takih, včasih pa prav neumen, da tudi malo takih. To se pravi, Bog je dal Mikcu dosti pameti, ali je bil ta križ, da ni svoje pameti vselej za svet vprašal in je poslušal. Ta pot je uganil precej dobro, kaj mu je storiti. Dejal je: Bedakom se prav godi! Srečo naj izkuša tisti, ki zna plezati, kakor jaz, in ki razume puščavnika, kakor jaz. Mikec vzame koso in gre v Gorjance. Ko je ugleдал čudno drevo in nad njim belo meglico, je začel kositi in kosil je noč in dan, dokler je pokosil vse senožeti po dolini in tudi nad dolino. Mrvo je navalil k drevesu, da je sezala čez bukev in hrast gori do breze in do bele meglice. Sedemkrat je plezal v

povabil vse svoje prijatelje in biriče. Po pojedini se je začel z njimi igrati, ne s kvartami in za denar, kakor drugi, ampak po svoji stari navadi s kmetскими glavami za kmetska dekleta. Iz grada pride na igrališče oznanilo, da se je odprla zemlja in bruhnila iz sebe druhal oboroženih kmetov in rajnega grofa. Baron se je zakrohotal: Ta šala je vredna, da igramo nadalje vsak za dve dekleti, in ne le za eno, kakor dozdej. Grofovi kmetje so brez boja ujeli njega in vse njegove prijatelje in biriče. Grof jih je upregel v pluge in brane in je oral in vlačil z njimi celo leto do zime. Na delo jih je priganjal z biči, ki niso bili spleteni iz govejskih jermenov ampak iz kože, katero je izrezal iz njihovih hrbtov. Ko je nastopila zima, je povabil vse svoje kmete in jim napravil veselico, da take še nikdar niso uživali, niti zanjo čuli. Po veselici se je pa napotil z njimi na igrališče. Igrali so skupaj ves dan in vso noč z glavami hmeljniškega barona in njegovih prijateljev in biričev in igrali bogme niso za svoje, ampak za graščine, denar in dekleta svojih mrtvih sovražnikov in krvnikov.

6. Ptica Zlatoper.

Na Gorjancih so se nahajale tri prečudne reči. V skriti dolini je stalo drevo, ki je bilo spodaj mogočna bukev, v sredi silen hrast, zgoraj pa visoka in tanka breza. Brezo je pokrivala bela meglica, da se od zdolaj ni mogla videti. Okolo velikanskega debela se je ovijala od tal do vrha vinska trta. Ta trta je bila debela kakor žrd, listje ji ni nikdar usahnilo in grozdje je dozorevalo na nji brez razločka letne dobe, pozimi kakor poleti. Tretje in največje čudo je pa bila

cesarja drugo prošnjo, naj da hčeri cesarsko doto, da bo mogla živeti po svoji navadi, imenitno po cesarsko in za svoje. Cesar mu je prošnjo precej uslišal in poslal hčeri silno bogato doto, več voz zlata in srebra in najlepše obleke toliko, da se je lahko preoblekla vsak dan v drugo. Cesarična je plačala svoje dolgove, ali Mikcu ni dala ne krajcarja. Zasmehovala in zasramovala ga je kar očitno. Ona se je vozila v dragoceni kočiji, on je pa moral capljati za njo peš. In ko je tekel ves upéhan za kočijo, je vpila na vse strani: Podgorski možje in fantje! odkrivajte se! Ali ne vidite, da me spremlja moj mož, slavni Mikec, cesarjev zet? Ta sramota je pekla Mikca bolj, nego vse drugo. Spet je vzel v roko zlato pero in napisal do cesarja svojo tretjo in poslednjo prošnjo, naj vzame svojo hčer nazaj. Cesar se je zasmel in mu izpolnil iz srca rad tudi tretjo in poslednjo prošnjo. Bridko je Mikec žaloval po svoji lepi, tako brezumno zaženjeni in zapravljeni kmetiji, še veliko, veliko bolj se je pa veselil in Boga hvalil, da se je iznebil samopašne in grde cesarične. Odslej ni zametaval v nobeni reči več svetov svoje dobre podgorske pameti. Našel si je med domačimi dekleti drugo ženo, ki je bila lepa in pridna in je prinesla k hiši tudi prilično doto. Živel je z njo mirno, zadovoljno in srečno do smrti. Ker so mu sosedge preveč zabavljali in ga dražili s cesaričino, je zapustil podgorje in se preselil med Bele Kranjce, ki ga niso dosti poznali. Zlato pero je nesel s sabo in ga na vso moč skrbno varoval. Pokazal in dal ga je sinu šele v sivi starosti, ko mu je izročil gospodarstvo. Rekel mu je: Na, sin! tu ti dajem tvojo srečo ali nesrečo, tvojo čast ali sramoto, kakor si boš sam izvolil. Meni je

brezo in sedemkrat se mu je spodrknilo. Ker je padel vselej na mehko seno, si ni storil nič žalega, ali začelo ga je močno skrbeti, da utegne tudi njegov trud ostati prazen. Zdaj se je domislil, da je izpolnil puščavnikov svet samo na pol. Koso je dobro rabil, tri svetnike pa zanemaril. Mikec poklekne in se priporoči svetniku, ki varujejo Gorjance: sv. Eliji, sv. Miklavu in sv. Jederti. Po molitvi začne plezati osmikrat in dospe brez truda do zaželenega gnezda ptice Zlatoperja. Ptica ga je počakala in si dala brez straha izpukati zlato pero. Mikec ves vesel in srečen vzame pero in odide domov. Od same sreče se mu je v glavi tako vrtilo, da ni vedel, kaj bi počel. V ti omotici mu še mari ni bilo, da bi se posvetoval najprej s pametjo. In tako je ukrenil nazadnje zgolj po svoji preprosti podgorski glavi, pa ni čudo, da je tako slabo pogodil. Šel je vprašat učenjake, kateri cesar je na svetu najbolj mogočen. Ko so mu učenjaki povedali, napisal je do tistega cesarja prošnjo, naj mu da svojo hčer za ženo. Cesar se je silno začudil, ali se ni mogel braniti. Poklical je hčer in ji vse razložil, kaj in kako, in da mora biti Mikčeva. Cesarična se hudo razjezi in zagrozi Mikcu, da se bo kesal. Pokorna očetovi zapovedi odide v podgorje in se z Mikcem poroči. Bila je grda kakor strah, nagajiva kakor škrat, obenem pa uboga kakor beračica in vendar poželjiva vsake do-brote in zapravljiva, kakor da ji ne more nikoli nič zmanjkati. Mikec je dobil po očetu dve kmetiji. Eno je pridržal sam, drugo je zaženil cesarični. Razsipna baba je svoje zemljišče kmalu zadejala in jela potem zakopavati v dolg tudi njegovo. Take potrate se je Mikec ustrašil in je vzel v roko zlato pero in napisal do

J. L.

prineslo to pero nesrečo in sramoto, ker ga nisem znal rabiti. Bodi ti pametnejši od mene! Ne prosi z njim nikogar za ženo ali blago ali za posvetno čast! Če hočeš poslušati svet svojega starega očeta, napiši prošnjo do našega cerkvenega poglavarja, rimskega papeža, naj bi bral zate sveto mašo, da te Bog razsvetli, da ti podeli svoj dar modrosti, s katerim ti bo lahko pridobiti večno izveličanje pa tudi časno blagostanje. Sin je poslušal starca in napisal prošnjo do papeža, kakor se mu je svetovalo. Papež mu je drage volje izpolnil pobožno prošnjo in bral zanj sveto mašo. Bog ga je obdaril potem s toliko modrostjo in pametjo, da si je prigospodaril jako veliko premoženje, po smrti je pa bil sprejet med svetnike. Tudi njegovi otroci in vnuki so sloveli radi svoje odlične poštenosti in bistrournosti. Čudodelno zlato pero se nahaja še zdaj shranjeno nekje na Belokranjskem in govorica trdi, da se rabi še zmerom prav marljivo in uspešno. Poznam staro, jako čestito ženico, ki bi, če bi trebalo, stokrat na to prisegla, da so prejeli Beli Kranjci svojo veliko razumnost, možatost in spretnost za vsako delo po blagodatni moči Zlatorperjevega peresa.

7. Vila.

Na Gorjancih so prebivale v stare čase Vile. Vile so bile prelepe, mlade deklice, ki niso poznale ne matere, ne očeta. Ljubiti in možiti se niso smele. Oblačile so se v belo tančico, ki jim je pokrivala vse truplo do gležnjev. Las si niso spletale, padali so jim prosto do kolen z gostimi, zlatorumenimi kodri. Vendar so se pa jako marljivo česale, in to vselej o zarji. Takrat jih je človek najlažje videl, ker so bile tako za-

maknjene v to opravilo, da niso zapazile, ali se nahajajo same ali ne. Človeške družbe so se bale in ogibale, dasiravno ljudi niso sovražile, ampak jim še dobro svetovale in jim o priliki rade tudi kaj dobrega storile. Peti so znale tako lepo, da se jih človek nikoli ni naveličal poslušati, toda ni jim bilo povšeči, da jih kdo čuje. Tudi ples so ljubile, ali gorje si ga tistemu, ki je prišel iz zvedavosti gledat njihovo kólo. Živele so ob sadju, grozdju in gorskih zelih. Po navadi so samo večerjale, podnevu pa niso drugače nič uživale, razen če jih je povabil kak junak in poštenjak, ki ni vedel, kdo so. Kdor jih je videl na plesu ali pri jedi in jih poznal, kaznovale so ga brez milosti. Ustrelile so ga v roko ali nogo, včasih tudi v obe roki in nogi; če so se prav hudo ujezile, tudi v srce, da je kar precej umrl. Pod zemljo so imele spravljene silne zaklade zlata, srebra in biserja in so jih varovale tako skrbno, da jih ni mogel nihče zaslediti in dvigniti. Če jih je našel kdo po naključju, niso mu prinesli sreče, ampak kvar in pogubo. Pravico se z njimi okoristiti, je imela samo nedolžna mladež. Sploh ni ubranila človeka vilinske jeze nobena druga reč, kakor neoskrnjena nedolžnost. Večkrat so Vile vzele svoje dragotine iz podzemeljskih kleti in jazbin in so jih sušile na kakem prisojnem kraju. Če se je nameril nanje nedolžen otrok, smel je ugrabiti brez kazni, kolikor je hotel, grešnika so pa gotovo umorile. Kmetje so se Vil po eni plati močno bali, po drugi pa tudi veselili. Kadar so se oglasile: Sejte! sejte! so šli sejat, in seme jim je takrat vselej dobro obrodilo. Kadar so svetovale: Režite! koljite! vežite! kopljite! berite! napotili so se še tisto uro v vinograde in pridelali so vina, da jim

je izmanjkovalo posode. Najrajše so imele junake, ki so se borili s Turki in prelivali svojo kri za krščansko vero. Dokler so hodili Uskoki v boj samo na Turke, so se prikazovale med njimi prav pogostoma. Vele-vale so jim, kaj jim je delati, česa se ogibati. Po-magale so jim v vsaki sili, sosebno brižljivo so pa ozdravljemale rane iz vojne vrnivših se junakov. Dajale so jim piti vodo planinskih zeli, ali pa so jim obve-zovale rane z dolgo, neznano travo, in ubogi bolnik je najkasneje v treh dneh gotovo okreval. Ko so se pa Uskoki podložili Švabi in se po njegovem ukazu jeli vojskovati tudi s kristjani, so pobegnile srdite Vile za vselej z Gorjancev, in zapuščeni vojaki so umirali od teh dob tudi za neznatnimi ranami. Samo ena Vila je ostala na gori, da pazi na zaklade, ali niti ona ni ho-tela ljudem nič več svetovati, kdaj in kako naj prično kak posel; tudi bolniki so jo klicali zastonj na pomoč.

Med Uskoki je živel slavni junak Petrovič, ki si ni ogrdil rok nikdar s krščansko krvjo. Kadar je pri-divjal besni Turčin, je padel nanj kakor ognjena strela; zadržati ga ni moglo nobeno število sovražnikov in no-beno število krvavih ran. Če ga je pa klical Švaba na boj proti kristjanom, se je prekanjeni junak potulil in legel v posteljo. Kakor za smrt bolan, je ležal in javkal v postelji po dve in tudi po tri leta, dokler ni pregrešna vojska minila. Lepa Vila je to vedela in se v Petroviča zaljubila. Hodila je pogostoma mimo malega hrama, v katerem je popival s pobratimi sladko vividino. Petrovič jo je ugledal in povabil v hram, nevede, kdo je in odkod. Pogovarjala sta se o marsikaki reči. Junak ni čul še iz nobenih ust tako modrih besed, kakor iz njenih, in na nobenem obrazu ni opazil še toliko cvetja

in žive lepote, kakor na njenem. Čudno se mu je zdelo samo grlo mlade deklice. Bilo je tanko in prozorno, da se je razločila vsaka kapljica vina, ki je po njem pritekla. Po daljšem pomenku je začel Petrovič Vilo izpraševati, kdo je in odkod. Ona mu je pa velela, da naj nikar po tem ne povprašuje, če mu je kaj mari, da bi še kdaj z njo govoril. Junak ni vedel, kaj bi o nji mislil, ali ta reč ga je tudi malo skrbela. V Vilo se je tako zaveroval, da bi mu bila ostala ljubša od vseh deklet tega sveta, ko bi bil tudi izvedel, da je hči najsirotnejše beračice. Enako ljubezen je čutila do njega tudi ona. Samo dve reči ji nista bili všeč: da ga ni mogla najti nikoli brez društva, še veliko manj pa to, da so vse deklice tako zaljubljeno svoje oči vanj upirale in mu tako zmotljivo namigovale. — Zgodilo se je, da je privihral v deželo zopet krvavi Turčin. Petrovič je po svoji junaški šegi udaril nanj in pobil veliko nevernikov, ali je tudi dobil veliko grdih in nevarnih ran. Na pol mrtvega so ga prinesli tovariši domov. Vila je hodila ljubimca zdraviti. Prišla je vselej takrat, ko je spal, da je ni mogel videti. Lahko bi ga bila ozdravila v treh dneh, ali ni hotela. Veselilo jo je, da ga more brez priče gledati, božati in obvezovati. Še bolj jo je pa veselilo, da ni bilo več zraven drugih deklet, ki so mu pred tako sladko namigovala. Imela ga je rajša bolnega v postelji, nego zdravega v hramu. Tako je preteklo več tednov in mesecev. Junak je izgubil bolečine že prve dni, ali vstati ni mogel, ker ga slabost ni hotela nikakor zapustiti. Petrovičeva mati je imela dosti opravil zunaj hiše, da Vile nikoli ni zapazila. Junak je pa dobro vedel, da ga nekdo zdravi, ker je našel po spanju na ranah vselej nove obveze.

Dolgo je premišljeval, kako bi spoznal svojega zdravnika, in slednjič se je domislil. Ko je prišel čas, da bi zaspal, se je premagal, ali je zatisnil oči, kakor da trdno spi. Vila stopi v izbo tiho kakor duh in ga pogleda. Ker je mislila, da trdno spi, mu je izprala rane in mu položila nanje nove obveze, potem se pa usedla k njemu in ga začela premilo gledati in božati.

Petrovič je vse to dobro videl in čutil. Uveril se je, da ga zdravi deklica, katero je gostil v hramu in ljubil. Izpreletela ga je groza. Jelo se mu je dozdevati, da je ta deklica gorska Vila. Pol življenja bi rad dal, ko bi mogel izvedeti resnico. Postelje se je bil že strašno naveličal. Ko ga je prišla Vila zopet obvezovat, je rekel, kakor da govori v sanjah: Še tri dni bom trpel; če mi ne odleže, da bi lahko vstal, vzel bom puško in se ustrelil. Vila je to čula in se prestrašila. Obvezala mu je rane z dolgo, neznano travo, ki je junaka še tisti dan ozdravila. Petrovič je bil zdrav, ali ni hotel vstati. Vila je prišla drugi dan gledat, kako mu je; on se je pa zopet potajil, kakor da bi spal. Ran mu ta pot ni več izpirala in obvezovala, ampak ga je dalje časa samo milo gledala in božala, potem pa tiho zopet odšla. Petrovič skoči iz postelje in hiti za njo, ali tako pazljivo, da ga ni mogla videti. Šel je za njo najprej v vinograde, potem v goščavo. Na kraju goščave je obstal in se skril. Vila je tekla k bistremu studentu, se slekla in skopala, potem se pa zopet oblekla, ulegla pod lipo na zeleno travo in zaspala. Petrovič prikoraka zlahkoma k nji in jo gleda. Tako krasna se mu še nikoli ni zdela. Junaku začne srce utripati, rad bi se premagal, ali ni mogoče. Nagne se hrepeneče do nje in jo poljubi in objame. Vila se predrami, skoči

kvišku in ustrelil Petroviča v srce. Mrtvi junak leži pred njo, ona zaplače in tudi sebe ustrelil v srce. Ležala sta drug poleg drugega kakor speči ženin poleg speče neveste. Ljudje so iskali Petroviča noč in dan. Našli so ga šele čez nekoliko tednov daleč gori na Gorjancih pri bistrem studencu pod košato lipo vsega gnilega in razjedenega. Poleg njega je ležala kepica snega. Ljudje so se začudili, ko so videli sneg o svetem Jakobu. Nihče ni pogodil, kaj pomeni ta bela kepica; nihče ni vedel, da je ta sneg zadnji ostanek nesrečne Vile.

8. Gluha loza. *)

Krošnjarka Pavleta je dobro poznala vsa bela in dolenska in še marsikatera druga krajina. Mož je izkusil po svetu veliko neprijetnega in hudega, ali tako strašnih reči ni videl in doživel nikjer, kakor v „Gluhi lozi“ na Gorjancih. Zgovorni starec mi je povedal to dogodbo takole:

Mislil sem iti zopet na Nemško, kakor smo mi dejali, ali na Kvakarsko, kakor govori naš mlajši rod. Dva dobra znanca in nekdanja tovariša sta me spremlila do Štreklovcev. Bil je vroč poleten dan in nedelja. Krošnjarki se odvadijo radi božje službe. Brez maše smo šli v Štreklovcih pit. Jedi se je malo dobilo, vino je pa bilo prijetno in srkali smo ga v slast od sedmih do desetih. Koliko bokalov smo ga udušili, ne pomnim, to pa dobro vem; da ga je bilo zjutraj preveč. V pijači se domisli človek vsake neumnosti. Tovariš mi je rekel: Pavle, narediva stavo! Jaz pravim, da ti nimaš toliko srca, da bi se drznil mahniti čez

*) Loza je v belokranjskem narečju hosta, gozd.

Gorjance kar od tukaj, brez ceste, čez hribe in goščave. Vem, da se bojiš Gluhe loze, ker pravijo Kranjci, da tako straši. Mene so te besede razžalile in vnele. Dejal sem: Tu je roka! Gluhe loze se boje babe, ne pa jaz. Stava velja! Če jo dobim, kar se bo gotovo zgodilo, dal mi boš desetak. Navlekli smo se ga; čas je, da se poslovimo in ločimo. Čez Gorjance jo bom udaril kar precej, da me boš lahko sam videl, če boš hotel.

Tovariš je bil zadovoljen. Ko smo se o stavi še bolj natanko pomenili, plačali smo račun, poljubili se in pozdravili in šli vsaksebi, jaz na levo, onadva na desno, nazaj proti Črnomlju.

Iz Štreklovcev sem se dvignil ravno ob desetih. Bil sem takrat mnogo mlajši in močnejši nego zdaj, pa sem dirjal kakor jelen. Ob enajstih, vsaj ne dosti kasneje, sem stal že na Gorjancih. Pred sabo sem videl globoko nižavo, za njo precej visok hrib, za hribom pa le nizke griče in hosto. Na zadnjem griču se je svetila kapiteljska cerkev novomeška. Po kratkem oddihanju sem rekel: Hajdimo dalje! V dolino sem prišel, da nisem vedel, kdaj. Potem je šlo zopet v goro, na tisti precej visoki hrib. Takrat sem se nekaj zamislil v svojo malo trgovino, pri katerem kupcu bi jemal blago, kam bi ga nosil na prodaj, in v druge take reči. Ko sem se teh misli iznebil in se začel iznova ozirati, sem se silno začudil, pa tudi ustrašil. Svet okolo mene se je bil ves izpremenil. Iz enega hriba se jih je naredilo deset, dvajset in še več. Stali so, kamor sem pogledal, in za njimi so molele še višje gore. Nad Štreklovci je ptičev vse mrgolelo. Peli in žvižgali so liščki, kosi, kalini, konopljenke in še brez

števila drugih. Koder sem pa zdaj hodil, ni bilo čuti ne enega glasa. Bilo je mrtvo in tiho kakor v grobu. Od groze me je zdaj izpreletavala zima, zdaj vročina. Rad bi se bil vrnil, pa nisem vedel, ne kod ne kam. Lezel sem počasno dalje kakor kak izgubljenec. Zdaj nisem mogel več dvomiti, da sem zablodil v Gluho lozo, v tako hosto, kamor se ne sliši noben zvon, v hosto, katere ni posvetila ne noga nedolžnega otroka, ne molitev izpokorjenega grešnika, v tisti nesrečni kraj, ki ni prejel nikoli božjega blagoslova in božje milosti.

Grozovito me je zmotila in zapeljala moja brezumna predrznost! Na vsakem koraku so se mi množile strahote in prikazni, kakršnih nisem videl poprej nikjer, ne na slovenski, ne na nemški zemlji, in stopale so pred-me, le pomislite, po belem dnevu, katerega pravijo, da se vsi strahovi boje. Če sem pogledal proti jasnemu nebu, viselo je nad mano žalostno krvavo solnce, ki me je žgalo v glavo, kakor sam peklenški ogenj. Ko sem povetil oči, sem zapazil novo čudo: izgubil sem senco! Brez sence in hlada je stala tudi loza okolo mene. Moralo je biti nekaj čez poldne, pa so zijali name s skal in dreves čuki in sove, kakor da je polnoči. Deževalo že ni cel mesec, po razpokanih tleh so se pa plazili gnusni močeradi, kakor po kakem velikem nalivu. Po ti hosti, mislim, da še ni pela nikoli sekira, in vendar je bila vsa pokvečena, škrambolasta, nagnjena in polomljena. Stal je tu hrast, tam bukev, gaber, javor, klen, ali vsako drevo je imelo črne veje, kakor da so ožgane in polne trnja, ki me je neprenehoma prijemalo in zbadalo. Pa kako grdo, sivo in napikano je bilo perje. Take žalosti nisem videl

nikoli, niti pozno v jesen. Če sem potipal kako pero, med prsti se mi je zmelo in zdrobilo, kakor da je suho. To se je godilo, da ne pozabim povedati, sredi rožnika! Ali to še ni nič, prišle so mi na ogled veliko hujše reči. Po tleh so ležale semtertja človeške roke, noge in druge kosti vse raztrgane in krvave, kakor da so jih ravnokar oglodali volkovi. Iz razpoke v skalovju je režala vame mrtvaška glava! Na tenki vejici je viselo za rdečo žilico gnusno zateklo oko. Na drugo oko sem skoro stopil. Ko sem odskočil in ga jel bolj natančno ogledovati, se je izpremenilo — v živega polža! Od vseh strani so se mi pačili grdi obrazi, kakor predpustne šeme. Če sem se ozrl na desno, odskočili so na levo; če sem pogledal na levo, nagajali so mi napol vidni in napol nevidni na desni strani. V vsakem grmu je tičala rogata, črna glavica, ki mi je molela jezik. Če sem bliže stopil, izprevrgla se je v suho grčo ali pa v kolenčasto korenino.

Tako me je strašilo dobro uro in še več, pa sem začel misliti: Za božjo voljo, to vendar ni mogoče, da bi bila Gluha loza tako prostorna. Cerkve so v Rožnem Dolu, Lazah, Uršnih selih, Pod gradom, na Ljubnem in v Cerovci. Od nekod bi se moral že vendar kak zvon čuti. Kaj ko bi hodil jaz po hudi zmoti zmerom v okoliš, ne pa naravnost proti Novemu mestu? Da spoznam resnico, sem privezal za vejo bel trak in sem jel korakati potem naprej med drevjem po stari stezi. Lahko si mislite, kako sem ostrmel, ko sem prišel že čez pet minut nazaj do traka! Hu, visela je na njem debela kaplja krvi! Ali zdaj sem se preveril, da se doslej že dolgo nisem pomikal več naprej, nego venomer naokolo! Precej sem zapustil stezo in okrenil

v goščavo, naj. že pridem, kamor hočem. Kmalu zagledam prelaz in za njim nizko, okroglo, prelepo zeleno dolinico. Okolo nje so štrlele visoke, črne pečine; v sredini dolca je pa rasla cvetoča lipa. Ko sem dospel v dolino, so se mi prikazale tri reči, ki so mi nov strah obudile. Pred nekoliko trenutki sem bil še brez sence, zdaj vidite, imel sem je preveč, ležala je okolo in okolo mene, bila je tedaj okrogla! Po vrhu pečin je bilo zagrnjeno nekaj belega, ki se je gibalo semtertja, kakor da se suše velikanske rjuhe in jih napihuje in pridviguje polóžen veter. Zrak je bil drugače tako miren, da se nobena bilka ni ganila, na lipi je pa v vejah tako vršalo kakor v sivem oblaku, predno se začne usipati toča.

Ali dasiravno sem se nekoliko bal, sem šel vendar le pod lipo in se ulegel v gosto grivino, da se odpočinem. Od truda in vročine so se mi oči kmalu sprijele, ali trdno zaspati mi ni bilo mogoče. Ležal sem omamljen in kakor otrpel brez čuta in misli kakih deset minut. Potem so se pa zaslišali lahki koraki, ki so se lipi od raznih strani bližali in se nedaleč od mene strnili in jeli vrteti okolo lipe. Obenem se pa oglasi petje, tako sladko in milo petje, kakršnega moja ušesa še nikoli niso čula. Slišal sem dostikrat ubrane, preumetno zvoneče glasove v dunajskih in monakovskih cerkvah. Radostno sem poslušal lepe pesmi slovenskih dijakov, še radostneje pa čisto prepevanje edine deklice, ki me je na tem svetu zmotila. Ali vsi ti glasovi niso bili nič, prav nič proti tistemu petju, katero mi je donelo na ušesa v Gluhi lozi pod košato lipo. Tako pojo morda nebeški angeli, ali človeškemu grlu ni bila podarjena ta slast in milina.

Ali zdaj pa čujte še eno čudo, ki je bilo zadnje, zame pa najstrašnejše. Mene dobro petje neizrečeno gane in prevzame. Nobena druga reč me na svetu tako ne veseli, niti godba. Zdi se mi, da mi vzrastejo peroti in da bi lahko zletel pod oblake kakor škrlanec. Pesmi, katere sem slišal pod lipo, so me pa stiskale in dušile, da mi je kar sapo jemalo. Obhajala me je taka žalost in obupnost kakor še nikoli ne, kar sem na svetu. Bil sem neskončno bolan, slab in nesrečen. Najrajši bi bil umrl. Hujše, mislim, da ne more biti niti pogubljenim dušam v peklju. Pridvignil sem glavo, da bi videl, čigavi so ti glasovi, ki mi zapirajo sapo in me more tako nemilo. Ali gledati mi je bilo težko, strašno težko. Pred očmi se mi je vlekla črna megla, po kateri so švigale ognjene strele. Bleščalo se mi je tako silno, da nisem razločil nič drugega kakor čeveljce, ki so poskakovali mimo mene. Čeveljci so bili spleteni iz pisanih gadov! O tem pogledu je kar kri v meni zastala. Šele zdaj se mi je razjasnila prava resnica. Tako obuvalo nosijo vražje Vile. Spoznal sem, da se nahajam v vilinskem kolju in da poslušam omotljivo vilinsko petje. Izpreletele so me vse človeške groze, ali tisti trenutek mi je vdihnil Bog tudi dobro misel, ki me je rešila peklenške sile. Po božno sem se prekrizal in začel moliti angeljsko češčenje, katero sem bil na potu, ne čuvši zvona, zanemaril.

Ko sem končal molitev, so padle z mene hipoma vse stiske in težave. Zdrav in vesel sem skočil kvišku in se zopet oziral po znanem svetu. Videl sem lepi Ljubenski hrib in na njem prijazno cerkev sv. Vida. Vile in vsa druga strašila Gluhe loze so izginila, kakor

bolj natanko, nego najzvestejši in najprivrženejši pes. Hrane si je hodil sam iskat, svoji preljubi gospodinji ni prizadel ne sitnosti ne stroškov. Takega čuvaja so zavidali Lenčki vsi pastirje.

Ko je pa odrasla, je pustila pašo in volka in se jela pripravljati za možitev. Snubilo jo je veliko fantov, snubit jo je prišel tudi volk. Lenčka se mu je zasmejala in mu rekla: Jaz se nečem zameriti gorjanskim volčicam. Pojdi z Bogom!

Volk odide in jo pride drugi dan zopet snubit.

Lenčka mu veli zastavno: Ljubi volk! saj veš, da se midva ne moreva in ne smeva vzeti. Izberi si za nevesto gorjansko volčico in ostani z Bogom!

Volk odide in jo pride tretji dan zopet snubit.

Lenčika se ga ustraši in mu veli: Ne hodi več k meni! Brat se je zagrozil, da te bo ustrelil. Ostani zdrav in pojdi z Bogom!

Volk odide, ali še tisto noč pride po Lenčko, zgrabi jo in odnese v svoj brlog. Bila je njegova žena tri leta in tri mesece. Manjkalo ji ni nič. Jedla je vsak dan svinjino in bravino, ob nedeljah teletino in v velike praznike tudi srnino in kuretino. Zajcev in druge drobne divjačine ji je nanosil mož, da je ni mogla pojesti. Živela je dobro za vse drugo, ali tožilo se ji je strašno po domu in po človeškem društvu. Iz brloga ni smela iti nikamor. Noč in dan je jokala in prosila Boga odrešenja. Volku je rodila sina, ki je bil navidez človeške podobe in lepega obraza, ali rasla mu je po vsem truplu volčja dlaka, da jo je groza obšla, kadar ga je pogledala. Dala mu je ime Volkodlak.

Volkodlaka ni bilo treba tako dolgo zibati in pestovati kakor druge otroke. Rasel je hitro kakor volk,

da bi se bila v zemljo udrila. Prehuda vročina je ponehala, ker je začel pihati hladni sever. Poleg sebe sem zagledal z velikim veseljem svojo ljubo senco, ki je bila zdaj zopet taka, kakor mi jo je Bog dal. Brez neprilike sem korakal po gošči. V eni uri sem prišel na cesto, v dveh urah potem pa v Novo mesto, kamor sem bil namenjen. Kakor vidite, sem dobil stavo, ali nisem hotel vzeti ne krajcarja.

Moja povest je taka, to sam vem, da ji ni lahko verjeti. Morebiti se ji boste smejali. Jaz nisem lažnjivec, ali na vero vas ne morem siliti. Pa recite, kar hočete, to mi morate potrditi vi in vsak pošten človek, da Bog ima še zmerom pravico in moč, grešnike kaznovati, in da je nedelja za to ustvarjena, da kristjan moli in Bogu služi, ne pa da pijančuje že na tešče in se poteplje kakor preganjana zver po samotnih brlogih in neznanih gozdih.

9. Volkodlak.

Lenčka je pasla na Gorjancih drobnico. Drugim pastirjem so delale nadlego in škodo divje zveri, njene črede se pa ni nobena polotila. V Lenčko se je volk zaljubil, pa ji ni raztrgal nobene živali niti ni dovolil tega drugim zverem. Dolgo časa mu ni dosti verjela in se ga je bala. Ker pa ji je ostal vedno zvest varuh, je izgubila sčasoma strah in se ga je privadila in se z njim sprijaznila. Ležal je poleg nje, gledal jo in se ji milil, kolikor je hotel. Če je začutil nevarnost, je planil na sovražnika in ga odpodil ali pa raztrgal in ko se je vrnil, pohvalila ga je Lenčka, lepo ga božala in se z njim pomenkovala. To je volka neizrečeno veselilo. Poslušal jo je rajši in izpolnjeval je nje ukaze

ali pamet mu je dohajala tako počasi kakor drugim otrokom. Ni še dopolnil dve leti, ko je jel že hoditi sam na lov, trgati ovce in prašiče, žreti surovo meso in piti gorko kri. Srce mu ni poznalo ne gnuša, ne usmiljenja; vrglo se je v zversko, ne v človečje. Lenčka ga je lepo učila in skrbno svarila, ali ni maral nič za nje besede in nauke. Če se je nanj razjezila in ga pokarala, pokazal ji je volčje zobe, kakor da jo hoče raztrgati. To jo je grozno peklo in bolelo. Globoko se je zamislila in se tudi domislila. Nehala je jokati in žalovati in začela je preveselo plesati in se smejati. Volk se začudi.

Lenčka mu pa veli: Presrčna ti hvala, preljubi mož! Zdaj vidim, kako neskončno dobroto si mi storil, da si me unesel. Toliko slastne pečenke ne bi bila pojedla pri nobenem drugem možu. Z nobenim drugim ne bi mogla imeti tako čvrstega sina, kakor sem ga rodila s tabo. Matere trpe z otroki po deset, nekatere po dvajset let in včasih tudi celo življenje. Moj Volkodlak mi pa ne dela ne skrbi ne truda. Speče me ne budi nikoli z jekom in vpitjem; hrano si dobiva sam in od Boga je prejel gorko oblačilo, ki se nikoli ne raztrga. Menda sem bila oslepela, da več ko tri leta nisem spoznala velike sreče, s katero si me nadaril.

Volku so bile te besede jako povšeči. Rekel je Lenčki: Ne zameri, da sem ti doslej branil zapustiti brlog. Ker te imam tako presrčno rad, sem se bal, da mi ne bi pobegnila. Zdaj vidim, da si se me privadila, pa ti ne porečem nikoli več žale besede, če se boš hotela kaj izprehoditi. Ječa se ti odpira; pojdi, kamor ti drago; samo tega ne pozabi, da si moja žena in da je tvoja spalnica in tvoj dom moj prijazen in topli brlog!

Tako je Lenčka volka prekanila. Še tisto uro je šla na izprehod. Pritekla je na svoj dom in velela bratu: Vzemi puško in pojdi z mano! Brat vzame puško in jo spremi. Lenčka mu pokaže brlog in veli: Volku poznam navado pa vem, da se je ulegel spat. Lahko ti ga bo ustreliti, ali te lepo prosim, ne streljaj mi v Volkodlaka, mojega sina in mojo žalost! Naj živi, dokler bo božja volja! Nečem, da bi mi očital svet njegovo smrt in da bi pogubila zaradi njega svojo dušo.

Brat stopi v brlog in volka ustreli. Volkodlak ostane živ in pobegne. Iz goščave je pa bistro pazil in dobro videl, kako sladko se je smejala mati. Lehko je pogodil, kdo je najel in pripeljal očetovega morivca. Dvignil je proti materi pest in ji prisegel maščevanje. Lenčka se pa ni brigala za Volkodlakovo jezo. Vesela je šla z bratom domov in se jela pripravljati za možitev.

Snubilo jo je veliko fantov, prišel je snubit tudi imenitni Hrvat Marko. Lenčka je tolažila domače fante: če vzamem vas katerega, prišel bo Volkodlak in me nadlegoval. Vzela bom Marka, ki prebiva odtod tri dni hoda. Pri njem bom živela brez straha. Pa če Volkodlak tudi pride in me zaskoči, ubranil me bo lahko junak Marko s svojo blagoslovljeno puško.

Lenčka se je poročila z Markom in se odpeljala z njim na Hrvaško. Volkodlak je divjal po Gorjancih in Podgorju in iskal mater. Poprej je trgal ovce in prašiče samo za potrebo, zdaj je mesaril živali in ljudi tudi sit, iz srditosti; izmenil se je v strašnega razbojnika. Lovci so prežali nanj noč in dan, ali brez uspeha, ker se ga ni prijela nobena krogla. Dokler ga je gnal le volčji bes, še ni bil toliko nevaren. Ali ko je preteklo več let in se mu je začela razvijati človeška pamet, je divjal ne

samo króto ampak tudi premišljeno. Oblačil se je po podgorsko in je premotil s tem vsakega preganjalca. Noben lovec ga ni več poznal. Če so ga zasledili in mislili, da se ga bodo zdaj polastili, se jim je pridružil čedno opravljen in šel z njimi, kakor da lovi z njimi vred Volkodlaka. Podnevi je pobijal vse, na kar se je nameril, zvečer je pa hodil po vaseh in poslušal pod okni, kaj se nanj kuje in pripravlja. Na tak način je utekel vsaki zanjki in zasedi. Sovražnikom je zažigal hiše neprenehoma. Brez požara ni minila skoraj nobena noč. Podgorje so vznemirjali že mnogi razbojniki, ali premeteni in srčni Podgorci so jih kmalu ustrahovali. Edinemu Volkodlaku se nikakor ni moglo priti do živega. Tě silovitosti in groze so trajale veliko let. Volkodlaka ni bilo moči ugonobiti ne s silo ne s prekano, dokler ga ni odnesla z Gorjancev strastna jeza na mater.

Pod oknom neke hiše je slišal besede: Ko bi Volkodlak vedel, da mu je mati omožena pri Marku na Hrvaškem, gotovo bi udaril za njo, dasiravno bi imel do nje tri dni hoda. Volkodlak je zapustil Gorjance še tisti večer in se napotil na Hrvaško. Sum ni letel nanj nikakršen, ker se je bil oblekel po hrvaško. Markove hiše mu ni bilo treba dolgo iskati, poznal jo je vsak človek, ker je slovela na daleč okrog po svojem poštenju in bogastvu. V veži so se igrali trije otroci, njegovi bratje. Volkodlak skoči nanje in jih podavi.

Njihov krič je slišala mati in pritekla gledat. Prvi hip spozna sina Volkodlaka in pokliče na pomoč junaka Marka. Marko nabije blagoslovljeno puško in ustrelí Volkodlaka v srce. Volkodlak je poginil, ali še na smrti je preklinjal mater, da je ubila svojega moža in njegovega očeta.

10. Divji mož, hostni mož, hostnik.

Po gričih, dolcih in jarkih, na katere se drobe Gorjanci, padaje polagoma proti Krki, se razprostira med Podgradom in Ljubnim velik gozd; imenuje se Rasno. Zdaj poje v njem sekira, ki ga nemilo podira in pokončuje, ali še pred tremi desetki let je bil košat, temen in krasen, da je marsikak popotnik obstal in se mu čudil. Takrat je stala kraj njega majhna koča, reklo se ji je „pri Logarju“. Stari Logar ni bil bogatin; polja in pašnikov je imel ravno toliko, da je prehranil s trdom in potom sebe in svojo rodovino. V cerkev je šel največkrat v Šmihel. V Podgrad bi bil rajši hodil, ker se je tam rodil in je imel ondu tudi skoro vso svojo žlahto, ali pot je šla skozi Rasno, v katerem zablodi prav lahko še tak človek, ki misli, da ga pozna.

Neko noč se je pripetilo, da je izruval vihar nedaleč od Logarjevih nekoliko najlepših bukev. Možu je bilo žal za nje in je šel sadit mesto podrtih dreves druga. Ko se je o tem trudil in pehal, stopi k njemu nekdo odzadaj in ga potrka na ramo in veli: Taki ljudje so kaj vredni. Logar se ozre, zagleda kosmatega velikana in ga vpraša, kdo je. Tujec odgovori: Ne boj se, jaz sem divji mož in tvoj prijatelj. To reki velikan izgine.

Kmalu potem je imel Logar Podgradom opravek. V goščavi se mu pridruži divji mož, spremi ga molče do konca gozda in izgine. Tako je spremljal odslej vsakikrat Logarja in njegove ljudi, če so šli v Podgrad. Zdaj se niso trebali več bati, da bi se v hosti izgubili. Logarjevim je bilo jako povolji, da so mogli pohajati

svoj rojstveni kraj brez nevarnosti in neprilike. Enkrat so se pomudili pri žlahti in dobrem vinu dolgo čez polnoči. Kakor vselej jim je kazal pot proti domu divji mož. Ko je pa začelo Podgradom dan zvoniti, zapustil jih je kar nanagloma, dvignil z obema rokama bližnji grič in smuknil v jazbino, ki je bila pod njim. Grič se je poveznil sam nazaj, kakor je prej stal.

Pa tudi za druge reči je bil hostnik prav čudna prikazen. Mesto človeške brade in brkov zarastel mu je obraz dolg mah. Če ga je kdo kaj vprašal, ni dobil nič odgovora, sam je pa tudi prav malokdaj katero zinil. Z divjačino se je rad igral, domača živina se mu je pa gnusila in se je je ogibal. Hiš, polja in vrtov se je bal kakor hudoba križa. Če so ga Logarjevi povabili, da bi šel z njimi in popil v njihovem hramu kak kozarec vina, vselej se je grdo zapačil, mahnil z roko in šinil od njih v goščavo, kakor da je hudo razžaljen. Ali obilna izkušnja jih je preverila, da je ostal vedno njihov najboljši in najiskrenejši prijatelj, ki jim je pritekel na pomoč, še predno so ga prosili. Če je zalezoval čredo volk ali kaka druga zver, planil je nanjo z gorjačo in jo ubil ali pa prepodil. Nad Rasnim so nakupičile coprnice oblake in so hotele usipati iz njih točo; divji mož se je pa ustopil za Logarjevo hišo in jih jel s tako silo krepeliti in goniti, da so morale pobegniti. Eni je izbil z glave pečo, drugi pa iz ust zadnji zob, ki ga je še imela. Logarjevim niso mogle narediti najmanjše kvare niti ta pot, niti pozneje, dasiravno so to dostikrat poizkušale.

Tako je hostnik mnogo let branil in varoval svoje prijatelje, pa ni bilo čudo, da so si tako lepo opomogli in skoraj obogateli. Ali sreča je rada nestanovitna. V

Rasnem je našel Logar lepo, mlado drobnico in jo cepil. Divji mož iz goščave to zapazi in se zadere srdito: Nesramnež! Jaz sem ti v vseh rečeh pomagal, v zahvalo pa si mi zdaj zgradil pot.

Od takrat se hostnik nikoli več ni prikazal Logarjevim, da bi jih spremljal skozi gozd ali obvaroval škode in nadloge. Najmlajši sin se je v Rasnem izgubil in poginil od straha in lakote; živino so trgali volkovi in druge zverine; žito in sadje je pobijala toča. Tako so se nesreče kar lovile; Logar je zopet osirotel; z bornimi ostanki svojega imetka se je preselil nazaj v Podgrad. V njegovo zapuščeno hišo je treščilo, in ogenj jo je pokončal do tal s poslopji vred. Le malo kak sled še spričuje, kje je stala in kako strašno se zna maščevati divji mož, če ga človek vede ali nevede razžali.

Razen na Gorjancih živi tudi na Dolenjskem še mnogo drugih hostnikov. Najimenitnejše sem našel med Novim mestom in Dvorom. Da se bodo spoznale navade in razvade divjih mož bolj natanko, treba je tudi o njih kaj izpregovoriti. Težave mi to ne bode delalo, ker so mi po naključju ti še dosti bolj znani nego gorjanski. Enega sem celo sam videl in sem dobre pol ure z njim popotoval. To mislim, je dovolj dober razlog, da pride v mojem popisu prvi na vrsto.

V zaloški krčmi se je zbirala pred 15 leti jako zgovorna in vesela družba, v kateri se je človek rad pomudil. In tako sem ostal enkrat tam do pozne noči; z mano je bil prijazni svak moje gospodinje, Tone, ki je bil krčmarju pripeljal mošta. Ko odbije enajsta ura, velim: Zame je zadnji čas, da se dvignem; če Vas je volja, pojdiva! Tovariš je bil zadovoljen. Na potu mi

zašepeta nekako plaho: Pač ste prav pogodili, da je zadnji čas odriniti. Tako kasno jaz sploh nikoder rad ne hodim, najmanj pa tod, to se pravi, od Češče vasi dalje skoz hosto, ki ji pravimo Brezovec. Vražam se ljudje smejejo in tudi jaz se jim smejem. Ali to, kar sem videl v Brezovci na svoje oči, ni vraža, ampak resnica. V tej hosti se prikazuje grda pošast, imenujemo jo divji mož, ker je res strašno divja. Lansko jesen sem šel tod domov, prav tako pozno, kakor nocoj, še ni bilo. Ko sem prikorakal v Brezovec do prve smreke, pridruži se mi kosmatin, kakor da bi me bil za drevesom čakal, in me spremi tja do lastovške drobnice. Tako je spremljal že veliko drugih in kakor meni, prikazal se je tudi vsakemu drugemu pri prvi smreki, pri lastovski drobnici ga pa zapustil. Kaj, ali niste Vi še nikoli o njem slišali?

Jaz odgovorim: Slišal sem že dosti in bi prav rad vedel, če je res tako visok kakor tista smreka, pri kateri ga ljudje najprej zagledajo.

Tone veli: Da, to trdi marsikdo. Ali takrat, ko sem ga jaz videl, je bil manjši, vendar je bil dosti velik; če se ne motim, precej višji od Vas. Morda se mrcina lahko po svoji volji potegne ali skrči, ali pa zna ljudi tako preslepiti, da se zdi nekaterim visok kot smreka, drugim pa mnogo nižji.

Jaz vprašam Toneta, če mu je divji mož kaj hudega storil, ko ga je spremljal.

On mi odkima: E, kaj — nič! Pred polnočjo nima te oblasti. Samo zija je vame in pa prav po volčje tulil. Po polnoči pa me sam Bog varuj takega društva! Zato je res pametno, da se vračava še o pravem času.

Na sredi pota med Češčo vasjo in Brezovcem me prime tovariš hlastno za roko in veli: Ali ga ne vidite? Ta je tisti, ki me je spremljal — divji mož! Ker je bilo nekaj meseca, zagledal sem ga tudi jaz in ga jel opazovati. Tone se je bil zmotil, kajti ta hostnik ni bil nič večji od mene. V obraz je bil dobro porastel, ali ne tako, da bi se ga moral človek ustrašiti. Bil je bos in gologlav. Dolgi lasje so mu mahali po plečih in hrbtu kakor griva. Opravo je imel kmetiško in kaj borno. Hlače so mu šle komaj do kolen; janko je bil slekel in jo vrgel čez levo ramo. Srajca je bila za vratom odpeta, da je kazal, kakor pravimo, gosle. Hodil je precej čudno, pravzaprav je bolj poskakoval nego korakal. Ko je prišel s polja na cesto, ga pozdravim: Dober večer! On pa ni dal iz sebe nobene besede, ampak samo nekako hripavo zarenčal. Popolnoma se nama ni hotel pridružiti, ostal je zmerom kakih 15 korakov pred nama na veliko tolažbo Tonetu, kateremu je strah kar sapo jemal. Zdaj sem se sam preveril, da se ljudje niso zlagali, kar so pravili o grdih šegah divjega moža. Ponašal se je res na vso moč nespodobno. Odkonca je le nerazločno nekaj krulil in tulil. Že ta glasba ni bila preveč prijetna. Potem je začel na prste žvižgati, da je kar skoz ušesa letelo. Moralo se je priznati, da je to pastirsko umetnost odlično izvrševal. Brlizgal je na vse mogoče načine: debelo, tanko, ostro, glasno, zamolklo, na koncu z zavijačo in brez zavijače, na kratko in na dolgo, v eden cep in v dva cepa, zdaj na dva, potem na štiri prste in vmes tudi „na kljuko“. Tone je ječal in si tiščal ušesa, jaz sem pa poslušal in se spominjal, kako rad sem se nekdanj tudi jaz kratkočasil in bahal s to neskladno žvižgo, v kateri

sem bil tak mojster, da so mi vsi drugi pastirji in kmetski součenci zavidali. Zvižganje divjega moža je donelo v hostni samoti in nočni tišini tembolj neznano in pošastno, ker mu je odgovarjala od treh strani prekrasna jeka.

Ko pridemo do srede Brezovca, hostnik umolkne in zabavo izpremeni, ali ne na veselje svojima sopotnikoma. Jel je metati v drevje kamenje, krepelce, grude suhega blata in kar mu je prišlo v roke. Odkleščene veje in ščepke so padale neprenehoma okolo naju na cesto, nekatere so priletele tudi nama na glavo! V vsem obližju so se prebudili ptiči in frfetali preplašeni semtertja, ne vede v nočni in gozdni tmimi, kam bi se skrili.

Ko se je divjak naveličal tudi metanja, se je začel obešati za kljuko svoje debele palice na močne spodnje veje in gugaje se kričati na vse grlo: Mate, oj! Miško, oj! Imen je bilo še več, ali jih nisem dobro razložil. Ne dobivši nobenega odgovora je prišel zopet na cesto in zdaj se je domislil zabave, ki me je res prav živo zanimala: začel je peti. Prepeval je pa v romskem (ciganskem) jeziku. Nekaj malega sem razumel. Vsaka tretja beseda je bila „rakli“, po naše: deklica, ljubica. Njegova pesem je bila torej bržkone zaljubljena, petje pa polno burne strasti, ognjenih in reznih čutov in čudovitih predrznih skokov, samobitno, prekrasno, neskončno zamikajoče, dasiravno na vso moč divje, grozno in nepravilno. Tudi najostrejši sodnik bi bil moral potrditi, da je ta divji mož umetnik, kateremu se ne bi smejali zaničljivo niti v gosposkih dvorih. Za romsko pesmijo je prišla na vrsto vzhodno-slovenska: Tiček leti, tičica za njim leti . . . Pel jo je naglo, nekako za-

letavasto in torej slabo. Videlo se je, da pevec nima zanj ne grla, ne srca. Bolje je pogodil hrvatsko, da ne velim, srbsko: Mlado pastirče, zašto si se snuždilo . . . Ali še mnogo, mnogo bolje pa primorsko: Popuhnul je tihi vetar i odnesal Mari krunu . . . Težko sem čakal, ali se bo držal primorske besede: „crni moro“, ali jo bo pa zamenil z varianto, ki se čuje povsod po Hrvatskem v rodoljubnih, grabljivim „Švabam“ sovražnih društvih. Divji mož je hotel pokazati, da je s Hrvati iste misli in je pel s povzdignjenim in hudim glasom: „Našal ju je crni Švaba“. In tako tudi nazadnje: „Volila bim poginuti — nego Švabi ljuba biti“. Ta konec se mu je moral prav posebno priljubiti, kajti ponovil ga je gotovo desetkrat, če ne še več, in vsak pot z večjo strastjo, jezo in zabavljivostjo.

O tem petju smo Brezovec prehodili in se bližali lastovski drobnici. Uveril sem se zopet, da govorica ni bila prazna. Pri tem drevesu se je obrnil divji mož res na stransko pot in izginil izpred oči. Tone se globoko oddahne, ustavi me in vpraša: No, kaj pravite?

Jaz odgovorim: Ko mi ne bi bili Vi povedali, da je to divji mož, bi bil mislil, da je kak natrkan cigan, morda Cene Brajdič ali pa njegov brat Matija.

Tone veli nekoliko nejevoljen na moj sum: E, kaj še! Cigani se o tem času ne potepajo po hosti, tudi vem zagotovo, da zapijajo danes v Lastovčah konja, ki so ga bili prodali zjutraj v Prečini. Hm! Pravzaprav pa med njimi in divjim možem ni dosti razločka. Tisti ljudje, ki se niso hoteli podvreči ne deželski, ne cerkveni gosposki in nobeni postavi, so pobegnili v hribe in brloge in so v samoti tako obdivjali, da jim pravimo zdaj divji možje in še ne vemo,

če imajo kaj duše ali nič. Cigani pa niso dosti boljši. Tudi oni se valjajo najrajši po hosti in za postave se brigajo toliko, kakor moj cucek. Ker govore hostniki in cigani isti volčji jezik, jaz tako sodim, da so se ga drug od drugega naučili in da so si tudi po krvi, če ne bratje, vsaj bratranci.

Pod Lukenjskim gradom se nahaja jazbina s prostorno votlino in lepim kapcem, katero hodijo gledat ne le gospoda, ampak tudi bližnji vaščani. V ti jami je prebival divji mož, ki je gostom kaj rad upihal luč ali jim pa še drugače kaj ponagajal. Neko nedeljo sta prosili graščaka dve lepi deklici, Kresetova Katra in njena prijateljica Lenka, da bi smeli iti v jazbino. Prosili sta ga zgolj iz priljudnosti, ker dovoljenja pravzaprav ni bilo treba. Prijazni gospod jima je prošnjo iz srca rad uslišal in se potem četrť ure prav prijazno z njima pomenkoval. Po krščanskem nauku sta šli v jamo in sta vzeli s seboj, da bi bili brez skrbi, blagoslovljeno svečo. Katra je svetila in korakala naprej. Komaj sta začeli ogledovati in otipavati bleščeči kapec, stopi iz stranske jame divji mož in svečo upihne. Bil je visoke rasti brez brade, oblečen po lovsko in jako podoben grajskemu gospodu. Lenka je pobegnila precej, ko se je prikazal, in dospela srečno iz jazbine na plan. Katra je prišla za njo šele čez pol ure, češ, da je v temi izgrešila pravo pot. O divjem možu je pravila, da jo je zgrabil, ali jo precej izpustil, ko se je prekrizala in začela moliti. Prav čudno se je pa zdelo ljudem, da si je kupila še tisti teden v Novem mestu novo, lepo in drago obleko. Povpraševali so se v čudu, kje je dobila denar? Čez nekaj mesecev se je razglasila o nji novica, kakršne prečinska župa še

nikoli ni čula: da zahaja k divjemu možu in da ni več sama. Nastal je tak hrup, kakor da bi se bil punt vnel. Katra se umakne obči razdraženosti v Ljubljano. Čez pol leta se vrne zdrava, čvrsta in cvetoča; tako lepa še ni bila nikoli. Celo tercijalke so migale z ramami in govorile potolažene: obsodili smo jo prehudo; taka znamenja ne lažejo: Katra je poštena.

Ker je izročil Kresè gospodarstvo sinu, je šla kmalu od doma in si dobila službo v lukenjskem gradu. Izpolnjevala je svoje dolžnosti tako zdušno in skrbno, da se je gospodi brž prikupila. Gospa je ni mogla prehvaliti. O vsaki priliki je zatrdila, da tako dobre dekle še ni imela. Priporočila jo je svojemu skrbniku in logarju, in on jo je res snubil in se z njo poročil. Mož je bil že bolj postaren, ali jako blag in tudi denaren. Katra je pri njem pojedla več zajcev in kljunačev, nego so jih njene vrstnice videle. Ob nedeljah in praznikih je prišumela v cerkev vsa v svili in mrežah. Kadar je prišla v krčmo, posadili so jo povsod na prvo mesto. Gospodje ji niso dejali drugače kot: „gospa Kati“. Kmetom se je zdela ta čast nekoliko prevelika, ali toliko so se sčasoma vendar podali, da so jo vikali „od sebe“.

Ker ji Bog ni dal otrok, je vzela za svojo siroto ljubljansko malo Katrico. Punčka ji je bila tako podobna, da bi bil vsak tujec prisegel, da je njena hči. Grajska gospa je pa zapazila še neko drugo podobnost. Ko je Katrico božala in milovala, je kar ostrmela, plesnila z rokami in velela: Bog in sv. božji križ, pogledjte no, ta otrok ima za levim ušesom tako znamenje kakor moj gospod, rdečo zvezdico s petimi žarki, ali ni to čudno? Tudi drugim ljudem se je to

zdelo čudno, ali ne vsem. Nekateri so se pomenljivo muzali in si namigavali, češ, mi nismo taki brglezi, da ne bi znali pogoditi, kako se je vse to naonegavilo. Pametni možje so pa govorili: Misli se svobodno, kar se hoče. Tudi nam se dozdeva, da ne bi bila brez „divjega moža“ Katra nikoli taka gospa; ali kdo je svetil, da bi ji mogel dokazati? Tudi za to reč bo najbolje, da poslušamo stari pregovor: Vsak pometaj pred svojo hišo, pa bo povsod snažno! —

Ravno tisti čas je zahajal v lukenjski grad prav pridno neki prošt na skrivne veselice, o katerih sem izvedel samo to, da so spadale med prepovedane. Ta gospod je imel tudi to napako, da je odiral kmete še skoraj grši nego nemški baroni in grofje. Zahteval je, da mu delajo tlačani ne samo brez plače, ampak tudi na vso moč pridno in z veseljem! Če mu je hlapec koga ovadil, da je nemaren, ukazal je vselej: Namažite ga dobro z brezovim oljem! Te besede so se zdele vsakemu tembolj grozne in razžaljive, ker jih je izustil s sladkim smehom in v mehkem idrijskem narečju, ki se jako lepo pristane nežnim ženskim, nikakor pa ne trdosrčnemu samosilniku.

Te nespodobnosti je divji mož zvedel in ko se je pripeljal prošt pozno zvečer do jazbine, zgrabil je kočijo in jo prevrnil. Ali prošt, ki je mislil drugi dan v grajski kapeli maševati, je imel pri sebi sveto hostijo. Vzemši jo v roke je zarotil in preklel divjega moža, ki se z Bogom ni mogel boriti in je rjove pobegnil. Od takrat ga ni nihče več videl, pa se ne ve, ali je pobegnil ali se pa preselil v kako drugo jazbino. Starci se kdajpakdaj še zmerom radi spomnijo njega in srečne Kresetove Katre. Mladina pa imenuje take povesti „prazne marnje“ in se jim smeje.

Iz krasnega ali mračnega lukenjskega zakotja se premaknimo na zeleno in veselo goro, katera se vzdiguje nad cesto, gredočo iz Soteske v Podturen in je tako neizrečeno bogata z razvalinami, jamami, strahovi in divjimi možmi. Najlepše stanovanje si je dobil vsekako tisti hostnik, ki je živel v Rožeški jazbini. V nji se je mogel izprehajati, če je hotel, skoraj pol ure daleč in se veseliti spotoma čudnih podob, katere je ustvarila kapljajoča voda. Nihče mu ni kalil miru, dokler se ni domislila soteška pivovarnica, kako dobro bi bilo po letu spravljati pivo v hladno jamo. Te prazne in kalne plaže se je divji mož neki tako ustrašil, da je pobegnil. Če je ta zgodba resnična, dokazovala bi, da je imel nepokvarjeno grlo in da je pijačo bolje poznal nego tista gospa, ki je hodila to „pivo“ pred jazbino pit in je nekaterekrati celo trdila, da je „izvrstno!“ — Za prerastlimi podrtinami rožeškega grada se odpira strahovito brezdno, v katerem bi se skrila marsikak slovenski zvonik. V globočini zima menda nikoli ne mine. Na dnu se nahajajo kepe snega in ledena skorja še o kresu. Glasoviti poštenjak in kmetiški modrec Poglajen (z Riglja pri Toplicah), ki je učakal do sto let, je videl v megleno jutro, ko je bil še majhen, v ti prepadini velikana, ki je stal na glavi. Bil je tak dolgan, da je trkal z opetnicami ob gornji rob navpičnega skalovja, ki oklepa brezdno v silni višavi onkraj rožeških razvalin. Bil je uverjen, da je ta velikan divji mož, drugega mi pa o njem ni mogel nič povedati, ker se ga je zbal in utekel.

Pol ure odtod je še ena, ali mnogo manjša jama. Tudi v nji je stanoval divji mož, ki ni bil prav velik, tembolj pa samogolten. Ko se je zdrsnil gospodarju v

prepad vol, je planil po njem, da bi ga raztrgal in požrl. Ljudje so se morali z njim hudo rvati, predno so mu plen ugrabili. En rog je volu odlomil in je ponoči dostikrat vanj trobil. — Ves drugačen nego ta krvolok je divji mož, ki gospoduje v svoji globoki jazbini nad Loško vasjo, četrť ure od Soteske in tri četrť ure od Toplic. Ta del slovenske zemlje ni najzadnji za imenitnosti. Griči in hribi se ponašajo s starinskimi tabori in razsutimi gradovi nemških razbojnikov in pijancev, Toplice se hvalijo s svojo zdravo, gorko vodo, Krka z raki in rastočim kamenom, Dvor in Soteska z obrtnostjo, Loška vas pa s svojim slavnim divjim možem, ki se mora imenovati zaradi svoje olike, blagodušnosti in pohlevnosti vsekako prvak vseh slovenskih hostnikov. Brez njega bi bila ostala ta vas neznaná rojakom gotovo še veliko let, morebiti tudi na vekomaj. Loški divji mož še ni nikomur nič škodil. Ko je padla pastirju krava v njegovo jamo, se ni hotel tujega blaga niti dotakniti. Brez nejevolje je gledal, ko so spustili človeka po vrvi, ki je žival prevezal, da so jo mogli nazaj potegniti. Ker ga skrbi, da se ga ne bi kdo ustrašil, se ljudem niti ne prikazuje. Družba hostnih mož mu se mrzi, njihove surove veselice ga ne mikajo. Mirno živi v svoji gorki jami, in da se mu ne bi tožilo, si je našel zvesto, krotko in dobro tovarišico in gospodinjo, ki poje z njim in Prešernovo nuno vred: Le celico najno zapriva — prostosti sveta ne želiva! Že sam zakon ga povzdiguje visoko nad vse hostnike, kajti dôzdaj se za nobenega drugega še ni zvedelo, da bi bil oženjen. Jazbino zapušča samo enkrat v letu, kadar gre kupovat ajdove moke za — žgance! Če uživa še kaj drugega, ne vem, to pa je

dokazano, da so žganci njegova vsakdanja in najljubša hrana in poglavitna radost in tolažba njegovega želodca, srca in življenja. Ker jih je tako v slast, ni dvombe, da mu jih zna žena izvrstno kuhati in beliti. Ko mu jih prinese na mizo, ne prisede k njemu, ampak mu gre brž druge kuhat, ker ga hrepenenje po tej jedi nikoli ne mine. Vprašal sem vaščanke, če divja žena ne je žgancev, in sem dobil odgovor: Morda jih, ali najljubši je bržkone tudi njej — kofetek! Nu, mislim si, že prav! Bog ji ga blagoslovi! Pridni gospodinji se ne sme taka dobrota zavidati, ker jo zasluži. Loški divji mož je resda neskončno pohleven in prijazen, ali hudo bi se zmotil, kdor bi mislil, da se mu sme zabavljati brez kazni. Po višavah nad Loško vasjo se je klatil kočevski krošnjar. Ker si ni znal najti drugega dela, je začel metati v jazbino kamenje in je izbil divji ženi iz rok kuhalnico! Prestrašena pokliče moža, ki plane iz jame in postopača zgrabi. Da je bil kak domač paglavec, bil bi ga najbrž potresel malo za lase ali za ušesa, dal mu brco in ga zapodil. Ko pa vidi, da mu je prišel nagajat na dom tuj potepuh, prime ga taka grozna jeza, da izruje z eno roko bukev, z drugo skalo in ubogega Kočevarja tako nemilo združe in premlati, da ni ostalo nič drugega kakor kupček krvavih cap in koščic. Ta zgodba se dobro pomni še dandanašnji. Lani sem se izprehajal neko popoldne po Loški vasi; pastirji so gnali ravno na pašo. Na koncu vasi je stal mal, dobrovoljen možiček, ki je ustavljal in svaril žive fante: Varujte se otroci, in ne mečite v jazbino kamenja, da ne izbijete divji ženi kuhalnice iz rok!

11. Povodni mož.

Povodni možje, katere sem našel, spadajo na tri precej različna plemena. Eno prebiva v Krki in nje vidnih in nevidnih pritokih: v Radežiči, Temenici, Prečini, Težki vodi; drugo brodari po slovečem gorjanskem jezeru; tretje je živelo in poginilo globoko pod zemljo onkraj Gorjancev na tistem prečudnem svetu, ki ga zove narod „zdeti“ in „ukleti“. Zdaj bom govoril samo o prvem, ki je ljudem najbolj nadležno in torej tudi najbolj znano.

Pod kapiteljskim hribom pri Novem mestu reži v skalovju nekoliko sežnjev do Krke silna razpoka, v kateri je domoval strašen velikan: divji mož. Prilomastil je iz svoje votline, ko se ga je človek najmanj nadejal. Najrajši se je prikazoval tistim, ki so trdili, da ga ni, ali se pa ustili, da se ga ne boje. Zgrabil ni nikogar, ali že sam pogled je bil tako grozen, da so nekateri kar strepetali, še več pa jih je od straha hudo zbolelo. Brez skrbi so hodili mimo njegovega brloga samo tujci, ki niso o njem nikoli nič slišali. Zdaj se ga ne boje niti domačini, ker je zijalko že zdavnaj zapustil. Zadnjikrat se je prikazal neki straški kuharici leta 1848. Ko je prišla na travnik, je stopil iz skalovja, pomolil proti nji jezik in gledal vanjo tako grdo, kakor gleda levi razbojnik na križu. Pošast je bila vsaj toliko kakor največji človek, v obraz vsa kosmata, da se lice ni skoraj nič videlo, oblečena pa prav čedno, po vojaško, kakor kak korporal. Zanj se je skrivala mlada ženska. Stražanki se je zdelo kaj čudno, da ni nič vpila in jokala, kakor da bi mu bila že privajena.

Tembolj se ga je pa ona ustrašila. Jela je navsomoč teči, obenem se pa križati in moliti, kar ji je seveda tudi pomoglo. Ker se na vsem potu nikoli ni ozrla, ni mogla vedeti, če jo je prikazen preganjala ali ne. Od takrat je divji mož odtod izginil in po dolgem povpraševanju sem tudi zvedel, zakaj. On ni storil tega iz svoje volje, ampak zato, ker je moral, ker ga je prisilil povodni mož, njegov sosed in sovražnik. Zmagovalec se je polastil tudi zapuščene jazbine in prebiva zdaj, kakor se mu zljubi, včasih v skalovju, včasih v Krki.

Ta povodni mož je pošiljal v stare čase po babici novomeškim materam otroke. Zdaj si jih znajo dobiti, če govorica ne laže, brez njega. To se mu gotovo za malo zdi; kakor da bi se hotel zmaščevati, je začel nositi svoje žive dari neomoženim, kar se prej skoraj nikoli ni zgodilo. Če nima družega opravka, kratkočasi se s tem, da ljudi straši. Take šale niso vsakemu dovolji. Novomeški okraj se ponaša po pravici, da je rodil že marsikatero bistro glavico. Ena teh glavic je iznašla menda po globokem premišljevanju zagovor, kateremu niso kos vsi povodni možje skupaj, nikar samo eden. Ta imenitni zagovor sem zvedel tudi jaz in ga bom razen treh črk oznanil, nekaj zato, da razveselim tiste učenjake, ki so preverjeni, da se skriva najstarejša narodna modrost in učenost v zagovorih, najbolj pa iz blagega namena, da bi si znali moji preljubi rojaki v potrebi pomagati. Če bodo popotovali kdaj za Krko od Novega mesta gori proti Lastovčam in se namerili na ostudno pošast, ki se zove povodni mož, naj jo zarote brez straha: Svinjski d... naj te zatare! Teh groznih besed se bo tako zbala, da bo

pobegnila tisti hip v Krko in se ne bo nikoli več drznila jih nadlegovati.

O tej prikazni se je čulo nekdam prav veliko čudnega in zanimljivega, dandanašnji je pa dedovska vednost že jako oslabela in potemnela. S svojimi znanci sem se moral dostikrat pregovarjati in pričkati. Nekateri so poznali samo povodnega, drugi samo divjega moža. Oni so trdili, da je povodni mož že odnekaj gospodar Krki pa tudi jazbini. Drugi so to zanikali in govorili, da stanuje v zijalki še zdaj divji mož, ali da pobegne, če ga kdo zagovori, v Krko. Jaz pa velim, da se oboji motijo in moji dokazi so nepobitni. Prvotni dom vseh povodnih mož je voda, kakor že ime izpričuje. Ravnotako je gotova resnica, da so se zaredili in prebivajo vsi znani hostniki v jazbinah. Globoke vode se boje, ker bi v njej zadahnili. Tudi ne morejo pošiljati in nositi nikomur otrok zato, ker jih sami nimajo, niti jih imeti ne morejo, ker razen enega niso oženjeni. Prav lahko pa dela kaj takega povodni mož, ki ima toliko bab, kolikor jih more ugrabiti. Razen teh dokazov pa imam tudi dve dobri priči: staro Švarcovko in še starejšo Kolenčevo Jero. Ti dve ženi sta ohranili narodna poročila neskaljena in nepomešana z novejšimi pritliklinami in obe sta pripovedovali o povodnem in divjem možu pravnatanko tako, kakor sem jaz napisal.)

Med Lokami in Zalogom teče Krka v precej ozki strugi in je namesta jako globoka. Tod je gospodaril in rogovilil nekdam drug povodni mož, ki pa ni bil tako močan in oblasten. Prišel je nadenj Šratelj, kateremu pravijo nekateri tudi Šretelj, in ga pregnal na založke travnike. Kdo je bil in odkod je privihral v Krko, nisem mogel zvedeti. Z neko verjetnostjo se

more samo toliko trditi, da je bil v rodu Škratu, morda njegov sin ali mlajši brat. Prav po Škratovo je bil tudi hudoben, obenem pa tudi strašno požrešen. Ko sta padla v Krko dva vola, kar precej ju je raztrgal in pohrustal s kostmi vred. Čez nekaj dni so našli jarma v rupi blizu brajtenovskega grada, kamor sta bila priplavala iz reke po podzemeljskem vodotoču. Povodnemu možu se je na zaloških košenicah dosti slabo godilo. Če je dolgo deževalo, se je nabralo po nižavah in kotanjah vode še čez potrebo, ali ob suši je ni bilo ne kaplje. V bližnjo Prečino pa ni bilo varno hoditi, kajti imela je že svojega gospodarja, ki ni ljubil gostov, ker je stanoval še sam na tesnem. Kadar je usahnila na travnikih voda, se je moral begunec zariti v močvirje, kar se mu ni moglo zdeti ne lepo ne prijetno. Hranil se je zdaj z žabami in gotovo mu je srce utripalo, če je pomislil na slastne rake, ščuke in sulce, katerih je bilo v Krki na izber. Dobro je živel samo o povodnji, ko se je razlila reka čez bregove in prinesla svoje zaklade tudi na travnike.

Ta povodenj je bila enkrat posebno velikanska in krasna. Prišla jo je gledat tudi grajska gospodična Gena. Povodni mož jo zapazi in se dvigne iz vode. Ona zakriči in pobegne na kozolec. Dasiravno je ni mikalo, da bi ga dolgo gledala, videla ga je vendar toliko, da je mogla ljudem povedati, kakšen je. Ni bilo čudo, da je človeka, kateremu se je prikazal, groza obhajala. Bil je visok kakor najdaljša žrd, nag in po vsem životu zelen kakor kuščar. Prav inako se mu je storilo, da ga gospodična ni počakala, kajti ni je mislil razžaliti, ampak jo razveseliti s preprijetno novico. Ker je videl, da se ga boji, je ni hotel nadlegovati na

travniku, ali prišel je še tisti večer k nji na dom in ji podaril prav majhnega fantička, ki je bil ljubezniv, mil, in krasen kakor jutrnja zarja, da se ga ni mogla nagledati, naujčkati in naljubiti. Nje mati je odkonca nekaj godrnjala. Dejala ji je: Genica! če ne boš huda, ti bom nekaj povedala. Ti, veš, pravzaprav še nimaš te pravice, da bi pestovala svojega otroka! Gena se je navsegrlo zasmejala: Če nimam pravice, imam pa dolžnost, ali mar ni res? Ta hitri in rezki odgovor je gospo tako potolažil, da se je zasmejala tudi ona in velela: Ta pot govoriš resnico, če je še nikoli nisi. Ali, veš, to tvojo dolžnost izpolnjuje lahko tudi kak Podgorec. Za denar dobiva krušnih očetov in mater, kolikor hočeva. Pankrček pojde še ta teden pod Gorjance, pa bo vse dobro.

In tako se je zgodilo. Ko sem sedel pred desetimi leti v šentpeterski krčmi, prišel je pit postaren mož. Imel je nemara petdeset let. Rdeči in polni obraz in čvrsto truplo je pa izpričevalo, da ga ni starost še nič omajala in potrla. Krčmarica ga pogleda in vpraša: Ne zamerite, tako se mi znani zdite, odkod pa ste, oča? Prihodnik veli: Zdaj sem prišel izpod Gorjancev, iz Cerovega Loga, če veste, kje je to? Jaz sem tisti, saj vem, da ste že kaj slišali, ki ga je prinesel grajski Geni povodni mož, in grem danes po doto. Mati so mi umrli, pa sem dobil pisanje, da naj pridem. Bog jim daj večni mir in pokoj! Mati bi se bili lahko omožili, pa se niso hoteli, prav zaradi mene. Vsi pravijo, da so gotovo toliko zapustili, da mi stara leta ne bo treba kruha prositi.

Zdaj pa čujmo še prečudno prigodbo, kako se je zaloški povodni mož razšel. Slovenci nismo vajeni

govoriti, da se kak človek ali kaka druga živa stvar razide, ali dozdej neznana reč zahteva tudi dozdej neznan rabo besede.

Grajski čuvar Grom je bil zvest služabnik, samo to slabost so mu znanci očitali, da ga ne more veliko nesti: polič ga je bilo zanj premalo, tri merice pa preveč. To napako je pa tudi on sam dobro poznal in se proti njej, kolikor se je dalo, zavaroval. Če se je peljal v tak kraj, kjer je vedel, da bo večja pijača, je vzel s seboj vselej koš. Pijan je zlezel vanj in pohlevni konj ga je privlekel domov brez vodstva živega in nepobitega. Enkrat se ga je nabrenkal v Zalogu. Pred odhodom se je dejal po svoji navadi v koš, dasiravno je bil ta pot, kakor je pravil, komaj „napol izgubljen“. Ukaje se je drdral čez travnike, kar mu ustavi konja blizu velike mlake povodni mož in se upre z vso silo v voz, da bi ga zvrnil v vodo. Grom to zapazi. On je bil prebrisane glave. Znal je celo pesmi zlagati in ljudje so trdili, da so neizrečeno lepe in tako vesele, da človeka na smeh silijo. Ko bi bil povodni mož vedel, da je grajski čuvar tak umetnik in razumnik, ne bi se ga bil morda nikoli polotil, vsaj ne tako po divjaško in tolovajsko. Grom je izprevidel precej silno nevarnost, ali se je ni ustrašil, temveč se ji srčno v bran postavil. Najprej je v košu vstal in se prekrizal, ali ne po nemško, ampak po latinsko ali laško, ker se mu nemški križ za to rabo ni zdel dovolj krepak. Potem je uprl oči v povodnega moža in ga začel držeč se obema rokama za koš z grmečim glasom tako-le zagovarjati: Vivoda, pivoda, kalivoda, gazvoda! Sv. Miklavž, sv. Šempos, sv. Šentjanž! Vi ste moji, jaz sem vaš. Pano gažo — dižo tažo — amen, amen, amen!

Ko je izustil zadnji amen, se je slišal pok, kakor da bi bil kdo ustrelil, in zasmrdelo je po žveplu. To je pomenilo, da se je povodni mož razletel in razkadil. Grom ni pozabil razglasiti smrti te pošasti in zaeno seve tudi svojo zaslugo, ali mu je odkonca malokdo verjel. Ko je pa preteklo pet, deset, petnajst let, da ni na zaloških travnikih nikogar več strašilo, so se ljudje spomnili njegove povesti in nehali biti neverni Tomaži. Semintam se je dobil že takrat kak nezaupen dvomilec, ki se je smejal copernicam, rogatim in repatim hudičem in vsem drugim prikaznim. Ta svojat se z Gromom ni nikoli zbogala. Zaničljivo je trdila, da je ravnotako lahko zagovoriti povodnega moža, katerega nikoli ni bilo, kakor zagovoriti kačji pik, če kača ni strupena. Starejšim ljudem so se zdele take besede samopašne in nesramne. Temrajši jih je poslušala mladina. Ker je ta mladina odtakrat odrasla in se jela celo že starati, ne moremo se prav nič čuditi, da sedanji zaloški otroci povodnega moža še skoraj po imenu ne poznajo. In kakor on, razkadila se je brez sledu tudi Gromova slava.

Predno so naredili baltovski most, je bil blizu tam brod in najstarši in dolgo časa tudi edini hiši Baltove vasi sta bili Brodnarjeva in Ribičeva. Brodnar Balt je imel razen več sinov lepo hčer Metko, njegov sosed pa razen več hčeri brdkega sina Janeza, in tako se skoro ni moglo drugače naključiti, nego da sta se ona dva drug v drugega prav globoko zaljubila. Dala sta si že zaročne prstane. Ker se njuni zavezi nista protivila ne očeta ne materi, bila bi se lahko vzela in živela kakor se jemljo in živijo drugi ljudje, ne da bi trebalo o tem nič pisati in še dosti govoriti ne. Ali v

Baltovo Metko se je zaljubil tudi povodni mož in prežal neprenehoma nanjo, da bi jo zgrabil in unesel. Mati je hčerko dostikrat svarila, da naj ne hodi na vodo nikdar brez kakega krščanskega znamenja; ona se je pa smejala in velela, da se povodnega moža ne boji. Neko nedeljo zjutraj se je hotela umiti, in ker ni našla vode v kablu, je šla na Krko. Predno se je začela umivati, je položila na breg brojanice, da ji ne bi padle v vodo in tako je vzela izza vrata tudi zlati križček in ga dejala na trato. Zdaj si zasuče rokave in se začne umivati. Povodni mož se ji približa, ali zapazivši na roki prstan, spomin krščanske ljubezni in zvestobe, je moral odskočiti nazaj v globočino, ker še ni imel do nje oblasti. Metki se je jel v vodi prstan zmikati. V strahu, da ji ne pade v Krko in se izgubi, sname ga s prsta in dene na grivo. Povodni mož se zopet pokaže in ko vidi, da ni zapreke, plane iz vode in Metko ugrabi.

Bridko sta jokala za njo oče in mati, še bridkeje pa ubogi Janez. Noč in dan je premišljeval, kako bi mogel rešiti svojo preljubo zaročnico. Povpraševal je modrih mož in svetih puščavnikov, ali zastonj je iskal pri njih dobrega sveta in pomoči. K Ribičevim pride mlad, reven popotnik in prosi večerje in postelje. Ribič mu veli: Mi imamo še zase premalo prostora, pojdi k sosedu! Blagosrčni Janez se pa oglasi: Naj spi pri meni! Treba se bo malo stisniti, ali kaj za to. Zdaj pravi stari Ribič: Če je prav zate, je tudi zame, naj ostane! Popotnik je z Ribičevimi večerjal, potem sta šla z Janezom spat. Janez se spravi in gre v posteljo, tujec pa sede na tla in začne nekaj mencati in godrnjati.

Janez ga vpraša, zakaj se ne uleže.

Popotnik: Ne utegnem.

Janez: Kaj pa delaš?

Popotnik: Krvavo mleko za gospo, ki daje psom kavo, revežem pa še skorje črnega kruha ne. Zdaj bo morala prebiti tudi brez kave.

Janez vpraša tujca v drugo, kaj dela.

Popotnik: Trganje v desni roki za hudobno mačeho, ki tepe brez vzroka svojo pastorko.

Ko je tujec še vedno nekaj mencal in godrnjal, ga vpraša Janez v tretje, kaj dela.

Popotnik: Točo za devet vasi, v katerih ni ne enega moža, ki bi bil tega imena vreden.

Janez: Kdo pa si?

Popotnik: Črnošolec.

Janez se obveseli in pravi: Sam Bog te je prinesel pod našo streho. Ti mi boš mogel razodeti, kje se nahaja zdaj moja nevesta in kako bi mogel jaz do nje priti.

Črnošolec odgovori: Če bi to jaz tudi vedel, ne bi nič tebi koristilo, ker ti ne bi smel povedati. Vežejo me tako hude prisege, da ne bi ostal tri dni živ, ko bi se jim izneveril. Ali nobena prisega mi ne brani, da ti dam dober svet. Vse skrivnosti so zapisane v črnih bukvah. Te bukve pa imajo razen črnošolcev tudi mrličii. Pojdi o polnoči na pokopališče in se ustopi tako, da ti bo stala ena noga na posvečeni, druga na neposvečeni zemlji. Kmalu se bo oglasil mrtvec in začel prebirati iz črnih bukev prerokovanje za bodoče leto in sploh vse skrivnosti, ki so imenitne za duhovnijo. Če ne boš nič zvedel, kar bi bilo za rabo, na prvem pokopališču, pojdi na drugo, tretje, dokler se ti želja izpolni. Poglavitna reč je pa, da boš stal gotovo

kakor sem ti rekel. Če bi bili obe nogi na neposvečenih tleh, ne bi ničesar slišal in zvedel, če bi pa stal z obema na posvečenih, prišel bi mrličem pod oblast, da bi te smeli raztrgati, ali ti pa storiti kako drugo škodo.

Janez črnošolca lepo zahvali za dobri svet in prvikrat, odkar je izgubil ljubico, trdno zaspi. Precej drugi večer se napoti proti Prečini in se ustopi opolnoči na sveto in nesveto zemljo. Videl ni nikogar, dobro je pa čul prorokovanje: „To leto se bosta rodila graščaku samo dva nezakonska otroka. — Prečina bo dobila učitelja, ki bo orglal tako kratkočasne, da bodo začela dekleta kar v cerkvi plesati. — Stari fant in svetohlinec, ki meče vse zaljubljene fante in dekleta v peklensko žerjavico, bo omožil ta predpust svojo hčer, katero ima spravljeno tam gori na Gorenjskem pri Kranju.“

Po tem kratkem branju je mrlič umolknil, ker v črnih bukvah ni bila nobena skrivnost več zabeležena. Janez se je smejal in čudil, da se brigajo prečinski mrličji za take prazne novice in posvetne bedastoče.

Drugo noč se napoti v Sotesko. Opolnoči je že stal z eno nogo na pokopališču, z drugo zunaj in je čul berilo: „Soteščani bodo lovili ribe in rake, pa se ne bodo s tem niti letos ne zveličali, ne obogatili, ne zredili, ne nasitili. — Knez bi prišel rad pogledat svoje posesti, pa ne bo imel za pot denarja. Bolj srečen je njegov služabnik: kupil si bo graščino.“

Soteški prerok se je zdel Janezu pametnejši od prečinskega, ali njemu ni povedal nič koristnega.

Tretjo noč je šel poslušat črne bukve na topliško grobje. Mislil si je: do tretjega gre rado, bržkone ne

bom niti nocoj nič zvedel. Mrlič bere: „Tam, kjer teče Sušica v Krko, si je naredil v koreninah gnezdo povodni kos. Kdor bo to gnezdo našel in s seboj nosil, ne bo ga mogel nihče videti, pa bo šel, kamor bo sam hotel, in če ga ne bo strah velike krnice, tudi k povodnemu možu, ki je ugrabil lani osovrej baltovsko Metko in pred njo brezštevila drugih deklet. — Za Gradiščem leži seženj pod zemljo med kozolcem, potom in glogovim grmom velik zaklad. Grad tistega, ki ga ogrene, bo ostal bogat, nepremagan in slaven do devetega rodu. — V razpoklini pisane skale pod Rumanjo vasjo je vzrasla iz trdega kamena prežlahtna zel tolažnik. Kdor jo poduha, se znebi vsake žalosti in skrbi in pozabi vsako nesrečo in gorje.“

Janez je vedeževanje navsomoč pazljivo poslušal in si vsako besedo zapomnil. Komaj je pričelo svitati, tekkel je iskat čudodelnega gnezda, katero je našel brez truda. Vzemši ga s seboj je skočil v čoln in se prepeljal po Krki do velike krnice, ki požira vodo in vse, kar v vrtinec pride. Krnica Janeza pogoltne in ga nese globoko doli tja do steklene hiše povodnega moža. On stopi v hišo. Kamor je le pogledal, se je lesketalo biserje, zlato, srebro in sto drugih dragocenih rud in samocvetnih kamenov. Prehodil je brez števila nepopisno krasnih izb, v katerih je vse mrgolelo bab in otrok. Gospodarja ni dobil doma, ker je šel strašit krdelo pijanih Krajincev, popotujočih domov iz slavonskih gozdov. V zadnji izbi najde Janez svojo preljubo Metko. Ona je zibala, bridko vzdihovala in jokala. Janez dene kosovo gnezdo na mizo in se ji prikaže. Metka zavriskne od veselja in mu potoži, kako slabo se ji je godilo pri povodnem možu. Tam doli lepega

solnca ni nikdar videla. Izprehajala se je med steklenim drevjem in spala v stekleni postelji pod stekleno odejo. V hiši ni nobene kuhinje, nobene peči, ogenj se v njej nikoli ne zaneti. Jedla je surove ribe in surove, neslane in nezabeljene povodne zeli. Ljudi se vidi vse polno, ali to društvo človeka ne veseli, ker je pomenkovanje prepovedano. Blagi Janez se je razjokal o hudi bedi, katero je prebila njegova ljubica, pa je zopet prijel za kosovo gnezdo in ji velel, da naj ga prime tudi ona. Nevidna sta prekoračila izbo za izbo in dospela srečno iz steklene hiše. Janez je bil prišel vanjo skoz sprednja vrata, skoz zadnja sta jo zdaj zapustila. Pred pragom je tekla podzemeljska Temenica. Janez in Metka skočita brez straha vanjo in brza struja ju prinese v nekoliko trenutkih v Krko, po kateri priplavata do zaželenega brega. Še tisti teden sta se poročila in zakon je vzel povodnemu možu vso pravico in moč do blažene Metke.

Ali hudobnež si izmisli strašno maščevanje. Ko je prišla na Krko po vode, privihra je na površje, raztrga njenega otroka in ji vrže krvave kosce pred noge. Ubožica se je zgrudila in jela od neskončne groze in žalosti umirati. Janez se pa domisli prežlahtne zeli „tolažnika“. Ko ji ga prinese in da poduhati, pozabila je strašno prigodbo in kakor bi trenil, sta jo zapustili groza in žalost. Bila je zopet zdrava in tako vesela in srečna, kakor še nikoli ne v vsem svojem življenju.

Zdaj se je spomnil Janez tudi zaklada nad Gradiščem. Ogrenivši ga si je sezidal na brdu med Gradiščem, Krko in Rumanjo vasjo prekrasen grad, ali nikdar ni pozabil, da je domačega rodu in kmetiškega stanu. On se ni polastoval zemlje, stoinstokrat s krvavimi žulji obdelane in z vročim znojem porošene svete

dedine neutrudnih slovenskih oratarjev. Svojih kmetov ni silil, da bi mu zastonj delali in ni hodil pobirat desetine od žita in vina, ki je vzraslo in dozorelo brez njegovega truda. Tlako je imenoval vnebovpijoč greh, desetino očiten grabež.

Svojim zatiranim bratom je pomagal izsrcarati v vseh stiskah in nadlogah. Če so jih dali gospodje zapreti, je poslal svoje hlapce, ki so ječo razbili in jih rešili. Kadar so skrbniki in župani peljali domov iz kozolcev uplenjeno desetino, so jih čakali Janezovi ljudje v kaki zaseđi in prisilili voznike, da so se morali vrniti in ubogim kmetom vzeto žito do zadnjega snopa povrniti. Grofi in baroni so se strašno raztogotili in Ribičev grad oblegli. On je udaril nanje s svojimi zvestimi hlapci in odzadaj so pritisnili kmetje. Veliko žlahtne gospode je v tem boju poginilo, brez rane ni utekel noben. Naskoki in odboji so se ponovili dostikrat tudi za Janezovih naslednikov z istim uspehom do devetega rodu. Desetemu rodu se je pa bojna sreča izneverila: žlahtniki so grad premagali in razrušili. Bahato in hudobno so se ustili, da so razdejali brlog krvavih razbojnikov in rogoviležev, ki so jim kratili pravice, kradli desetino in hujskali tlačane. Drugače je pa sodil o tem zaslužjeni slovenski kmet. Grede mimo otožnih razvalin si je jej brisati solze, snel klobuk in molil očenaš za duše slavnih junakov, svojih rojakov, dobrotnikov in maščevalcev.

12. Mrtvaška srajca.

Ne dajo se dopovedati in skoro niti misliti neskočne nadloge in stiske, v katerih je živel dolenjski kmet pred letom 1848. Gorenjec, dasitudi zatiran, je

bil proti njemu srečen svobodnjak in bogatin. Ječé in zvijaje se pod težko nogo nemških plemenitašev je imel skoro samo to edino upanje, da ga bo rešila neprenosnega jarma gotova smrt. Noč in dan se je trudil, pehal in potil, sad in korist njegovih žuljev je pa spravljala in zapravljala tuja gospoda, ki je bila uverjena, da ne dela s tem nikake krivice, ampak da uživa le svojo pošteno podedovano ali kupljeno pravico. V denarjih ji je dajal slovenski podložnik „štivro“, v pridelkih desetino, gorščino, starič. Predivo, piščeta in jajca ji je nosil sam na dom, po druge davščine so hodili grajski župani in pisarji. Desetino so pobirali od vsakega žita, mnogi celo od koruze, boba in krompirja. Utajiti in skriti se ni dalo nič, ker so „podrepniki“ (vohuni) bistro pazili in se desetina ni jemala s polja, ampak iz kozolcev. Še več dobička je nesla gorščina in desetina od vina. Graščine, ki so bile komaj srednje velikosti, so dobivale v letu po 1000 do 2000 veder, vrednih po sedanji ceni vina in denarja najmanj 5000 do 10.000 gld.! In ta strašna gorščina se je zahtevala na več krajih z nečloveško brezdušnostjo, tudi če trta ni nič rodila! Desetino so pa pobirali Nemci tudi od vse živine, nekateri še od čebel. Jasno je, da je moral žaduševati ta davek v dolenjskem kmetu vse veselje za živinorejo. Tlaka je bila povsod huda; najbolj krivična se je zdela narodu zato, ker ni bila za vse enako ustanovljena. V Radovniku n. pr. je je bilo samo po dva dni v tednu, v bližnjem Griču po štiri dni od grunta. Ali gospode niti to ni še zadovoljilo. Koliko oral mora obsezati „grunt“, ni bilo menda nikjer natančno določeno. Od konca se je mislilo, da se potrebuje zanj vsaj kakih 15 oral lastine, pozneje se je

trdilo, da opravičuje to ime že kakih 7 ali 8 oral, in po ti meri se je povečala tlaka marsikje od dveh dni na štiri, od štirih na osem! Kmet je moral plačevati in rediti enega delavca skoro samo zato, da je hodil na tlako! In delati ji je moral na vso moč pridno. Na nekaterih graščinah so tlačane uprezali kakor vole in ž njimi orali! Povsod se je pa pazilo, da ne postavajo. Semtertam so hodili za njimi grajski hlapci z biči in palicami in so údrihali nemilo po „nemarnih“; nemarnost so pa očitali tudi tistim, ki so od presilnega truda, žeje in lakote opešali. Tolkli so delavce z razlogom, če so se kaj ustavljali, tolkli so jih pa dostikrat tudi brez razloga, kar tako iz divjaške zlobe, napa in samopašnosti. Razen desetine in tlake so pa imeli nemški grofje, baroni in vitezi do kmeta veliko moč in oblast tudi v premnogih drugih rečeh. S svojo besedo so mu lahko dali sina v vojake, in takrat vojaščina ni bila taka šala kakor je dandanašnji. Kdor je bil potrjen, se ni vrnil domov celih štirinajst let, odvadil se je delu in za svojo rodovino in kmetiški stan večinoma popolnoma izgubil. Ali ne le za sinove, ubogi kmet se je moral tresti tudi za ženo in hčere, ako jih je obdarila priroda z nevarnim darom lepote. Domalega v vsakem gradu se je nahajal kak poživinjen pohotnik (marsikje še po več nego eden), ki je prežal na deviško nedolžnost in žensko poštenje bolj željno nego jastreb na piščance. Kar se ni doseglo z dobro besedo, dobilo se je z darovi in če se ni dalo drugače, tudi s pretnjo in silo. Kdor vse to premisli, se ne bo čudil, da je trla dolenjsko krajino taka nepopisna revščina in žalost. Z ratarstvom si kmet ni mogel opomoči; za trgovino takrat ni bilo nobene prilike; kake večje obrti

venca za večnega hlapca in trpina, Nemca za večnega gospodarja in tlačnika.

Naš dolenjski kmet je trpel silo in krivico, dokler se je dalo; ko mu to ni bilo več mogoče, si je začel pomagati kakor mu je velela pamet, ali kakor sta nanesla prilika in naključje. Zavrgši tožno kmetovanje so se nekateri umaknili v mesta in se poprijeli rokodeltstva. Veliko jih je zapustilo domovino in pobegnilo na Hrvaško, kjer so se za stalno naselili. Vojaški beguni in drugi fantje so uhajali čez deželno mejo po prepovedano blago, zlasti po tobak, in ga nosili potem skrivaj svojim rojakom, ki so jim dali za to imena: prehajači, prelazniki, tobakarji in dr. Kdor je bil bolj hude jeze in še posebej kaj razžaljen, je šel, da se maščuje, v razbojnike. Taki so se radi pridružili turškim tolovajem („hajdukom“), ki so našo zemljo že odnekaj nadlegovali in so te ljudi z veseljem sprejemali, da jim kažejo pot in jim pomagajo s svojo vednostjo in dobrim svetom. Tolikega nereda in prestopanja zakonov država ni mogla mirno gledati. Pomnožila je ob meji straže in paznike; pod Gorjanci je postavila vojnarnice in čuvarnice, zastavila je z orožniki vsa pota in doline, vse soteske, vrhove in kobile. Tobakarji in razbojniki so potrebovali prav posebno srečo, da jih ni na potu nihče videl, ovadil in zgrabil. Redki, jako redki so bili tisti, ki so se priplazili mimo toliko straž in vohunov čez široko Kolpo in čez visoke Gorjance z živim truplom in zdravimi udi na Dolenjsko.

Neusmiljena tuja gospoda je vihtela svoj bič tudi nad Belo Krajino. Mlademu Poljancu, ki je delal tlako, veli osorni oskrbnik, ko se je začelo mračiti: Danes še nisem nikogar tepel, bom pa tebe, da se kmet ne

pa nemški oblastniki tudi niso skoro nikjer oživili in razvili, kajti strosili so svoje ogromne dohodke rajši na razkošne pojedine, velikanske pijače, lepe pse, konje in ljubice, lov, lišp in brezštevilne druge zabave. Gruntarji so nosili še ob nedeljah stare, grdo zakrpane prtene hlače; v opravi se niso razločevali dosti od beračev. Mnogi Podgorci so prišli v cerkev v debelih srajcah iz guzovine (tul), in ob dežju v plaščih iz bička ali ličja kakor divjaki. Kruh so jedli sploh zmesen iz najslabšega žita, dostikrat iz samega ovsa in prosa; iz grenke pire se je smatral že za veliko dobroto. Ali še Bog, če je hiša kak kruh premogla! Znane so mi cele in jako velike vasi, n. pr. Straža v prečinski župi, v katerih se je peklo samo pred največjimi prazniki. Razen krompirja in presnine se je kuhalo mnogo puste čičerke in cizare, katere se je zato veliko sejalo, ker Nemci od tako slabih pridelkov niso zahtevali desetine.

V tej neizmerni nesreči je ostal narodu samo en resničen prijatelj: naša poštena duhovščina, ki mu je vlivala na pekoče rane blagodejno olje krščanske tolažbe. Slava do nebes in poklon do zemlje tem božjim služabnikom in pravim tolmačem milih naukov našega nazaretskega učenika! Ali poleg njih so se oglašali tudi mnogi krivi preroki, ki so narodne zatiralce zagovarjali in zatirali brezvestno ž njimi vred svoje brate po Kristu in po krvi. Ti brezbožniki so imenovali krvavo sužnjost — sveto dolžnost! Na posvečenem kraju so se drznili lagati, da sta prišli v deželo tlaka in desetina — ne po tuji sili, hudobi in krivici, nego po vzvišeni božji volji! Kdor je verjel njihovim podlim, bogokletnim naukom, je moral misliti, da je ustvaril sam usmiljeni oča vseh ljudi in narodov Slo-

razvadi. Dasiravno ni imel najmanjšega razloga, udaril je fanta navsomoč z debelo palico po plečih. Poljanec pravi: Danes še nisem nikogar ubil, bom pa tebe, da se gospoda ne razvadi. To rekši dvigne motiko in razčesne oskrbniku glavo. Dobro vedoč, kaj ga čaka, pobegne v Gorjance. Blodil je po njih tri dni in tri noči. Tretjo noč zagleda v skalovju jamo in v jami luč. Pristopivši vidi na tleh umirajočega bolnika. Vpraša ga, kdo je. S slabim glasom veli bolnik: Jaz sem strojbar Hudobec. Poljanec se začudi in vpraša: Kaj pa strojiš v teh pečinah? Hudobec odgovori: Mrtvaške srajce. Mrliču, ki ni umrl po božji volji, slečem kožo in denem v stroj. Iz ustrojene naredim srajco. Kdor tako srajco obleče, živi brez strahu, da da bi ga ugonobil izlahka kak sovražnik. Vidi se ljudem tako grozen, da se nihče ne drzne mu približati, nikar se ga lotiti. Kdor bi ga hotel ustreliti, začela bi se mu tresti roka, da ga nikakor ne bi mogel pogoditi.

To čuvši se Poljanec obveseli in prosi Hudobca da bi mu ustrojil mrtvaško srajco. Hudobec veli, da je preslab; predno mine ura, bo moral umreti. Ako mu da, kar je na svetu največ vredno, bo precej ozdravel in mu željo izpolnil. Poljanec se prestraši in pravi: Ti si menda lakomen moje uboge duše? Zaničljivo se zareži Hudobec: Mar mi je tvoje garjeve duše! Take nesnage ne poberem, ko bi jo kdo za mano metal. Da bom zopet okreval, potrebujem košček tvojega življenja. Manj kot eno leto ne vzamem. Poljanec se zasmije: Jaz sem še mlad in bom še dolgo živel. Če bom smel v tvoji srajci nagajati gospodi brez nevarnosti, podarim ti izsrca rad eno leto. Ali kako pa

se more to zgoditi? Hudobec veli: Prav lahko! Vzemši škarje odstriže fantu nekoliko las in jih vrže v kotel črne vode, ki je stal poleg postelje. To vodo dobro premeša, potem izvleče iz nje trak. Na traku je bil voz. Hudobec odreže voz in ga vrže v kotel bistre vode, ki je stal na drugi strani postelje. Tudi to vodo dobro pomeša in se ž njo umije. Zdrav kakor riba skoči iz postelje in reče Poljancu, da naj malo počaka, dokler dobi mrliča, ki ni umrl po božji volji. Šel je iskat in našel je Vlaha, ki se je obesil iz srčne žalosti, da ni imel več preljubega luka pa niti denarjev, da bi si ga kupil. Hudobec Vlaha sname, prinese domov, odere in ustroji iz njegove kože mrtvaško srajco. Poljanec jo obleče na gol život. Bila je bolj mehka in tanka nego svila, da je ni nič čutil. Hudobec Poljanca dobro pogosti in mu veli za slovo: Srajca bo ostala cela in trdna eno leto. Kadar se ti razpade, pridi slobodno po drugo! Dal ti jo bom v isto ceno. Ali to te moram opomniti, da se ne smeš izneveriti pameti: bedaku moj dar ne pomaga.

Od veselja vriskaje se napoti Poljanec domov. Graščak izve, da se je vrnil ubijalec njegovega oskrbnika in pošlje ponj svoje biriče. Poljanec plane vanje in oni se ga tako ustrašijo, da hudo tepeni brez upora pobegnejo. Graščak pošlje ponj svoje sinove. Poljanec plane vanje in tudi oni se ga ustrašijo, da hudo tepeni brez upora pobegnejo. Graščak pride zdaj sam ponj. Poljanec plane vanj in žlahtni gospod se ga tako ustraši, da strepeta in mrtev obleži, še predno je padel nanj kak udarec.

Ob letu se Poljancu mrtvaška srajca raztrga, pa se napoti po drugo. Hudobec mu odstriže zopet ne-

koliko las in stori vse tako kakor prvikrat, na isti način mu ustroji in naredi tudi novo srajco. Celih trideset let je nosil Poljanec mrtvaške srajce in smel brez straha gospodo pretepati, grabiti njeno blago in ji nagajati in zabavljati, kolikor mu je srce želelo. Čez trideset let pride k Hudobcu poleg stare navade po novo srajco. Hudobec mu odstriže zopet nekoliko las in jih vrže v kotel črne vode. To vodo dobro pomeša in izvleče iz nje trak ali na traku ni bilo nobenega vozla. Maje z ramama veli Poljancu: Tvoj čas je potekel. Namenjeno ti je bilo 80 let. Trideset si jih dal meni, petdeset si jih ohranil sebi. Zdaj ti ostaje le še nekoliko tednov — ta ostanek je po stari pravici moj. To rekši zgrabi Poljanca in zadavi.

Ali skrivnost ni ž njim poginila. Bil jo je razodel nekaterim prijateljem in znancem. Kmalu so jo izvedeli tudi zatirani kmetje in hajduki. K Hudobcu se je jelo romati kakor na kako slovečo božjo pot. Mnogi so si dali narediti samo po eno srajco, da so se v nji maščevali, potem so pa odšli na Hrvaško in se hranili s poštenim delom do smrti. Marsikateri je pa šel k Hudobcu vsako letu po novo srajco, dokler ga ni zadavil. Ali so se Gorjanci zdaj oživili! Vse je mrgolelo po njih tobakarjev, vojaških begunov, domačih in tujih razbojnikov. Straže so pritiskale trdo za njimi ali kaj, ko niso bile kos mrtvaškim srajcam! Groza je bilo pogledati človeka v ti opravi. Nekaterim se je zdelo, da ima tri glave, drugim, da nobene, še drugim, da mrtvaško, nekateri so videli pač človeško glavo, ali ji je švigal iz ust, nosnic in oči višnjevi in zelen plamen itd. Prijetno, brezskrbno življenje se je začelo zdaj za tobakarje. Kdor je bil pameten in ni butal nalašč v

nevarnost, je delal slobodno, kar je hotel. S hrvaškim „duhanom“ so zakladali prehajajoči ne le dolensko stran, ampak skoro vso deželo. Povsod so imeli svoje ljudi, ki so jih skrivali in radi pogostili. Pili so v krčmah najboljšo vino in najlepša dekleta so jih ljubila. Znanci so se ž njimi brez konca hvalili in pripovedovali ponosno o stiskah, v katere so kdaj prišli, in o zvižčnosti in predrznem junaštvu, s katerim so se vsak pot iz njih izkopali. V podgorju so si dobili v vsaki vasi dobrih prijateljev, ki so jim dajali znamenja, če so jih straže zalezovale. Pokalo se jim je z bičem, žvižgalo na prste, vriskalo, pelo, streljalo, kukurikalo, ponoči se naredil na kaki višavi ogenj. Takih svaril je bilo mnogo in da se ne vzbudi sum, niso ostala zmerom enaka in istega pomena. Rabil se je tudi latovski jezik. Dostikrat se je razlegal po gorjanskih tokavah in dobravah čudni krič: Lantje-fate lazte-pate lah-strate le-grete. (Fantje pazite, strah gre!) Star tobakar je pravil, da je leže skrit v mrvi uganil po petju svojih znancev ne le to, da je straža v vas prišla, ampak tudi mimo katere hiše koraka. Na konci vasi se oglasi prijatelj: Nikdar ne bom pozabil očeta svoj'ga. Sosed po-prime: Oh kol'krat so mi rekli: Moj sin, le pit ga pojvâ. Tretji znanec, stanujoč na sredi vasi, nadaljuje: V te nove goré, k' so trte mladé . . ., in četrti prijatelj dovrši kitico na drugem konci male vasi: Ki vince rodé za take faj' možé! —

Malopomalem so se prekanjeni klateži z mnogimi stražniki — sam bogsigavedi, kje in kako — nekako seznanili in sprijaznili. Zmenili so se, da se kolikor bo moči ne bodo srečavali. Ker so se držale straže najbolj potov in steza, tobakarji so se pa ravno potov in steza

vedno ogibali, ni se moglo lahko naključiti, da bi se bili namerili drug na drugega. Zagledavši se oddaleč, so začeli oboji streljati ali na borišču ni ostalo nič mrtvih! Pripoveda se, da je neka podgorska krčma s tem obogatela, da so zahajali vanjo prav pridno tobakarji, obenem pa tudi — stražniki. Krčmar je dajal rad na vero tem in onim, ker ga za plačo ni skrbelo. Večkrat so pili in se veselili v enem koncu krčme prehajajoči, v drugem onkraj veže pa njihovi krotki preganjalci. Ta prijaznost je teknila dobro obema strankama. Marsikateri stražnik in vohun si je prihranil nekoliko stotin in si kupil hišico, katera brez posebnih prihodkov ne bi bila nikoli njegova. Dolenjskim fantom pa to znanje seveda tudi ni škodilo. Podgorci sploh trdijo, da zveden tobakar ni bil nikoli nobeden ujet, ne ustreljen. Ta nesreča je doletela samo kakega pijanca in nerazumnega mladiča, ki se je preveč zanesel na mrtvaško srajco.

Sreča je rada zapustila tudi nespametne tolovaje. Turški hajduki so privršali v šempetersko župo in oblegli Stari grad. Grajski brambovci so se jih silno ustrašili. Zaklenivši vrata so pričakovali naskok in svojo smrt. Ali Turki so se zavalili pod zidovje, pili kavo in duhan in čakali, da bi se kristjani podali kar sami, brez boja. Bil jim je res že ves živčevje pošel, pa si izmislijo zvijačo. Imeli so še dva panja čebel. Ta dva panja vržejo na Turke. Pikajočih čebel se bedaki tako prestrašijo, da sramotno in brez plena domov pobegnejo. Brez uspeha so se zaganjali Turki iz tega razloga tudi v visoki grad v Kostanjevici, ki je bil lastina Marka Psa.*)

*) Tega gradu ni več; kdaj se je podrl, se ne ve. Prostor, na katerem je stal, ima zdaj kostanjeviški trgovec, g. Gač.

Ta Marka Pes je bil glasovit strelec. Menda ga je zmešala mrtvaška srajca, da turškega poveljnika („harambaše“) samega ni mogel pogoditi ali odstrelil mu je z vilic — kapuna! Ta umetnost butastega Turčina tako preplaši, da odide še tisti dan tudi brez plena in slave. —

Starejši ljudje dobro pomnijo, kako hudo so se sprijeli na sredi pota med Novim mestom in Toplicami turški razbojniki in cesarski vojaki. Turčin se je straži zaničljivo pačil in jo dražil. Vojaki pomerijo in ga ustrele. To je bilo prvikrat, pa tudi zadnjikrat, da je straža kakega razbojnika ugonobila, ujela pa ni nikoli nobenega. Hajduki so se za brezumnega tovariša hitro in strašno zmaščevali. Ubivši štiri lepe vojake so šli brez druge izgube in nadleže z obilim plenom domov. Po priliki pred petdesetimi leti so prišli turški tolovaji tudi pred Gracarjev Turen. Ljudje so se domislili in jim povedali, da je poln vojakov. Turki laži verjamejo, zboje se in odidejo. Sedanji gospodar temu v rajskem kraju stoječemu gradu je naš vrli gospod Dragotin Rudež. V spomin turškega pohoda se vidi na velikih vratih grajskega poslopja dobro naslikano krdelo divje gledajočih Bošnjakov in med njimi dolenski kmet, ki jim mora pot pokazati. — Mnogo bolje nego teh hajdukov se spominjajo Dolenjci turške druhal, ki je pri lomastila menda 1827. v Brajtenov, grad v prečinski župi. Vodil jo je radovoljno domač človek, Stražan, ki je služil prej v gradu za hlapca. Napad se je vršil o mraku in grozne reči se o njem pripovedujejo. Gospodarja ni bilo doma. Vsa družina se je nahajala v smrtnem strahu in v smrtni nevarnosti. Zvesto hišno Marijo so razbojniki po divjaško mrcvarili in jo hoteli

so dobili, nekako potolaženi niso delali po hiši veliko kvara. Kmalu prihiti močna straža in hišo obstopi. Ko jo harambaša začuti, plane iz veže, zacepeta s toliko silo ob prag, in zarentači nad njo tako gromovito in oblastno, da se, kakor da bi bilo med njo treščilo, na vse strani razkropi in pobegne. Druga straža pa je prežala na hajduke v samotnem kraju na Gorjancih. Njen vodnik spleza na bukev, da bi videl, če se že prikazujejo. Ko zagleda v mrtvaških srajcah korakajoče pošasti, se mu zavrti v glavi, pa se zruši vznak na kamenita tla in ubije. Zdaj se prestraši tudi straža in pobegne.

Taka sramota pade na orožnike tudi blizu Težke vode. Na cesti je stalo do šestdeset stražnikov, ko pride iz goščave kakih petnajst hajdukov, poveljnik obledi in zapove svoji četi s tresočim glasom, da naj se umakne v dolino in skrije. Kaj ga je tako prestrašilo, ni hotel nikomur povedati. Proti svojim poglavarjem se je neki izgovoril, da ima lepe fante za parado, ne pa za to, da bi si blatili svoje čedne roke ob gnusno tolovajsko sodrgo. Za nagrado svojega viteštva je dobil odpustnico — in pokojnino.

Marsikomu se bo zdelo nemogoče in vendar-le je res, da je prikorakal kdaj posamezen Turčin celo — v Novo mesto! O zadnjem, ki je bil tako samopašen, govore še zdaj dostikrat stari meščani. Jaz pa bom povedal nekoliko besed o tistem hajduku, ki se je prikazal v mestu pred sto leti, predno je ukrotil za nekaj časa turško predrznost slavni Lavdon. Turčina je ustavil na mostu mestni birič in ga vprašal za popotni list. Hajduk izvleče dolg samokres in mu ga pomoli pod nos in pravi: „Čakaj, zdaj ti bom pa pokazal tudi pero,

zaklati, ker ni povedala, kam je skrila gospod denarje. Pravi, da so bili v obraz vsi črni in tako zverski in grdi, da sam peklenščak ne more biti bolj grd in ostuden. Izmed dekel se je skrila ena za dimnik. Tudi ta reva še zdaj živi. Od straha, ki ga je takrat prebila, se ji trese ves život že petinpetdeset let! — Graščak se je bal dolgo tudi za Luknjo. Izmed podložnih kmetov izbral in oborožil je do trideset korenjakov, ki so hodili ponoči v ta grad na stražo. Z enim teh bivših grajskih čuvajev sem se seznanil in ga vprašal, kako bi bili vzprejeli Turke, ko bi bili prišli. Mož mi odgovori: Lukenjski gospod je moral Boga hvaliti, da jih ni bilo. Pol bi nas bilo steklo domov, druga polovica pa bi bila bržkone rajši pomagala tolovajem nego gradu!

Kadar so pridivjali v kak kraj razbojniki, skočilo je vse pokonci: vaščani pa tudi meščani so dostikrat po cele noči čuli in čakali. Razen orožnikov so hodili stražit tudi kmetje, ali hajdukom so bili sploh po priliki ravnotako nevarni kakor lukenjski čuvaji. Večkrat se je pripetilo, da so Turki, opleniški kak grad ali kako vas prisilili te kmetiške stražnike, da so jim morali nositi nagrabljeno blago čez strme hribe po več ur daleč! Ali kdo bo izbeganim revežem kaj takega zameril? Bolj čudno je bilo ponašanje oboroženih in orožju vajenih pravih straž. Kdajpakdaj so prav dobro vedele, kje se nahajajo razbojniki, ali mrtvaška srajca jim je tak strah delala, da se niso drznili jih nadlegovati.

Podgrajskemu duhovniku so se bili hajduki sami napovedali. Pustivši jim na mizi stotak in sodec vina, pobegne gospod na bližnji hrib in pošlje po stražo. Razbojniki vzamejo denar in popijo vino. S tem, kar

s katerim mi pišemo. Iz nožnice izdere dolg, krvav nož. Birič se strese in omedli. Turčin se je začel šetati bahato po Novem mestu in mu je razgledal natanko vse prostore in prostorčke, vse ulice in uličice, vse hiše in hišice. Šel je potem v prodajalnice. Po svoji navadi je plačal v nekaterih več nego se je zahtevalo, v nekaterih pa tudi nič, kakor se mu je baš zljubilo. Nakupivši vsakršnega blaga, je jel hoditi po krčmah in je obral vse od prve do poslednje. Kratkočasil in gostil je v njih sebe pa tudi marsikoga drugega. Najbolj čudno je bilo to, da se je videla njegova mrtvaška srajca grozna samo možem, ženske pa se niso kar nič bale. Gnetle so se k Turčinu vse stare, pa tudi mnoge mlade device in celo nekatere zastavne mamke. Ali kako sladko pa je znal tudi govoriti za vsako uho in srce, kako zapeljivo namigavati z desnim očesom in brkom, kako presrčno se smejati, kadar je hotel pokazati svoje lepe, bele zobe! Ko se je dovolj nagostil in našalil, se je napotil tudi v slovečo kapiteljsko cerkev. Dal si je prinesiti na sredo cerkve stol in lulo, pa se je usedel in pihal, da je bila kmalu vsa cerkev zakajena. Ko pride cerkovnik s škrabico, vrže vanjo polno pest rumenih zlatov, enega pa da še povrh za trud cerkovniku. Po maši pa si je najel kočijo in se odpeljal nazaj proti beli Turčiji. Pustil je v mestu marsikatero solzno oko in ranjeno srce. Tiste device in mamke, ki niso mogle premagati prevelike bridkosti, so se priporočile Bogu in šle za njim. Staro poročilo trdi, da so brdkega Turčina najbolj pogrešale in se usule najprve za njim svojega bližnjega že od nekdaj brez hinavščine ljubeče — breške tercijalke.

13. Jutrovica.

Kranjska dežela je slovela nekdaž za bogato kakor malokatera druga. Rodila je od konca do kraja obilo najlepšega žita in najzlahtnejšega vina. Ljudje so jedli pečenko in potico, pili starino in spali na pernicah. Na Kranjsko so prišli trije stari romarji: sveti Trije kralji. Oglasili so se najprej pri gorenjskih kmetih. Kmetje so dali vsakemu kos ajdovega kruha, kupico mrzle vode in za posteljo strnen otep. Rekli so tudi vpričo njih, da vlačugarji še take postrežbe niso vredni. Za ta greh je Bog hudo kaznil gorenjske kmete. Strnenega žita dosti pridelujejo, ali ostaje jim samo slama za posteljo: zrnje morajo prodajati, da zadovoljijo s skupljenim denarjem gospodo. Jesti jim je treba ajdov kruh, ker boljšega niso vredni. Zemlja jim je nehala dajati vino, katerega niso privoščili svojemu bližnjemu. Ostala pa jim je dobra mrzla voda in tudi pravica, da smejo pri njej, kolikor jih je volja, peti, gosti in plesati! Sv. Trije kralji so se mudili še dalj časa na Gorenjskem. Šli so zaporedoma k vsem stanovom. Ljudje so jih sprejemali mrzlo in zaničljivo; samo pop, rezar in konjederec so jim dali drage volje vse to, kar so sami imeli in uživali. Zato pa je te tri tudi Bog blagoslovil in jim povrnil dobroto z dobroto. Podaril jim je dober kruh in zaslužek ne le doma, ampak po vsi soseščini. To je vzrok, da dobiš gorenjskega duhovna po vsem Kranjskem, pa tudi po bližnjih škofijah; ravnotako si delata dobičke po širokem svetu gorenjski rezar in konjederec.

Spoznavši Gorenjce so se napotili sv. Trije kralji na Dolenjsko. Kmetje se jih niti tam niso obveselili. Dali so vsakemu kos zmesnega kruha iz ovsa in prosa, kupico najslabšega vina in za posteljo ječmenov otep. Obenem so zabavljivo godrnjali, da je za berače vse dobro. Bog je kaznil tudi dolenjske kmete. Odslej so morali jesti zmesen kruh od ovsa in prosa, ker je za nje vse dobro. Vino, katero jim je trta rodila, je bilo zvečine tako kislo in prazno, da so je imenovali sosedje: cuckovec, cviček, zvižgalec, zelnica, nedolžna kri. Razen ječmenove slame za posteljo jim je resda tudi ostala ječmenova kaša, ali ne za slast in veselje. Pustega „bizgeca“ se boji kmet in družina, celo berači ga preklinjajo. Sv. Trije kralji so pohodili tudi na Dolenjskem vse stanove. Po krščansko sprejeli in pogostili so jih samo oskrbnik, sebenjak in kuharica in Bog je te tri stanove blagoslovil. Če se dolenjskemu oskrbniku ne ljubi več služiti, si kupi graščino in če se prodaje kakemu kmetu grunt, kupi ga sebenjak. Dolenjskim kuharicam ponujajo dobro službo domača in tuja gospoda: nahajajo se po Ljubljani in Zagrebu, po Gradcu in Trstu in marsikatera se je že prav na bogato omožila in se povzdignila za gospo.

Kranjska nepriljudnost in skopost se je razglasila in razvedela po vseh deželah in narodih in vzbudila do Kranjcev splošno nejevoljo in sovraštvo. Če pride kranjski revež na Štajersko ali drugam, pitajo ga povsod z vlačugarjem in beračem in gonijo brez usmiljenja iz hiše. Ako dobi kak dar, ne dado mu ga iz dobrega srca, ampak zato, da se nadležnika iznebe. Tako se morajo pokoriti zdaj za grehe hudobnih sprednikov ubogi vnuki!

S Kranjskega so popotovali sv. Trije kralji na Hrvaško. Proti večeru so prišli v borno vas Mrakovico. Ime je dobila od tod, ker je sijalo solnce komaj pol ure nanjo. Od ene strani so zapirali dolino strmi Gorjanci, od druge pa navpična gola pečina, ki je kipela še čez oblake. Ko so videli blagi Mrakovičanje stare romarje, smilili so se jim prav v srce in vabili so jih k sebi vsi od prvega do poslednjega. Sv. Trije kralji so šli k županu, ker jih je bil prvi zagledal in povabil. Njegova žena jim je prinesla vse, kar se je dobilo dobrega doma in pri sosedih: slanine, pleča, bravine, pečenega purana in še marsikaj družega. Pripravila jim je tudi dobre postelje, za vsakega mehko pernico, da se jim trudni udje slaje odpočinejo. Ko pa se je storila noč, je postavil župan prednje debelo voščeno svečo; katero je bil kupil pred praznikom svetih Treh kraljev, da je gorela na čast tem svetnikom in pred njihovo podobo. Stari romarji so se pomenkovali preprijazno ž njim in z vso njegovo rodbino. Pripovedovali so jim o svoji domovini, o srečni jutrovi deželi, ki se zove jutrova zato, ker jo obseva solnce od ranega jutra do poznega mraka. Pravili so jim o vseh prerazličnih žitih in sadežih, ki v njej dozorevajo in o neskončni slasti in dobroti njenega vina, kateremu ni najti enakega pod božjim solncem. Župan vpraša svoje goste, če je jutrova dežela ravna ali gorata. Najstarejši romar mu odgovori: Proti zahodu poteže se dolga gora, kakor vaši Gorjanci, ali skloni se ji dvigujejo povsod tako polahkem, da se komaj pozna: hude strmine, ki se ne bi mogla obdelavati, ni nobene. Proti vzhodu pa se širi, dokler oči neso, najkrasnejša ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, prijaznimi holmci in zeleno dobrovo. Da me boste

nikdar skrivala nesrečni Mrakovici solnca. Gorjanci so se nagnili na stran, njihove puste strmine so se izpremenile v prisojne in položne rebri, ustvarjene kakor nalašč za uspešno rast božje kapljice — najplemenitejšega pridelka na vsem neizmernem prostoru naše slavjanske domovine. Pod Gorjanci in njih odrastki pa se je širila proti Metliki, Karlovcu in Zagrebu prerodovita ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, cvetnimi lokami, košatimi vrtni, prijaznimi holmci in zeleno dobrovo. Uboga Mrakovica si je brzo opomogla in razcvetela. Zaselila je s svojimi prebivalci slavno Vivodino in vso bogato krajino, ki se razprostira tja do Jastrebarskega trga. Ali vnuki niso ohranili v vseh rečeh nedolžnih нравov, ki so dičili in osrečili staro Mrakovico. Njihovi grehi so zakrivali, da se je čista podoba jutrove dežele na mnogih mestih okrušila in pohabila. Semtertja kaže zdaj mesto prijaznih dolcev blatne jarke, mesto ljubkih, povsod plodonosnih bregov odrte robove in strme klance. Tudi še marsikatera druga milina in lepota se je na nji popolnem izbrisala ali vsaj zamazala. Vendar pa ji je ostalo še dovolj čudovito dražestnih črt in oblik, da se domisli človek brez truda prvotnega obrazca najsrečnejše zemeljske krajine. Vivodinska in druga sosednja vina slove še zmerom daleč preko mej hrvatskega kraljestva. Tovorniki hodijo ponja o dobrih letinah iz vseh krajev in koncev, ker so uverjeni, da slajših in močnejših ne bi nikjer dobili. Ali ponja hodijo tudi o slabih letinah, ker jih uči izkušnja, da se vivodinska in sosednja vina upirajo skoro vselej zmagovito vsem nepogodam in udarcem vremena in letnih časov. Božji blagoslov pa se usiplje Hrvatom z obilno mero tudi na polje in vrte, na hleve in dvore.

laglje razumeli, vam bom pokazal z voskom, ki se je nakapljaj od sveče, vašo deželo in jo z našo tako zenačil in poravnal, da ne bo ostal med njima noben razloček. Pazite! Tod gredo strmi Gorjanci; tod se vleče dolga, žalostna tokava, v kateri stoji vaša Mrakovica in na tej strani moli proti nebu navpik ta nesrečna, ogromna pečina, ki jemlje dolini svetlobo in gorkoto blagodatnega solnca. Najprej se morajo Gorjanci tako nagniti, da se bo dobilo dovolj pripravnega prostora za vinstvo in senožeti. O teh besedah pritisne čestiti starec voščeni kupček, ki je pomenil Gorjance in zdajci se začuje proti zahodu strašanski polom, kakor da bi se bil podrl mogočen hrib. Potem se dotakne drugega kupčka in veli: Ta vaša navpična skala ni za nikako rabo, treba jo je povse odstraniti. To rekši potlači in razplošči okapke, ki so pomenili navpično pečino, da ni ostalo nič višave, obenem pa se začuti grozovit potres, kakor da bi se bila navpična skala utrgala in pogreznila v zemljo. Po tej šali se dvignejo stari romarji, žele županovim lahko noč in gredo spat. Župan pa pravi ženi: Poglej čudo! Prisijal je mesec, katerega nismo v tem hramu še nikoli videli. V spanju so se mu prikazali sv. Trije kralji, zahvalili ga za postrežbo in blagoslovili. Zjutraj ga zbudi žena in veli: Poglej novo čudo! V hram nam je prisijalo solnce, ki ga Mrakovica dopoldne še nikoli ni videla! Ko je župan pogledal, če so dragi gostje že vstali, je našel postelje prazne, videl pa je skoz okno vso neizrečeno krasno podobo jutrove dežele, katero so zapustili. Zdelo se mu je, kakor da ga je prenesel kak božji angel iz mrtve puščave v nebeški raj. Navpična skala je izginila brez sledu, kakor da bi ne bila

14. Kresna noč.

Baron Ravbar je bil mogočen in bogat gospod. Kmetov je imel, da sam ni vedel koliko in dohodkov je od njih dobival, da ni mogel vseh spraviti. Gospa baronovka pa se te sreče kar nič ni veselila. V enomer se je jezila in godrnjala, da se ne more ne prijetno izprehajati, ne sladko počivati, ne mirno spavati, ker jo nadlegujejo po dnevu muhe, zvečer komarji, po noči pa bolhe. Rekla je baronu: Bog je ustvaril kmeta za to, da nam streže in življenja težo polajšuje. Če nam daje desetino in gorščino, zakaj nam ne bi dajal tudi muh, komarjev in bolha, da se krvoločni mrčes zatare? Kaj nam hasni pravica, ako je ne rabimo? Baronu Ravbarju so se zdele te besede jako pametne, pa je sklical svoje kmete in jim napovedal nov davek: od zemljišča vsako leto po tri mernike muh, po tri merice komarjev in po tri merice bolha. Kmetje se niso hoteli upirati in začeli še tisti dan loviti živali, ki so ubogo gospo baronovko tako neusmiljeno ujedale. Svojeglavec Martinek pa je dejal: Lov je gosposka šega in pravica. Kadar bom začel jaz loviti, pojdem najprej na grajske sršene; od muh, komarjev in bolha ne bo dobil baron Ravbar od mene nikoli bere. Podrepniki poroče gospodu, da se Martinek punta. Baron ga je dal hudo pretepati najprej v gradu, potem na sredi vasi v svarilo drugim. Ker palica ni zmogla, jel ga je ječiti in postiti in ga držal v trdnem zaporu cela tri leta. Žena Urša umrje Martinku od straha in žalosti, on pa le ni nehal trditi, da pojde lovit najprej grajske sršene; od muh, komarjev in bolha pa ne bo dajal baronu nikoli bere.

Hranijo se lahko nele s kruhom, ampak tudi s svinjino in bravino, s tolstimi purani in vsako drugo kuretino. Pernate postelje vidi osupnjeni popotnik v najpreprostejših kmetskih kočah, v katerih bi pričakoval komaj slamnate. Ta rodovitost in to bogastvo sta dar božje milosti, katerega so prinesli sveti Trije kralji gostoljubni hrvaški zemlji. In božji blagoslov ji bo ostal, dokler bodo ohranili bratje Hrvatje zlata svojstva in plemenite navade svojih očetov: spoštovanje starosti, ljubezen do bližnjega, priljudno postrežnost proti znanim in neznanim, domačim in tujim gostom in popotnikom. V spomin svetih romarjev, prišedših iz jutrove dežele in velike sreče, katera je došla po njih Mrakovici, izgubila je ta vas svoje staro, tako otožno ime: začela se je zvati in se imenuje še dandanašnji Jutrovca ali Jutrovica.

Opomnija. Kdor bere to povest, bi mogel misliti, da stoji Jutrovica pod Gorjanci v lepi, rodoviti ravnini, kar pa ni res. Nahaja se v goratem in zelo kamenitem okraju, ki je na vse strani krasno odprt in za vinstvo neizrečeno pripraven. Povod bajki je dala brez dvojbe ta prisojnost in dobrota vina, še bolj pa nenavadno ime Jutrovica. Ta vas je zdaj precej borna in menda nikoli ni bila dosti bogata. Ljudje so mi sami pravili, da žita ne dobe dovolj za svojo potrebo in če ne rodi vino, da morajo stradati. Tedaj so osrčili Mrakovičanje s svojim gostoljubjem bolj druge Hrvate nego sebe in svoje obližje. Od Novega mesta do Jutrovce je sedem ur, od Metlike tri. Cesta je od Kranjske Radovice dalje tako grda in zanemarjena, da pač ni vredna tega imena.

Ko ne zmoreta Martinka niti dolga ječa in post, pošlje baron po komisarje, da bi pravdo dokončali. Komisarji so bili pravični in modri možje. Vse jutro in dopoldne so majali z glavo in govorili: Kmet ni živina, treba ga tlačiti po pameti, ne pa po trmah hudo-mušne babe. Opoldne jih je povabil baron na gosposko kosilo. Jedli in pili so v slast, da še nikoli tako. Med kosilom so se malo premislili in spoznali, da je kmet le živina, ki se mora čvrsto krotiti in brzdati. Po obilni in dobri pijači pa so svojo misel tako obrnili, da je kmet še mnogo hujši od vsake zverine in da je novi davek njemu koristen in potreben. Pravdo so razsodili, kakor je baron sam želel: da je Martinek velik hudo-delec in da ima gospod pravico, vzeti mu hišo in zemljo in ves drugi imetek; če ga je volja, naj mu obrne slobodno tudi žepe in iztrese iz njih drobtine.

Baron Ravbar je izvršil ostro sodbo še tisto uro. Vzel je Martinku hišo in vse, kar je bilo v nji in zunaj nje, potem pa izpustil nanj svoje hlapce in pse, da so ga odterali iz vsega okraja gospodove posesti in oblasti. Ali na svetu je ni nesreče, da ne bi bilo v nji tudi kaj sreče. Baron Ravbar je bil obrnil Martinku žepe in iztresel iz njih drobtine, ali ni iztresel tiste reči, ki je bila v njih najboljša: dragocenega zrnca praprotnega semena. Za ta zaklad pa niti Martinek sam ni vedel. Prišel mu je v malho še pred zaporom najbrž v hosti, ko je spravljal nastilo in se mu zapičil v kot žepa tako trdno, da ni padel na tla z drobtinami.

Ubogi pregnanec je šel po svetu brez denarja, pa tudi brez tolažbe in upanja. Prositi se je sramoval, sami od sebe pa mu niso hoteli rojaki nič pomagati.

Zvečer je prišel do ljudi, ki so se shajali na griču, da bi kres žgali. Martinek bi se bil rad pridružil. Ljudje pa so ga po strani gledali in vprašali: kje imaš kaj vej iz svojega gozda, kje potico iz svoje peči, kje vino iz svojega hrama? Pri nas ni navada, da bi žgali kres berači. Če se hočeš ž njim kratkočasiti, pojdi v Gorjance! Tam boš spalil lahko cel seženj drv, da ti ne bo nihče branil. Martinku se je inako storilo, da ga gonijo rojaki v goro, hotel pa je vendarle storiti, kar so mu svetovali, potem pa pobegniti v hrvaško deželo, ki ni poštenega Kranjca še nikoli zavrgla. Na potu ga ugleda konjederec. Možu se je žalostni begun smilil, pa mu je dal vina in potice in glogovo palico, da bi se grede navkreber na njo opiral. Ta palica je bila vsa zapuščina starega berača, ki je pri konjedercu umrl. Martinek jo vzame in se začudi, da je tako težka. V Gorjance je hodil tri ure; pol ure predpolnočjo jim je došel do vrha. Tam si je nalomil suhih in zelenih vej, zložil grmado in jo užgal. Lepše od drugih je gorel njegov kres, vsi Dolenjci so ga gledali in se popraševali, kaj pomeni ogenj na Gorjancih, ki ga niso ta večer še nikoli videli. Ko pa je opolnoči kres dogorel, odkrilo in pokazalo je drobno zrnce praprotnega semena osuplemu Martinku vsa neskončna čuda, čarobe in skrivnosti Kresne noči, katere je poznal dozdej samo po pripovedkah svoje rajnke tete in pestunje. Razodeli so se mu najprej brezštevlni zakladi, ki to slavno noč gore: z rumenim plamenom, če so zlati, z belim, če so srebrni. Svetli, rumeni ognji so švigali v razvalinah Miklavževe cerkve, nad sv. Jedrtjo na najvišjem vrhu Gorjancev, pri glasovitem Krvavem Kamenu, pri studentu Gospodični, na Mihovskem hribu pod podrtinami starega

grada proti Koroški Vasi, za Cerovcem, tam kjer je stala nekdanj steklarna, na Ljubnem pri cerkvi sv. Vida, na Potavrhu brez dvojbe na tistem srečnem kraju, na katerem se je rodil sveti Feliks. Ali vso to lepoto prekosala je bela svetloba veličastne ognjene reke, ki se je vila pod Sv. Miklavžem od Mrzle Drage čez vso Kukovo Goro (srednji, najmogočnejši del Gorjancev) tja do nove ceste, po kateri se je vozilo oglje za graško tovarno gosp. Fridava. Martinek ni vedel, bi li se čudil bolj ogromnosti, ali nepopisni krasoti in vid jemljočemu blesku te prikazni. Ker je Gorjance in njihova čuda poznal, je pogodil brez dolgega premišljevanja, kaj pomeni ta čarobni, iz nepreštetih, belih plamenov sestavljeni pas: da se skriva pod njim srebrni breg velikanskega jezera, ki napolnjuje Kukovo Goro in bi brez njega predrlo hribovje in zalilo dolenjski raj, dražestno in blagoslovljeno dolino, katero namaka in gnoji mirna in ribovita slovenska Krka.

Ves zamaknjen v sijajne luči in silno bogastvo, katero leži pod njimi, je pozabil Martinek popolnem sebe in svojega obližja, dokler ga ne predrami in prestraši dolg plamen, ki mu je oblizoval desno roko, držečo beraško palico. Ko palico izpusti, se odtrga od roke tudi plamen in Martinek se preveri, da mu je tudi ta svetloba pomenila in oznanila — zaklad! Palica je bila napolnjena z zlati od enega konca do drugega! Kupiti bi si mogel zanje še mnogo lepši dom, nego mu ga je ugrabil baron Ravbar. Tako se je iznebil srečni Martinek bridkih skrbi, ki so ga morale in je ves vesel začel premišljevati, kje bi se naselil, in kako bi porabil svoj lepi denar, da bi mu največ zalegel.

Že se je hotel napotiti navzdol proti Hrvaškemu, kar mu vzbudi pozornost nova prikazen Kresne noči: coperniki in copernice, ki so leteli ravno na Klek k svojemu poglavarju Satanu, da se mu poklonijo in se udeleže poleg stare navade njegove nocojšnje večerje in veselice. Vršali so od vsakod, tod posamezni, tam jatoma. Bilo jih je brez števila, vsakega stanu in vsake dobe. Nahajali so se med njimi: vaše gnade, dolenski graščaki, prošt in nekateri drugi duhovniki, nune, kmetje, obrtniki, plešasti starci, ki se od slabosti niso mogli ne obuti, ne sezuti, maloletni paglavci, komaj dorasli za pastirje, košate gospe v šumeči, svilnati opravi, šibke gospodične, prešinjene po sredi života kakor hostne mravlje, brezzobe, ostudne babe, sama kost in koža, s peklensko zlobo v mrklih očeh in na zgrbančenem obrazu. Nekateri so jahali na kozlih, drugi na burkljah in metlah. Z Mokrega polja so se dvignile tri copernice na čvrstih fantih, katerim so bile botre in so dobile s tem oblast do njih, da so jih smele obrzdati in zasesti. Dva poglavita gospoda, Hmeljniški in Klevevški, sta se šopirila na težkih plugih, s katerima se bosta na Kleku pobahala, da uprezata vanju mesto konj in volov svoje kmete. Na vsa usta se je zasmel Martinek proštu, ki je jezdaril pootročje na palici. Tudi on se je rad ž njo pohvalil, da jo vihti brez milosti in nikdar ne utrudivši se nad razbitimi hrbti svojih podložnikov. Največ je bilo takih, ki so se bili namazali pod pazuo s hudičevo mastjo in leteli prosto, brez opore: coperniki vsi narobe oblečeni, z obrnjenimi žepi, copernice pa nakazno razmršene, držeč z levo roko do rame dvigneno krilo, s copato na desni nogi, z desno roko in boso levo

nogo pa mahaje in poganjaje se, kakor da plavajo. Posebno zanimiva jaharica je bila krčmarica Janezovka, katero je Martinek poznal: sedela je na pošastni, velikanski svinji. Neznansko pa je ostrmel, ko je zagledal med copernicami svojo sosedo in botro Skumaraho. Tudi ona ga je zapazila in se mu zabavljivo zakrohotala: Dober večer, srček! zdaj me boš pa nesel. Že mu je hotela skočiti na rame, kar se ji pokaže v njegovi roki glogov les, coperniški strah in trepet. Zdaj odleti po bliskovo, kakor da bi se bila na gada namerila in šine nazaj gori med drugarice, katerim se je mudilo, pa so frčale z viharo silo in naglostjo proti zaželenemu hribu k svojemu zapovedniku in ženinu.

Ko so dospeli na shodišče vsi coperniki in copernice, se razpoči s strašanskim treskom mogočni Klek in veličastveno se dvigne iz njega sam peklenski Satan, ogrnjen v dolg, rdeč plašč, z bleščečo krono na rogati glavi. V krono je bil vdelan prežlahten kamen, ki je sijal svetleje od poldanskega solnca. Z Gorjancev se Klek prav dobro vidi, ali je do njega še mnogo mnogo ur hodá. Pri čudoviti luči tega kamena pa je Martinek natanko razločil tudi najmanjšo stvarco, ki se je na njem nahajala. Na čarobni gori se je širila prostorna planjava. Na sredi planjave je stala silna kamenita miza, okoli nje pa borni črevljarski stolčki za goste. Okoli mize je bilo velikansko plesišče, po katerem se je vrtilo lahko v isti čas mnogo tisoč plesalcev in plesalk. Za plesiščem so se dvigali okroginokrog visoki odri, na katerih so ležali črni mački — peklenski godci! Satan pregleda zbrano vojsko svojih prijateljev in se usede na zlati prestol.

Gostje pridejo, klanjaje se, eden za drugim k njemu in ga poljubijo, ali ne po človeški navadi spredaj in v obraz!

Ko se pozdravljanje dovrši, mu začno pripovedovati znamenite novice, ki so se preteklo leto pripetile in zasluge, katere so si za njegovo kraljevstvo pridobili. Prošt, katerega je poklical predse prvega, je poročal tako: Jaz trdim, da se da kmetu samo s palico kaj dopovedati, ker drugega jezika ne razume. Tega pravila se držim stanovitno, odkar me je grajska oblast doletela. Imel sem samopašnega podložnika, ki se je ustil, da ni dolžan tlake delati, ker je niso delali niti spredniki. Dal sem ga mazati, in ker je gonil vedno isto, da ni tlačan, sem dejal: Le še! le še! Brisali in božali smo ga, dokler ni utihnil. Utihnil je pa zato, ker je bil — mrtev!

Satan objame prošta v znamenje in dokaz svoje zadovoljnosti.

Na izpoved pristopi dolg, suh mož v težki halji. On veli: Jaz sem Šišman Habakuk, učenik v Novem mestu. Ljudje pravijo, da sem jako pobožen, ali upam, da me zaradi te māroge ne boš zavrgel. Dijaki se ne nauče od mene dosti koristnega, ali odgajam jih zdušno za podle, preponižne slugе in izdajalce. Kdor hoče mladino korenito izpriditi, ji mora izruvat iz srca najprej prirojeno prijaznost, zaupljivost in odkritost. Zato jim ostro zapovedujem, da se morajo neprenehoma slediti, opazovati, tožiti in ovajati. Z največjim veseljem preganjam tiste, ki se razgovarjajo po slovensko. Pokorim jih s šibo, zaporom, postom, dvojkami in trojkami. Kadar gredo domov v svoje stanovanje, jim obesim na hrbet „lesenega osla“, da

jih lahko vse mesto vidi in zasramuje. Gotovo mi boš potrdil, da se da na tak način najbolj uspešno vcepiti in širiti zaničevanje materinega jezika in slovenske narodnosti.

Satan zavrisne: živio! Krasno si mi razložil, kako premeteno pomagaš tujcem ubijati svoj narod — narod, ki je po svoji bistrournosti, pridnosti in poštenosti vreden in sposoben, da bi živel še tisoči let. Tvoje upanje je pravično. Kdor ima tako sijajne zasluge za tujce in za peklo, sme se s pobožnimi vajami brez zamere kratkočasiti.

Vaša gnada, Zaloški Tone, kaj boš pa ti povedal? Tone odgovori: K tebi sem prišel nocoj že zato rad, da se bom vsaj enkrat zastonj navečerjal. Oh, zabele in krompirja mi gre doma toliko! Za denar me trdo vede. Veliko veliko let že stiskam in varujem, pa se je nabralo komaj bornega pol milijončka. V kletih mi leži do deset tisoč veder vina ali me je strah natočiti si ga več nego malo merico, toseve, najslabšega. Pa kaka nesreča me je letos zadela! Sod najžlahtnejše starine mi se je izkobinil. Izliti jo kar tako, zdelo se mi je škoda, pa sem dejal: naj si oslade usta moji tlačani. Jeli so piti in vriskati, potem pa cepati kakor muhe. Nekateri so zopet vstali in čez veliko tednov okrevali, nekateri se pa niso nikoli več prebudili. Preiskave za to ni bilo. Čemu neki bi se gospodje zastonj trudili! Sodniki ne bi bili niti mrtvih oživili, niti mene kaznili. Zdaj vidiš mojo revščino. Izgubil sem cel sod najboljše kapljice, potem pa še toliko koristnih delavcev. Joj meni!

Satan potolaži Toneta, potem pokliče predse graščaka Mačkovskega. Tudi ta gospod mu potoži svojo

nadlogo: Imel sem zanikrne in brezvestne sprednike. S kmeti so se bili tako pogodili, da jim bodo dajali vsako leto mesto drugih davščin od grunta samo po osem goldinarjev. Ta dogovor je bil poguba za grad pa tudi silno pohujšanje za druge kmete. Jaz sem se zaklel, da ga moram odpraviti. Ali to ni steklo zlahkoma. Ljudje so se upirali z rokami in nogami, trebalo jih je čvrsto pritisniti. Ali smo jih topli, bičali, postili, ječili in rubili! Šele to leto sem zmogel in jih ukrotil. Ali nagajivo naključje mi je nakopalo strašno nepriliko. Trije kmetje so mi v ječi umrli, svet me je razvpil za morilca in razbojnika. Ti grdi besedi sta mi doneli na ušesa, kjerkoli sem se pokazal. Mislil sem, kako bi se opral in tudi se domislil. Jel sem dajati vsakemu revežu, ki me je prosil miloščine, najmanj desetico, nekaterim pa tudi cel goldinar ali mernik žita. To je pomaglo. Berači so me razglasili za najboljšega človeka na tem svetu, malone za svetnika in angela, o tistih treh pa so govorili, da so si smrti sami krivi: kaznil jih je Bog zaradi grešnega puntanja. Pred ljudmi sem zdaj čist kakor solnce, ali kdo mi povrne lepe desetice in goldinarčke, katere sem moral pometati v lačne kljune? —

„Bedak, zakaj pa si jih?“ se oglasi vaša gnada, Leskovski Tone, ki je prišel na vrsto za Mačkovskim. Tudi mene so podložniki preklinjali; ali od mene ni dobil nihče ne počenega groša, nikar pošteno desetico. Odkar gospodarim, obiram kmete tako včisto, da jim ne ostane na kosteh ne toliko zdravega mesa, kar je za nohtom črnega. Gnetem in ožemam jih do zadnje kaplje. Dokaz, da ne lažem, je to, da se ne dobi med njimi niti eden, ki bi se mogel imenovati premožen

ali trden. Berači so vsi od prvega do zadnjega. Če mi potožijo svoje težave, ostanem mrzel kamen brez iskrice usmiljenja. Odgovarjam jim vedno eno in isto: Kaj meni mar! Zaslovel sem po pravici, da sem najhujši kmetodêr na vsem Dolenjskem. Tudi jaz moram priznati svojo slabost, da me ta čast ni veselila. Hotel sem se je vsaj nekoliko otresti, pa sem sedel in načrčkal dober funt pesmi. Ta dušna paša je bila precej prazna in omledna, zato sem jo zabelil z najmastnejšimi ocvirki: z zlato svobodo, človekoljubjem, blagosrčnostjo, večno resnico, neizgubno pravico, napredkom, sveto jezo na krvnike in zatiralce in drugimi takimi „plemenitimi“ čuti, ki vnemajo otročja srca. Da je svet lahkoveren, bilo mi je znano; ali nikdar ne bi bil mislil, da je tako popolnem slep in brezumen. Mojim predpustnim burkam in čenčam so verjeli ne samo tujci, ki mojih grehov ne poznajo, ampak tudi domačini, znanci in sosedje, ki so videli na svoje oči težko batino, s katero sem udrihal po kmetih in so slišali na svoja ušesa njihovo obupno ječanje in jokanje! Razglasili so me za varuha vseh zatiranih, za zagovornika človeških pravic, za pesnika in preroka svobode! Tuji in domači učenjaki so se tako prismodasto vame zatelebali, da se štejejo za presrečne, ako morejo le dve, tri besedice z mano izpregovoriti. Vzbuja se mi ponosno in opravičeno upanje, da bodo počastili leskovškega oderuha še s kakim kamenitim ali bronastim spomenikom. — O teh Tonetovih besedah se zakrohota Satan tako gromovito, da se je Klek stresel. Obimši ga veli: Da si mi zdrav, stari ljubček mojega srca! Kdor tako laže, da mu verjamejo tujci, ni vreden še posebne slave; ali mojster in moj pravi učenec je tisti, ki osle-

pari sosedé in znance. Tvojo zaslugo smatram za tako odlično in velikansko, da te moramo še na nocošnjem shodu postaviti in venčati za kralja vseh kranjskih lažnjivcev!

Leskovški Tone odstopi, mesto njega se približata dva Podgorca: oče in sin. Oče je graščak in vaša gnada, sin konjski hlapec. Podgorec-vaša-gnada se pohvali: Ko sem se oženil, je prišla v grad tudi nova dekla. Jaz sem jo rad gledal in nji je bilo to všeč. Predno je minilo leto, mi je rodila sina. Dobil sem mu krušnega očeta, pri katerem je ostal, dokler ni dorastel. Kaj se je pozneje zgodilo, naj pa sam pove. Podgorec-konjski-hlapec veli: Ko sem odrastel, povabil me je oče, da naj pridem v njegov grad služiti in jaz sem ga poslušal. Kmalu me je začela njegova gospa rada gledati in meni je bilo to všeč. Predno je minilo leto, mi je rodila sina. Satan se zasmije: Ta sorodnost je bogme zanimljiva! Vama se more po pravici reči: Tak oče je dostojen svojega sina in tak sin je dostojen svojega očeta.

Za Podgorcema je prišel na poročanje baron Ravbar. Dela, s katerimi se je hudiču pobahal, so nam že znana. Povedal je edino to novico, da je dal hlapce skoro do smrti trpinčiti, ker mu niso izpolnili ukaza, da bi bili Martinka zavlekli v kako goščavo in obesili.

Še mnogi drugi coperniki so pripovedovali Satanu svoje zgodbe in grehe, ki se mi pa ne zde tako veliki in za naš narod zanimljivi, da bi trebalo jih zabeležiti. O tej priliki moram omeniti tudi to, da preprosti Martinek ni razumel vsega, kar je slišal. Marsikaj je bilo zanj preučeno in previsoko. Česar ni pojmlil sam, ni

mogel niti drugim praviti. Naši povesti, hvala Bogu! to ne škodi, ker imamo o kleški veselici še druga dobra poročila in to od prič, ki je niso le oddaleč gledale, ampak jo uživale. Kar pa so se izpovedovale copernice, bil bi si zapomnil brez težave tudi kak bolj slaboumen človek nego je bil prijatelj Martinek. Hudiča so kratkočasile z novicami in napakami, ki so bile jako strupene in malopridne. ali doumne in take, kakor jih od hudobnih in porednih bab pričakujemo.

Prva se postavi pred Satana napuhnjena raška grofinja in mu začne praviti s hriplim grlom in osornim glasom: Oni dan je prišel k nam župnik, toseve na južino, pa sem mu rekla: Kaj ne gospod, da je najlepša božja stvarca na tem svetu moj psiček Fidelis, najgrša žival pa dolenjski kmet? On mi neumno odjeclja: I, zakaj pa? Jaz mu pa odgovorim: Zato, ker dolenjski kmet že od daleč smrdi. Če živi človek na deželi in ima zdrav nos, ne more se niti izprehajati, ker srečuje povsod te krščene dihorje. Tepec mi začne nekaj kvasiti o božji podobi, po kateri so neki ustvarjeni ljudje in menda tudi dolenjski kmetje. Ha ha ha! Lep Bog bi bil tak, ki je njim podoben! Jaz pa mu zabrusim: Gospod, Vi ste nahodni — Vaših neslanosti sem sita. To rekši obrnem farju hrbet in pobegnem. Od takrat me je razglasil za copernico in tako govori vsaj v eni reči resnico. —

Za raško grofinjo se oglasi mlada brhovska gospa: Jaz sem že zdavnaj želela nagledati se prav do sita, kako pretepajo tlačane. To je res prijetna zabava. Nekateri krulijo kakor prasci, drugi mukajo kakor krave, tudi sem čula take, ki so rezgetali. In tako sem dolgo pri njih stala in se kratkočasila. Ali nekaj pa se mi je

strašno čudno zdelo: zakaj jih tepo samo odzadaj in nič po trebuhu; če bi jih odspredaj, mislim, da bi jih tudi kaj bolelo ali kali. Tekla sem k svojemu gospodu in mu razodela svoje mnenje. Ker je dober, obljubil mi je precej, da se mi bo želja o prvi priliki izpolnila. Zdaj pa povej ti, ali ni res čudno, da jih ne mažejo tudi odspredaj? Satan se zareži dobrovoljno: In še kako čudno! Ha ha! Res nova in krasna je ta misel, tepsti kmete po trebuhu! Saj pravim: česar se ne domisli bistroumna moška glava, iznajde nežna, miločutna žena.

No, podgorska baronovka, s kako dišečo rožico pa me boš ti razveselila? Baronovka veli sladko smehljaje se: Prišla sem brez šale s prežlahtno rožico, ki ne cvete na vsakem vrtu. Privlekla sem na Kranjsko cigane — celo drfjal izurjenih tatov in nevarnih potepuhov! Dobro vem, da me bodo za ta dar Dolenjci preklinjali še sto let po moji smrti, ali se presneto malo brigam, kaj poreko ljudje, ko me več ne bo. Osel je rekel: po moji smrti če raste trava ali ne — moja duša bo itak Boga hvalila! E skoro bi ti bila pozabila povedati, kako se je to zgodilo. Ko mi je mož umrl, šla sem popotovat, da se razvedrim. Na Hrvaškem namerim se na cigana Petra, ki je bil spreten kovač pa tudi krepak mož. Povabim ga, da naj se naseli na moji graščini. Takega dobrega kovača sem prav živo potrebovala in res mi je vselej tako postregel, da sem bila zadovoljna. Tudi drag ni bil prehudo. Prosila sem tudi svojega prijatelja, komisarja Muclja, da je potrdil Petru in njegovemu krdelu domovinsko pravico na Kranjskem. Takrat so ljudje veliko ugibali, kateri je pravzaprav moj, ali Mucelj ali Peter — ha ha ha, kakor da ne bi mogla biti oba moja!

stopila pred peklenškega vojvodo in zaregljala: Kosmata mrc... hotela sem reči: presvetli naš gospodar in ljubček! Ne zameri, da ti novic ne bom razkladala, ker se jih je nabralo toliko, da bi potrebovala zanje dobrih štirinajst dni, ko bi ti hotela povedati le najlepše in najmičnejše. Pa saj nas povečjem že poznaš, kajti nismo priletele na Klek danes prvikrat v gosti. Kar je sol in paprika za oči, to smo me za poštenje in dobri glas. O vsakem človeku vemo več slabega, nego vsi drugi ljudje, Bog in hudič skupaj. Zemeljska mati do zdaj ni še rodila sinu, ki bi nam prišel na konec.

Kakor jezične doktorice so se poklonile satanu skupno tudi druge coprnice, ki so bile obložene z istimi grehi in so živele in čarale v istem kraju. Martinek se je moral čuditi, koliko so jih nekatere vasi premogle. Iz Praproč so privršale na Klek vse gospodinje razen ene. Sila veliko jih je dala tudi ajdovška srenja, omoženih in samskih. Med njimi je bilo tudi več nedorastlih, ki so imele komaj po dvanajst let. Zdaj je Martinek lahko razumel, zakaj so Ajdovščice tako spretno in srečne svinjarice, da jim niso kos niti za to rejo že odnekdaj sloveče Zakrakovke. Kdor dobiva svete in nauke od samega peklenškega modrijana, ne stane ga seve težko odkrmiti prasca do štirih in petih centov tudi brez krompirja in oblode. Vsako oko pa je razveselila in zamaknila dolga vrsta šentviških coprnice. V brdkem in lahkem trupelcu jim je igrala vedra in lahkoživna duša, pa kako ponosno hojo in obleko so imele brez razločka dekleta in žene! Peče, rokavci, krila, robci in prepasniki so bili vsi posuti z migljajočimi mrežami, zobci, vrpcami, ključicami in pet-

Huber

Baronovka odide. K prestolu prikoraka razkošno oblečena gospa predrznih oči in pravi: Dokler sem bila sama, dejali so mi lilijski; šaliti se z moškimi, se mi ni zdelo varno. Odkar sem milostiva gospa, zovó me ljudje: bršlinski spašnik, moj gospod pa mi je dal pridevek: moja koprivica, ker se je spekel, da mi je verjel in se z mano poročil. Lani sem imela samo tri prave prijatelje, med katere toseve moža ne štejem. Znanci so me tako strašno objedali, da sem rekla: Huje me ne boste mogli, če se zvrnejo name vsi grehi proti deveti božji zapovedi. To je bil vzrok, da sem odprla letos svoje srce kar nastežaj. Šla sem v cerkev in spustila na tla pred mladim gospodom svoj rdeči robec. Gospod ga pobere in prinese, jaz sem pa dejala: Ne tukaj, prosim, doma. Drug pot je padel robec na ulicah pred lepega častnika. Tudi njemu sem velela: Ne tukaj, prosim, doma! Še isti dan sem prosila tako kmetiškega korenjaka, katerega sem srečala na polju, in tako dalje. Kar je ribiču trnek in vada, to je meni moj lepi svileni robec in brez bahanja smem reči, da ribarim vsegdar uspešno. Znanci me obirajo tudi zdaj, ali nič huje nego lani. Moja povest je končana. Službenica!

Satana je obsulo zdaj močno krdelo jezičnih doktoric. Svoj glavni tabor so imele že takrat v Novem mestu, ali jako delavne podružnice so bile tudi šmihelska, kostanjeviška in krška. Mnogim so visela za vratom znamenja svetosti. Društvo je vodila naddoktorica Ana. Ker jo utegnemo še kdaj na Gorjancih videti, naj povem, da se je rodila ta glasovita copernica pod semiškim zvonom in se je smatrala že veliko let za prvakinja vseh belokranjskih tercijalk in klepetulj. Dražila je župljane celo proti vrli duhovščini. Ponosno je

ljami. Vsak gledalec se je preveril, da je šentviški lišp prava resnica, ne pa le prazna beseda.

Komaj se ta lepa množica umakne, prišvepa in prisopiha stara babura, ki je bila tako razcapana in nakazna, da se je sam hudič ustraši. Iz širokih, do ušes razklepajočih se ust začne kreketati: Jaz prebivam v svojem samotnem hramu na slavni Trški gori, zato mi pravijo tudi trška coprnica. Ljudje so mi razgrebali odkonca pod s podkvicami in žebliji svojih čevljev, pa sem dejala: brez nastila mi ga bodo razkopali, da se bo še zgrušil; čemu bi ga še pometala? Metlo sem dejala pod streho in jo rabim samo za ježo na Klek. Ravno letos je minulo petdeset let, kar ni bil hram več pometen. Smeti in druge šare se je nabralo v njem toliko, da mole veliki sodi iz kupa komaj do sredine, manjši sodci pa se popolnem skrivajo. Na tem gnoju najrajša čepim pa kdaj podremljem ali pa preštevam svoje plesnive križavce in petice in pričakujem kupcev in priliko, da jih ociganim. Ker mi cerkev ne diši in nikamor ne hodim, ne potrebujem niti nove niti cele obleke. Kadar se mi prehudo kaj raztrga, vzamem svojo edino debelo iglo in capo zakrpam, kolikor se da. Le poglej, da je že vsa moja oprava sestavljena iz samih krp, izmed katerih si nista ne dve enaki ne po blagu ne po barvi. Semtertja pa je ostalo še dosti duškov in oken — ali kaj za to! Hudič in coprnica sta po moji misli toliko lepša, kolikor sta grša. V svoji samoti ne živim tako po pasje slabo, kakor ljudje sodijo. Kurim si prav pridno s starim, sladnim droževčkom. Novic ti nisem prinesla nič in povedati ti moram samo še to, da ti se priporočam za plesalko. Boš že videl, sladki ljubček, kako mi pojdejo noge v skok. Ho ho ho!

Za trškim strašilom priskakljajo tri vesele babnice iz šentpeterske župe: Vragmanica, Bujanovka in Bramorka. Mesto govora zapoje Satanu: Piskrčke prodala bom, za sladko vince dala bom . . . Smejoč jih vpraša: Kako pa to, da ne: Kikljico prodala bom? Za vse tri odgovori Vragmanica: Zato, ker poštene kiklje že veliko let več nimamo. Po zimi nam rabi kak star raš, po leti kakor vidiš pa bela spodnjica domačega pridelka. Vse drugo smo poprodale, vse shrambe očistile, le kadar kupijo dedci kaj več loncev, moremo se še nekoliko okoristiti. Pravimo: med nami in prasci ni dosti razločka, zakaj ne bi bil dober en pisker za nas in za nje? In tako spravimo vse druge v denar pa hajd ž njim pod smrekovo vejico. To se godi sevele v najhujši sili, kadar neče priti noben groš oddrugod. Naše življenje ima trdno pravilo, ki zapoveda: zapij vsak krajcar, ki ga v roko dobiš. Pobahamo se lahko z dobro vestjo, da tega pravila nismo še nikdar prestopile. Zato pa smo se tudi izurile in ga znamo ne le piti, ampak tudi nesti. Kak dedec misli, da je junak, če ga posesa dva bokala. In revišče se valja potem v vsaki luži. Me tri ga drugače zmagujemo. Tri bokale ga podere vsaka, predno se še domisli, da je treba iti gledat, kako vreme je zunaj. Od petih se nam ne mešajo ne noge, ne jezik; niti s sedmimi še ne padamo, samo glava se nam nekoliko na stran obesi. Boš že videl pri večerji, da ne lažemo.

Rogatec odpusti vinske mušice in namigne krčmarici Janezovki, v katero se upro zvedljivo vse oči kleškega zbora. Ona ga pozdravi z jako nespodobnimi besedami in veli: Janezovk je na svetu toliko, kolikor oženjenih Janezov, torej neizrečeno mnogo. Ali skoro

vsak, ki to ime sliši, pomisli najprej name zato, ker sem najgrja kvantarica, ki se nahaja ne le na Dolenjskem, ampak v vsej kranjski deželi in morda pod vso oblastjo dunajskega cesarja. Moj sosed, sv. Šentjanž, dobro ve, da v svoji krčmi nisem izpustila iz ust vsaj vedoma še nikoli nobene pametne. Strah me je, da me bo tožil in mi sv. Peter nebeških vrat ne bo hotel precej odpreti. Zato pa se mi v tej solzni dolini tako neskončno živeti ljubi in prijetno zdi, da si nisem boljše sreče še nikoli zaželela. Denar mi leti od vseh strani skupaj, da ne vem kam ž njim. Najprej sem poplačala vse dolgove do krajcarja, potem prikupila k svojemu zemljišču še en grunt, velik malin in najlepši travnik in vinograd, ki sta v obližju. Razen tega sem omožila hčer in ji dala doto, ki se more imenovati za naš revni hribovski kraj grofovska, ne pa kmetiška. Potrosila sem silen denar, ali hiša mi stoji trdno kakor prej, tolarji in bankovci se mi valjajo po vseh kotih; brez dobička mi noben dan ne preide. In to bogastvo me ni stalo ne enega žulja, ne ene kaplje pota. Vse kar imam, sem si prikvantala in priburkala, prisluzila si s svojim neugnanim, z vsemi nesnagami tega sveta namazanim jezikom. Pri meni se shaja več pivcev, nego v vseh drugih krčmah naše in sosednje župe. In če vprašaš te pivce, kaj jih je napotilo k meni, poreče jih izmed deset najmanj osem, da so prišli poslušat moje slane in vselej dobro zabeljene pridige. Večkrat pozabijo lovci in drugi gospodje zajce in lišice, spanje in opravke in ostanejo pri nas ves dan in vso noč in še zjutraj se odpravljajo prav neradi proti domu: nihče ne toži, da je zaspan. Tudi se je že pripetilo, da je priromal kak tujec po šest in deset ur daleč navlašč za to, da se

seznanj z mano in preveri, če je res, kar je tolikokrat slišal. In kdorkoli je še k meni prišel, še vsak se je pohvalil, da je našel v moji hiši veliko, veliko več veselja, nego ga je pričakoval. To pa, vidiš, odtod dohaja, ker znam kvanto vsakemu človeku tako postaviti in zasukati, kakor mu poleg stanu in odreje najbolj prija in godi. Z otroki treba blebetati, s starci modrovati. Voznikom in mesarjem brusim, grohotaje se, po vozniško in po mesarsko: naravnost, na vsa usta, debelo in kosmato, kakor mi na jezik pride. Gospodom pa govorim bolj olikano, le na pol ust in po ovinkih, muzaje se in migaje poredno z očmi in obrazom. Obrastene šale ljubijo tudi ti možje ali dlaka jim mora biti na notranji strani, da se ne vidi. Pri meni ljudem tudi zato ni dolgčas, ker me dobra volja nikoli ne zapusti: vir mojih razposajenih burk teče enako obilno zjutraj kakor zvečer, opoldne kakor opolnoči. Dozdaj sem prisilila na glasen smeh še vsakega in tudi najzastavnejšega gosta. Zbralo se je enkrat večje društvo, ki ni maralo dosti mojih smešnic in slanik. V tej družbi je bil mlad gospodek, ki si je bil povredil nekaj oko, pa se mu ni ljubilo budaliti in njegova puščoba se je prijela tudi drugih. Čuj, kaj sem storila, da jih razvedrim! Imela sem takrat otroka pri prsih. Štrc! briznila sem nekoliko kapelj čez mizo in pogodila tako dobro, da mu je priletelo naravnost v bolno oko. Nastalo je tako grohotanje, da se je hiša tresla. Vpili so drug čez drugega: Zahvali mater, boljšega zdravila ti za tvojo nadlogo niti doktor ne bo zapisal! Družčina se je tako razvnela, da se je moral udobrovoljiti nazadnje tudi on in v svoji veselosti ni čutil ves večer nobene bolečine več. Pa še nekaj drugega! Dosti je takih, ki uja-

dosti, take nedopovedne in nepopisne krasote, kakor je zasijala zdaj pred njegovimi očmi, ni še nikoli videl, niti ne bi bil pomisliti mogel, da je na tem svetu mogoča. Kako gibka in voljna je bila ta dražestna čarovnica, obenem pa kako zmotljivo povita in okrogla in kako nevarno kipeča in koprneča! Jelo mu je ubogo srce trepetati in se premetavati kakor ujeta riba. Pa saj se mu je res tudi ono ujelo in še kako čvrsto! Martinek je začutil prvikrat vso slast in strast prve ljubezni. Rajno Uršo je vzel, da pravzaprav sam ni vedel zakaj, ali kakor je on dejal, zato, ker mu je bila namenjena. Topličanka se je ponašala pred Satanom jako spretno in šopirno. Pohvalila se je: Jaz nisem ne „milostiva“, ne svilnata, pa se usipljejo za mano vendarle vsi topliški gostje: meščani, trgovci, tržaški bogatini in tudi vaše gnade, kranjski graščaki. Ukrotila in ugrele sem celo mogočnega hrvatskega velikaša, besnega Paravića, da mi je dal razen pricvrknjenega srca tole dragoceno uro z žlahtnimi kamenčki in še marsikaj družega. In jaz se nikomur ne nastavljam, pred nikogar ne mečem rdečih robcev. Gospodje me morajo sami iskati in še kako dolgo! Bila sem zmeraj napol sveta, napol posvetna in ravno v tej zmesi je tista moč, kateri se ne more noben babjek uspešno upirati. Ali te površne topliške ljubezni sem se prav do grla naveličala. Zdaj se mislim omožiti — no, kaj si se namrdnil, moj lepi, črni ljubček! Jaz sem dejala samo to, da se mislim omožiti, ne pa, da se hočem poboljšati.

Martinku se je zdela vsaka beseda drage grešnice, kakor da bi mu porinil kdo nož v srce. Trpel je take grozne bolečine, da se mu nič več ni ljubilo poslušati zanimivih novic in marnj hudičevih prijateljc.

mejo kje kako dobro kvanto pa jo prežvekujejo potem pred vsakim človekom. Ta neslanost se meni ne more očitati. Iz mojih ust se čuje vsak dan in vsako uro ne le kaj okroglega, ampak tudi zmerom kaj novega; jaz svojih šal niti ne ponavljam niti ne jemljem na posodo. Svojega zasluženja ne bom nikoli preveličevala, ali s tem pa se po pravici lahko pobaham, da sem vse vasi, spadajoče pod naš zvon prav do korena pohujšala. Moje molitvice so znane v vsaki hiši, molijo jih oratarji na polju, gorniki v vinogradih in pastirji na paši, mnoge so se razširile daleč čez meje naše duhovnije. Nekatero zrelo jagode, ki so padle z mojega jezika, vem, da so se prodajale že tudi v Zagrebu in v Ljubljani. Zdravnik Šnicius, moj ljubček, je napisal cele bukve mojih burk in domišljajev, katere so potem njegovi znanci prav pridno prepisovali na vse strani naše in štajerske dežele. Svojo izpoved sem odpravila. Če nič drugEGA, dokazala sem vsaj to, da sem vredna plemenite živali, katera me je nocoj na Klek prinesla.

Satan pomoli govornici parklje in vzklikne: Dobro došla, slavna pohujšljivka! Tako svetla luč se ne sme skrivati pod mernikom. Nadejam se in prosim te, da boš pri večerji tudi nam podarila nekoliko biserov iz neizcrpne posode svoje vednosti. Sladka jed in pijača nam bo še bolje dišala in teknila, ako se ji pridruži tudi sladka dušna zabava: slana burka in nesramna kvanta.

Pred poglavarja stopi mesto odšedše Janezovke mlada, prezala Topličanka. Da so tamošnje deklice brdke, je vedel Martinek iz narodne pesmi, ki veli: Topliška dekleta so lahko lepé, če solnce posije, pa v senco bežé. . . . Ali takega živega bleska zelene mla-

Ko se je ves kleški zbor izpovedal, je pomaknil peklenški vojvoda svoj prestol na konec mize. Zraven sebe je posadil Janezovko; drugi so si izbrali sedeže vsak po svoji volji. Vsi gostje so sedeli na čevljarskih stolčkih, kateri so se jim pa zdeli najkrasnejši gosposki naslanjači. Dasiravno je bil Martinek navsomoč zaljubljen, vzbudila je vendar vso njegovo pozornost prečudna večerja, ki se je na Kleku zdaj pričela. Moral je strmeti o neskončnem sleparstvu, s katerim je gostil prekanjeni Satan svoje privržence. Bili so preverjeni, da uživajo najmastnejšo in najsočnejšo pečenko. Martinku je kazalo praprotno zrno resnično podobo vseh reči, pa je prav dobro videl, da zalagajo mesto pečenke crkovino in meso najgrših živali: volčje, pasje, podganje. Kar so mislili, da so slastne ribe, so bili močeradi, kuščarji, gadje in modrasi. Bukovo gobo so imeli za potico, skuke, krohalnice in druge ostudne žabe pa za cvrtje! Mesto vrtné salate so bile v veliki skledi razne strupene, odurne in bodljive zeli: hobat, turek, smrtnice i. t. d. Martinek je omiloval seveda najbolj svojo Topličanko. Pojedla je najprej režanj volčine, potem si nametala polno plitvico glist, pijavk in mramorjev, pohrustala nekoliko pajkov in kleščarjev, obrala dva netopirja in nazobala se nazadnje kačjih jagod! Kaj je bila pijača, ni mogel presoditi, ali si je lahko mislil, da najbrž hudičevo olje ali pa še kaj strašnejšega! Razsrdiši se na neznansko prevaro, je zavpil navesglas: kaj za take dobrote ste prodali svojo dušo? O trapi, o avše!

Po večerji je peljal Satan svoje od peklenškega vina in veselja pijane in razburjene goste na plesišče. Ali ples in zaljubljene zabave, vršče se kar očitno pred vsem zborom, so bile tako nespodobne in zverske,

da jih sramežljive oči Martinkove niso mogle gledati. Klek in njegove skrivnosti so se mu primrzile. Obrnivši jiin hrbet je šel jokaje po položni rebri navzdol. Jokal pa je zaradi preljube Topličanke, katero je videl oskrunjeno z najgršim grehom tega sveta in vendar — srečno! Vroče solze mu ustavi novo čudo kresne noči: oživiljena priroda, ki dobiva v tej noči božji dar človeškega jezika in uma in nadčloveškega prerokovanja. Vsaka stvar na gori, katero je srečal in videl, je govorila z lepim, razločnim glasom in pripovedovala prav po domače vesele in žalostne prigodbe, katere čakajo njo in njene znance. Martinka ni dosti zanimalo, kaj se pomenkuje na košenici trava, ali bistro je začel vleči na ušesa, ko je prišel do zeli, s katerimi se odpravljajo boleznim in bolečinam. Prva zel je dejala: Skuhaj me, pa ti ozdravim vred, druga: Jaz pa uroke, tretja: Jaz madron, četrta: Jaz vse narejene bolezni, peta: Jaz vse prenesene bolezni. Na drugem kraju se je pohvalila ena: Jaz ozdravljam krvno mrzlico. Njena soseda se oglasi: Jaz pa ozdravljam deset mrzlic. Druga soseda se obema zasmije in pravi: Jaz pa vseh devetindevetdeset! Takih pogovorov je čul Martinek brez števila in si jih dobro zapomnil. Mnoge zeli, ki so bile za težje bolezni, je precej utrgal in skrbno spravil. S travnikov je prišel k skalovju. V njem je bila zrastle iz trdega kamena prelepa cvetlica tolažnik, ki je šepetala s tenkim, prijetnim glaskom: Kdor me podiši, iznebi se vseh skrbi, vse žalosti. Ves vesel utrga Martinek tudi njo in spravi še skrbneje nego druge zeli. Za skalovjem sta šumela dva studenca. Tisti na levi strani se oglasi: Jaz sem polnočna voda, vse pogrudim, vse zamorim. Oni na desni strani mu odgovori: Jaz

pa sem poldanska voda, vse ozdravim, vse oživim. Pri studencih je ležalo več steklenic. Martinek napolni eno s poldansko, drugo s polnočno vodo pa se zamisli in zakliče oduševljeno: Sveta, Kresna noč! Pristrčna ti hvala za orožje, katero mi pošiljaš za moj pravični lov. Grajski sršeni, pripravite se!

Zdaj ni mislil več na hrvaško deželo. Obrnivši korake nazaj na Kranjsko je prišel v hosto. Vse živali in živalce so v nji blebetale in klepetale. Najbolj se je moral smejati polhom, da so tako natanko vedeli, katerega od njih bo ujel Pavlinov Jožek, katerega Brezarjev Jarnejček ali pa Hudoklinov Tonček in koliko jih bodo pojedli kmetje, koliko pa gospoda in meščani. Dalj časa je poslušal staro srno, ki je pravila mladim o bodočem gospodarju hoste. Dejala je: Naš sedanji gospod bo kmalu umrl. Njegov sin nas ne bo tako preganjal. Lovil bo rajši tiste srne, ki po dveh nogah hodijo in jih imenujejo ljudje v mladosti dekleta, pozneje, ko se sparijo, ljubice in žene in kadar se bolj postarajo, babe. Teh živali bo toliko naložil, ko bi se ustopile druga vštric druge od Krke pa do njegovega gradu, da bi morala ostati marsikatera zunaj vrste. Izbirčen ne bo nič, kajti zaželel bo brez razločka vsake: lepe in grde, mlade in stare, žlahtne gospodične in blatne svinjarice. Kjer je toliko ljubezni, se množi zarod, da je strah. Babe bodo naštele po najnižjem računu triindevetdeset kranjskih in šestnajst nemških kristjanov in kristjan, kateri ne bi bili brez njega tega sveta nikoli gledali in tlačili. Ali človeške ljubice so silno potratne, razgrabile in pojedle bodo našemu bodočemu gospodu graščino in ves drug imetek. Ne ena bilka ne bo ostala, o kateri bo mogel po pravici reči: To

je moje. V tej revščini bo pokazal vsej zemeljski ničemurnosti figo pa se spokoril in posvetil. Ta hosta bo menjala gospodarja vsakih pet let. Ker nas bo streljal vsak, kdor bo imel puško in veselje, se bo zatrl naš rod v Gorjancih, še predno preteče petdeset let. — Dalje grede se je nameril Martinek na volčji brlog. Volk je govoril svojima tovarišema: Vidva sta lahko še brez skrbi. Ustrelil vaju bo mladi Pristavec šele čez šest let. Mene pa bo podrl njegov razbojni oče že to jesen. Pred smrtjo bi se naužil vendar rad enkrat tudi človeškega mesa. V našem obližju stanuje oglar. Nocoj prenočujeta pri njem tudi žena in hči, ki sta mu prinesli vina in potice za kresni večer. Vesta kaj? Dajmo vadljati, čigav bo dedec, čigava pa baba in punčka. Bati se nam ni nocoj nič. Puška sloni v odprti veži, pa jo bom lahko unesel, potem pa udri po oglarjevih! Prijetnega na svetu tako ne bi nič več imeli. Predno se bo zdanilo, jim bo pokradel doma sosed vse, kar imajo. Dobro ve tudi za mošnjo denarjev, ki je skrita v hramu pod podnico. — Martinek Boga zahvali, da mu je dal strašno nakano slišati, skoči k oglarjevi kolibi in ga zbudi. On in vsi oglarjevi se oborožijo in pripravijo in volkove, ki so se kmalu pridrvili, brez velikega boja postrele in pobijejo. Brez pomude hite potem vsi skupaj na oglarjev dom. Tatiški sosed je bil zlezal ravno skoz okno v hišo. Zdaj se je preveril, da mu ni namenjeno z ljudskim blagom obogateti in je bil vesel, da so ga prihodniki živega pustili in samo dobro namahali.

Poslovivši se s hvaležnim oglarjem, spomnil se je Martinek dobrotljivega konjederca in se napotil k njemu, da mu večerjo povrne. Podaril mu je nekoliko

svojih zeli in mu natanko razložil, v katerih boleznih naj jih rabi. Ta dar je prinesel lepe dohodke možu in njegovim naslednikom. Odtakrat znajo konjederici ljudi zdraviti. Ker imajo preveč drugih opravkov, prepuščajo to umetnost navadno svojim ženam. Odtod je potoval Martinek v mesto pa se preoblekel za gospoda in razglasil za doktorja, ki ozdravlja vse bolezni in pokončuje vsak mrčes, ki ljudem nagaja. Dal si je narediti tudi brke in dolgo brado, da ga nihče ne bi mogel tako brž spoznati.

Ravbarjevi gospe novi davek ni dosti koristil. Muh, komarjev in bolha je bilo toliko kakor prej, nadloge se ji tedaj niso nič zljajšale. Čuvši, da je prišel v mesto slaven zdravnik, ki odpravlja vsak mrčes, pošlje ponj in ga prelepo sprejme. Doktor ukaže, da naj se zbere vsa grajska gospoda, ker hoče pomagati vsem obenem. Ko se snidejo baron Ravbar, njegova gospa, rodovina, pisarji in drugi pomočniki, si odtrga Martinek brado in brke in izpregovori z grmečim glasom: Prišel je lovec, ki pa ne bo lovil muh, komarjev in bolha nego vas peklenske sršene. Ali me poznate?

Ravbar je mislil poklicati svoje biriče in hlapce ali plusk! mu vrže Martinek v obraz polnočne vode in tako tudi njegovi babi in družini. Tisti hip so popadali mrtvi na tla in voda jih tako zgrudi in razje, da jih ni trebalo niti zakopati. Z ostankom strašne vode oblije Martinek grajsko zidovje in tudi to se tako raztaja in skopni, da mu noben sled ne ostane in se dandanašnji še ne ve, v katerem kraju je stalo. Veseli vaščani so hvalili navesglas svojega odrešenika in ga prosili, naj bo zdaj on njihov graščak in gospodar. Martinek pa veli zaničljivo: Enega jahača ste se iznebili, pa si že iščete drugega, da bi vas tlačil. Hotel

sem do smrti pri vas ostati, ali zdaj ne maram: pri takih tepcih me je sram živeti. Martinek je pustil še tisto uro domačo vas in se napotil proti Toplicami snubit ljubico, ako bi jo našel še nevdao. Njena mati mu pove, da se je zjutraj poročila in odpeljala z možem v Ljubljano. Ta gospod, mu je pravila, je sila učen in zna veliko jezikov in ima 3000 goldinarjev letnih dohodkov. Zanj bo to premalo, dvajseti dan v mesecu ne bo v žepu ne groša več. Ali kaj za to? Živela bo vendarle prav dobro. Ker ljudje njenega Petrana sploh poznajo in spoštujejo, bo delala lahko dolgove in v hudi sili ji bodo pomogli ljubčki, brez katerih ne bo nikoli. Bolj mrtev nego živ veli Martinek: Kaj taka coprnica je Vaša hči? Baba se mu zasmije: I, kako ste čudni! Da ni taka, pa ne bi bila coprnica. — Mrzla ploha je padla na Martinkovo ljubezen, ali je ni mogla pogasiti. V svoji neskončni bridkosti se spomni blage zeli tolažnika. Moral jo je duhati dobrih pet trenutkov, dokler se mu je srce popolnem pomirilo in pohladilo. S Toplic je potoval na pokopališče, kjer je bila pokopana njegova žena. Odprši grob jo je pokropil s poldansko vodo in oživil. Ker so se mu rojaki zamerili, sta pustila domovino in šla po svetu. Njegova zdravila so zaslovela kmalu po vseh deželah in kraljevstvih. Vsi bolni mogočniki in bogatniki so ga klicali na pomoč. Zaslužil si je toliko, da svojih tolarjev in zlatov ni štel, nego jih je meril na vagane. Da mu jih je kdo vzel kak polič, Martinek ne bi bil niti zapazil.

Kdor si želi Martinkove sreče, jo najde gotovo, ako si dobi kako zrnce praprotnega semena in gre ž njim Kresno noč na Gorjance.

Domžale

dmz 82-3 slv

TRDINA J.

Verske

821 . 163 . 6-32

0090630923

COBISS o

KNJARNICA DOMŽALE